

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографически)

на

XI^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа извънредна сесия).

LI заседание, събота, 19 май 1901 г.

(Отворено въ 2¼ ч. слѣдъ обѣдъ подъ прѣдсѣдателството на прѣдсѣдателя г. И. Гешовъ.)

Прѣдсѣдательтъ: (Звъни.) Засѣданието се отваря. Г-нъ секретарьтъ ще прочете списъка на г. г. прѣдставителитѣ.

Секретарь Н. Кормановъ: (Прочита списъка. Отсѣдствувать г. г. прѣдставителитѣ: М. Абаджиевъ, И. Вачковъ, Я. Забуновъ, Сп. Ивановъ, А. Маринкехайовъ, Ц. Мечкарски, Н. Петковъ, И. Стояновъ, С. Савовъ, С. Стояновъ и С. Соколовъ.)

Прѣдсѣдательтъ: Отъ 139 народни прѣдставители отсѣдствувать 11.

На основание чл. 42 отъ вътрѣшния правилникъ на Събранието, разрѣшихъ отпускъ отъ 6 дена на Севлиевския народенъ прѣдставителъ г. Вачковъ.

Постѣпилъ е отъ Министерството на Народното Просвѣщение законопроектъ за измѣненіе на чл. чл. 3 и 4 отъ закона за инспекцията на класнитѣ и основни училища, както и законопроектъ за упрѣвлението и оползотворението капитала на бившата „Българска добродѣтелна дружина“ въ Букурещъ.

Постѣпилъ е отъ Кюстендилския народенъ прѣдставителъ, г. Ризовъ, подкрѣпенъ отъ изискваното число народни прѣдставители, законопроектъ за опрѣдѣленіе максимума на държавнитѣ пенсии. Тѣзи законопроекти, като се напечататъ, ще се турятъ на дневенъ редъ въ едно отъ идущитѣ засѣдания.

Г-да народни прѣдставители! По случай тезоименния день на Негово Царско Височество, вчера, за дължностъ счетовъ, да поднеса вашитѣ почтителни благопожелания за здравіето и щастіето, за благоденствието и величіето на Негово Царско Височество, както и на Августейшия Му Домъ. Негово Царско Височество благоволи да ме направи да стана тълкувателъ прѣдъ васъ на Неговата искрення благодарностъ за вашитѣ поздравления и благопожелания. (Гласове: Да живѣе!)

Пристъпваме къмъ дневния редъ, който състои:

I) Продължение дебатитѣ по прѣдложението за даване подъ съдъ бившитѣ министри: Т. Иванчовъ, Д. Тончевъ, Д-ръ В. Радославовъ, М. Теневъ, Г. Д. Начовичъ, Д. К. Вачовъ и П. Пешевъ, и

II) Продължение общитѣ дебати по бюджета.

И тъй, по първия въпросъ отъ дневния редъ има думата г. Теодоровъ.

Ю. Теодоровъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Азъ не мислѣхъ да взема думата да говоря по обвинението на г. г. бившитѣ министри, защото, като членъ въ комисията, която се занимава съ доклади си по тѣхнитѣ простѣжки и прѣстѣпления, знаая, че ние сме показали това, което сме могли да изучимъ. Причината да взема думата и да говоря е тая, че онзи день въ обясненията или въ оправданията си, които давяха бившитѣ министри г. г. Тончевъ, Иванчовъ и Пешевъ, а така сѣщо и въ писмото си г. Теневъ, между другитѣ оправдания, които казваха, казаха и това, че членоветѣ отъ Народното Събрание, които правятъ прѣдложението за отдаване подъ съдъ тия министри, както и комисаритѣ, които направиха докладитѣ, били сѣ водили отъ партизански съображения. Азъ излизамъ тукъ отъ трибуната по единъ най-категориченъ начинъ да отхвърля това обвинение, защото ние не сме се водили по никакви партизански съображения. Ние съ г. Влайкова работихме този докладъ, или най-повече г. Влайковъ, а г. Забуновъ се е намѣсилъ малко, понеже бѣше занятъ въ земеделческата комисия. На каква партия принадлежи г. Влайковъ, не ми е казалъ, нито той мене зная — по партия ние не сме приказвали. Азъ виждамъ въ него единъ идеално честенъ човѣкъ. (Обаждатъ се: Вѣрно!) Той се занимава съ работата; азъ сѣщо се занимавахъ; но никой отъ бившия кабинетъ въ нищо не ме е оскѣрбилъ. Напротивъ, членоветѣ му сѣ се отнасяли винаги вѣжливо

към мене. Съ г. Иванчова се познаваме още когато той бѣше Кюстендилски училищен инспекторъ и азъ бѣхъ членъ въ комисията за господарскитѣ и чифлишки земи; сжщо и съ г. Пешева отскоро се познаваме, но имаме най-добри отношения; съ другитѣ едва ли се познавамъ; съ г. Начовича сме стари съслужители и консерватори донѣкъ — доколкото мога да бжда азъ консерваторъ. (Смѣхъ.) Работата е тъй. Бившиятъ кабинетъ се е отнасялъ много хубаво съ мене; даже лани ми направи тази честь да ми прѣдложи да дамъ мнѣнието си по единъ законопроектъ за митнически тарифи, сетнѣ удобри единъ малкъ мой литературенъ трудъ, даде го на Висшия учебенъ съветъ, той го удобри и Министерството откупи отъ него 400 екземпляра за раздаване по селскитѣ библиотеки, понеже бѣше исторически — по възстанията. Тѣй щото, нѣмамъ никакви причини да имамъ умраза къмъ бившия кабинетъ. Това, което сме събрали и изложили въ доклада, е събрано отъ дѣлата.

Извѣстно ви е, г-да народни прѣдставители, че, когато г. Министърътъ на Обществения Сгради поиска 165.000 л. свръхсметенъ кредитъ за изплащане гнилитѣ вагони, а слѣдъ него дойде и Министърътъ на Финанситѣ г. Каравеловъ да поиска 3.000.000 л. свръхсметенъ кредитъ, изживенъ повече и незаконно по събирането на десетъка, на насъ, като членове въ финансовата комисия, възложиха тази неблагоприятна и тежка мисия, да изслѣдваме тия работи. И ние ги изслѣдвахме, доколкото можахме; вѣздохме въ единъ лабиринтъ отъ дѣла, блъскахме си главитѣ, занимавахме се. Не можахме да знаемъ, кое кѣдѣ е записано, а викахме чиновници отъ тритѣ министерства да ни разправятъ. Всичко, което можахме да изложимъ, всички тѣзи обвинения не ги извадихме отъ джебчетѣ си, а ги намтрихмъ въ дѣлата. Неприятно бѣше, тежка бѣше работата, но нѣмаше какво да правимъ. Тамъ стана явно, напр., че купували вагони, вагони гнили, направили покупката безъ търгъ, ходили четирма инженери и констатирани, че вагонитѣ сж гнили и че не трѣбва да се приематъ по никакъвъ начинъ. Министърътъ г. Тончевъ праща и пети инженеръ, на когото дава заповѣдъ, да приеме, поправи, боядиса вагонитѣ, вагони формално отхвърлени отъ Германското правителство, които не бива да се употребяватъ, за да не би да стане нѣкоя катастрофа. Всички тѣзи работи ни докарватъ до съображението, че тукъ трѣбва да има гешефтъ станалъ, иначе какъ ще бжде; още повече, че тѣзи сжщитѣ вагони фабрикантинтъ прѣдлага да се взематъ по 937 л., а тѣ ги купуватъ по 1.500 л.

Слѣдъ това ние гледахме работитѣ за хамбаритѣ. Най-напрѣдъ Правителството се разпредило да наеме за 135.000 л. частни хамбари по крайдунавскитѣ скали. Имало едни държавни хамбари въ Варна, за които похарчватъ около 4.000 л. да ги поправятъ и има свѣдѣния отъ финансови чиновници, че хамбаритѣ сж прѣдостатъчни, за да събератъ хранитѣ; въпрѣки това, улавятъ да правятъ хамбари нови, широки, голѣми и постилать ги съ бетонъ. Тѣзи хамбари правятъ несвоеврѣменно и послѣ даватъ на прѣдприемача пари въ авансъ, нѣщо, което е противно на закона; защото въ закона се казва, че прѣдприемачтъ трѣбва да даде залогъ и, като изкара работата, даватъ му се пари, а тѣ му даватъ авансъ и хи-

дравлическа варъ 1.000 тона и я разнасятъ безплатно по българскитѣ желѣзници на смѣтка на Държавата, безъ да плаща навалю. Явяватъ имъ отъ много мѣста, между тѣхъ и финансовиятъ чиновникъ въ Русчукъ, че нѣма нужда да се правятъ хамбари, достатъчно има; йокъ, казватъ, ще правимъ! Като виждатъ, че не ще могатъ да се изкаратъ хамбаритѣ — оставатъ два дена до изтичането на срока, — намѣсто да прѣкратятъ работата, намѣсто да конфискуватъ залога, споредъ както инженерътъ Момчиловъ и другитѣ чиновници казвали, г. Министърътъ Тончевъ се съгласилъ да даде още 12 дена срокъ, като се намѣсилъ Захарий Митовъ, зетъ му; дава вторъ срокъ, и като не дочаква и вториятъ срокъ да изтече, два дена по-рано, възспира работата, за да има право прѣдприемачтъ да усвои даденитѣ му въ авансъ пари и да иска още врѣди и загуби отъ Държавата. Отъ всичко се вижда, че тая работа е скроена за гешефтъ, иначе не може да се разбере; така се презюмира.

Слѣдъ това, безъ да имаме нужда да правятъ нови хамбари, рѣшаватъ тѣхна милостъ да наематъ и шлепове, безъ конкуренция, безъ нищо; наематъ за 10.000.000 кгр. шлепове и, най-послѣ, като нѣма какво да турятъ въ тѣхъ, наематъ една втора партида шлепове за 6.000.000 кгр. Най-послѣ поставили въ единъ шлепъ малко храна и послѣ, като се уплашили да не се запали, защото била мокра, похарчили сума пари, за да я извадятъ отъ тамъ.

Тѣй щото, не сж употребени нито гнилитѣ вагони, нито шлеповетѣ, нито хамбаритѣ. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Сжщо и чергитѣ!) За чергитѣ платили наемъ 4—5 пхти повече, отколкото струватъ, да ги купятъ. Получихъ вчера отъ Браила извѣстие, че чергитѣ сж купени по 27 стотинки кв. м., а тѣ платили веднажъ 65 ст. и веднажъ 1 л. и 10 ст. наемъ само. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: И то за три мѣсеца!) Да, за три мѣсеца.

Слѣдъ това, по събирането на десетъка, по прѣпорѣка на г. Радославова, освѣтъ контролоритѣ, които сж държали экзаменъ по събиране на десетъка били назначени 450 и толкозъ надзиратели (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Шпиони!) за прилагането на закона за десетъка, да го езикутиратъ върху гърба на народа. За тия хора нѣма никакъвъ щатъ опрѣдѣленъ, въ никой законъ не е прѣвидено каква ще бжде тѣхната длъжностъ. Вие въ доклада сте видѣли мнѣнието на административнитѣ и финансови власти, които казватъ, че тѣзи хора нищо не сж правили, освѣтъ сж пиянствували по селата. (Г. Шиваровъ: Да не сж се занимавали и съ шпионска роля!) Да, и такъвизъ работи е имало. Нѣкои отъ тѣхъ тукъ, въ София, сж се разхождали, има нѣкои харамии и сж се числили чиновници по десетъка въ Разградъ и Плевенъ. Другъ единъ, който е билъ машинистъ въ печатницата на Либералния Клубъ, и той се смѣталъ за ошурджия, и нему планцали.

Отъ всички тия печални факти, които ние отъртахме, дойдохме до заключение, че тукъ сж станали много голѣми нарушения на закона както за охранване на партията, така сжщо и за лична облага. Това е нашето мнѣние.

Прѣдъ видъ на тия факти, които азъ въ кѣсо изложихъ и които сж по-подробно изложени въ доклада, ние не можахме да затворимъ очитѣ си и да прѣмълчимъ.

Наистина, жалко ни беше да отиваме да прѣдаваме министритѣ въ сѣдѣ, но нѣмахме какво да се направи. Ако затворѣхме очитѣ си, народътъ щѣше да каже, че и ние сме подкупени та ги защищаваме.

Тукъ има, както виждате, нарушение на конституцията: тѣхна милость сѣ похарчили 5.000.000 л. по събиране на десетѣка, когато имъ било отпуснато 2.000.000 л.; 3.000.000 л. повече похарчили. Въ Стамболовия режимъ, който се считаше за тиранически, когато е имало и по-голямъ берекетъ, за събиране на десетѣка въ разстояние на 4 години сѣ похарчени 4.700.000, а тѣзи приятели въ една година само 5.000.000 л., и то върѣки всѣки законъ. Конституцията не имъ дава право; тѣ сѣ нарушили конституцията, нарушили сѣ закона по отчетността на бюджета, нарушили сѣ закона за публичнитѣ търгове, защото не сѣ спазвали прѣдписанията му, нарушили сѣ почти всички закони въ страната; а нашата конституция казва, че Българското Княжество се управлява точно споредъ установенитѣ закони.

Сега, г. Тончевъ, който два дена ни говорѣ тукъ, по три часа — 6, и когото слушахъ съ внимание, искаше да докаже, че нѣмало нищо отъ това; че да се наруши конституцията било парламентарна практика — нищо не било това; че да се харчатъ повече пари, отколкото разрѣшаватъ законитѣ, нищо не било, защото и другитѣ режими правили туй. Ами, че ако по принципъ не сѣ отговорни министритѣ, кѣдѣ ще му излѣзе края? Ако единъ пѣтъ имъ се позволи така да излизатъ отъ границата на закона, тѣ ще задължатъ Държавата съ 20—30—50.000.000 л. и тогава кѣдѣ ще му отиде края? Сетитѣ, несъблудението на закона за публичнитѣ търгове тоже не било нищо! По нѣкой пѣтъ, по усмотрението на министра, ставали такива работи. Че не били изпѣлѣвали законитѣ, казва, че тѣй е било и по-рано и че морално сѣ отговаряли министритѣ! Тѣй щото, по неговото мнѣние излиза, че министерска отговорностъ нѣма; че тя е една фикция! Ако това е така, както казва г. Тончевъ, което азъ никога не мога да одобря, тогава би трѣбвало да провъзгласимъ нашитѣ министри за неотговорни, да ги провъзгласимъ за монарси или римски папи непогрѣшими. Азъ мисля, г-да, че таквъзъ нѣщо не може да бѣде.

И така, ние съ чиста съвѣсть и съкрушено сърце явяваме, че ги намѣрваме за виновни. Какво ще направи Народното Събрание, то е негова работа. Ако се признае, че сѣ виновни, има още 2 митарства: слѣдъ насъ ще дойде една анкетна комисиия, която ще произведе дознание, ще направи по-подробно слѣдствие, и тогава още единъ пѣтъ ще се докладва това въ Народното Събрание, и, ако се произнесе и тогава, че сѣ виновни, то сѣдѣтъ ще бѣде послѣдниятъ пургатоаръ. И нека тия г. г. бивши министри се оправдаятъ тамъ — нѣма нищо отъ това — ние ще посрѣщнемъ това съ радостъ, стига да се оправдаятъ. Обаче, за успокоение на обществената съвѣсть, за да се тури редъ въ страната, за да възтѣржествуватъ законитѣ, за да се въдвори министерската отговорностъ, дѣлото трѣбва да отиде въ сѣда. Това е нашето мнѣние.

Касателно до г. г. Начовича, Вачова и Пешева, ние мислимъ, че тѣ не сѣ виновни за друго, освѣнъ за това, за дѣто сѣ подписали постановлението на Министерския

Съвѣтъ, съ което се прѣкръчва границата за кредититѣ: сир. подписаха, одобриха да се изхарчатъ много повече пари отъ това, което прѣдвиждатъ законитѣ. За лична облага ние не можемъ да се съмнѣваме въ тѣхъ, защото тѣ не сѣ купували нито хамбари, нито черги; тѣ просто за прѣвишението на кредита сѣ солидарно отговорни съ другитѣ. Сега, знаели ли сѣ тѣхна милость, че кредитътъ е изчерпанъ, или не, азъ не зная — това е тѣхна работа; тѣ би трѣбвало да знаятъ или поне Министерътъ на Финанситѣ трѣбваше да имъ съобщи това. Сега, при доврѣне ли сѣ подписали това, което сѣ подписали, не зная, но тѣхната вина въ това намираме. Не че ги обвиняваме въ лична облага, а просто и чисто солидарно сѣ отговорни, защото сѣ разрѣшили да се похарчатъ повече пари отъ другитѣ министри.

Става дума за генералъ Паприкова, че него не сме дали подъ сѣдѣ по партизански съображения. Азъ не зная, дали г. Паприковъ като воененъ може да принадлежи къмъ нѣкаква партия. Мисля, че не принадлежи, нито пъкъ ние членовѣтъ въ комисията сме военни, че да очакваме отъ него или назначение или повишение въ чинъ, че да отидемъ да му търсимъ хатѣръ. Тѣй щото, за партизанство въ този случай не може да се мисли, а сме взели това рѣшение само защото генералъ Паприковъ не е билъ отъ тѣзи, които сѣ подписали протокола на Министерския Съвѣтъ, съ който сѣ прѣскочили министритѣ границата на кредита: не е билъ тамъ ли, не знамъ какво, но не е подписалъ. Естествено, че по тая причина ние не можемъ да го дадемъ подъ сѣдѣ. А другитѣ ще се оправдаятъ ли въ сѣда, какво ще направятъ, не зная, но трѣбва да отиде въ сѣда тая работа и тамъ да се разчисти тя.

Това е моето мнѣние.

Прѣдсѣдателтъ: Г-нъ Венедиктъ Поповъ има думата. (Гласове: Нѣма го!) Тогава, има думата г. Ризовъ.

Д. Ризовъ: (Отъ трибуната.) Г-да прѣдставители! Азъ имамъ честта да бѣда единъ отъ онѣзи, които подписаха обвинението за даване министритѣ подъ сѣдѣ, и считамъ, че съмъ нравствено задълженъ да излѣза тукъ, отъ трибуната, и да обясня както съображенията, които сѣ ме заставили да подпиша това прѣдложение, така и дали обясненията, писмени и устни, които дадохъ обвиненитѣ министри, можаха да ме разколебятъ отъ убѣждението, че тѣ сѣ виновни и че трѣбва да се дадатъ подъ сѣдѣ. Менѣ ми е драго, че нашиятъ добъръ другаръ г. Теодоровъ ме освободи отъ нѣколкото думи, които мислѣхъ да кажа въ отговоръ на инсинуацията, що хвърлиха тукъ бившитѣ министри, особено г. Ивановъ, че „по злоба и партизански бѣсъ“ сме ги давали подъ сѣдѣ. Г-нъ Теодоровъ доста хубаво обясни този въпросъ и азъ нѣма да се спирамъ на него. Азъ ще пристапя да обясня: първо, въ какво се състоятъ главнитѣ, сжщественитѣ точки на обвинението противъ бившитѣ министри и, второ, бидоха ли разколебани тия обвинения отъ тѣхнитѣ писмени и устни обяснения; и, подиръ това вече, ще разгледамъ въпроситѣ: има ли мѣсто да се дадатъ тѣ подъ сѣдѣ, какво е значението на тоя сѣдѣ и какъвъ трѣбва да бѣде резултатътъ, който ние всички очакваме.

Докладитѣ сж прѣдъ васъ, г-да прѣдставители, и вие знаете, че ние обвиняваме бившитѣ министри въ слѣднитѣ прѣстѣпления:

Първо. Министерския Съвѣтъ обвиняваме го затуй, защото е назначилъ 2.147 души контролѣри по десетѣка съ заплата 120 л. мѣсечно, когато сжщата тая служба въ Стамболово врѣме прѣзъ годинитѣ 1888—1892, когато десетѣкътъ е билъ въ сила, е била плащана по 100 л. мѣсечно — една разлика повече отъ 200.000 л., прѣснати отъ миналото Министерство съвсѣмъ на вѣтъра, за въ полза на хора тѣхни партизани, съ ясната и прѣма цѣль да се прѣхранятъ тѣ и да могатъ сжхта нѣкоя пара за черни дни.

Вториятъ пунктъ на обвинението ни противъ Министерския Съвѣтъ е, че той е назначилъ 475 души надзиратели по десетѣка, непрѣдвидени нито въ закона за десетѣка, изработенъ отъ самото туй Министерство, нито пъкъ въ правилника за приложението на тоя законъ. Тѣзи 476 души сж коствували на Държавата 222.417 л. Отъ доклада вие сте се убѣдили, че никои отъ тия надзиратели не е ималъ никаква специална служба, необходима за събирането на десетѣка. Вие трѣбва да сте забѣлѣжили нѣщо още по-лошо, а именно, че повечето отъ тия хора сж се занимавали съ шпионство — съ слѣдене какво се говори по селата и градоветѣ за десетѣка — и сж създавали бели на българския земледѣлецъ. Има хора отъ тѣхъ, които никакъвъ цензъ не сж имали, макаръ законътъ да е прѣдвиждалъ такъвъ; има и хора съвсѣмъ неграмотни; има и харамии отъ нещастната моя родина; па има и такива, които сж били на служба въ печатницата на Либералния Клубъ, принадлежаща на бившето Министерство, като машинисти и агенти, а сж получавали заплатата отъ държавната хазна, като надзиратели по десетѣка.

Третииятъ пунктъ на обвинението, противъ Министерския Съвѣтъ е, че той е рѣшилъ да построи дървени хамбари, никому непотрѣбни, да купи черги за тѣхъ, тоже никому непотрѣбни, и да похарчи за всичко туй 794.585 л. и 30 ст. Историята на тия дървени хамбари е много добръ обяснена въ доклада, а г. Влайковъ имѣ случая втори пътъ да ви я обясни послѣ възраженията на бившитѣ министри, та вѣрвамъ всица сте се убѣдили, че тя е една история толкова грозна, колкото и печална, когато я вършатъ държавни хора.

Четвъртииятъ пунктъ на обвинението противъ Министерския Съвѣтъ е, че той е поръчалъ желѣзни хамбари не само никому непотрѣбни, но за които даже е нѣмало мѣсто дѣ да бждатъ построени, както е случаятъ въ Бургазъ, дѣто тѣ и днесъ още стоятъ завити на Бургазката скели, както сж дошли. (Н. Цановъ: Старитѣ хамбари въ Бургазъ сж ги разваляли за да турятъ новитѣ!) И както чухте, старитѣ хамбари, въ които е могло да се тури житото, сж били разваляни, за да се направи мѣсто за новитѣ, и при все туй въ Бургазъ такова мѣсто не е било намѣрено. Тѣзи желѣзни хамбари сж коствували на Държавата 400.104 л. Нито едно зърно жито не е влѣзвало нито въ дървенитѣ, нито въ желѣзнитѣ хамбари. (Н. Полювъ: Тамъ тѣ трѣбва да прѣкарятъ!) Безъ съмнѣние е, че, ако би дошло ние да сждимъ министритѣ, трѣбваше да ги осждимъ поне

на двѣ години затворъ, та едната да прѣкарать въ вагонитѣ, а другата — въ хамбаритѣ. (Смѣхъ. — Нѣкои ржкоплѣскавъ.)

По желѣзнитѣ хамбари е направено и друго едно прѣстѣпление, г-да: за тѣхъ не е билъ обявенъ никакъвъ търгъ. А когато нѣкои фирми сж чули за тѣхъ и сж прѣдложили условия по-износни, само една почтена ХанOVERска фирма на Ейлера едва е могла да се добере до половината хамбари, 10, и то благодарение повече на поддржката на чиновницитѣ отъ Министерството на Обществениятъ Сгради, отколкото на Министерския Съвѣтъ. Тогава само Министерскииятъ Съвѣтъ е рѣшилъ една часть отъ тѣхъ да се взематъ отъ Ейлера, а другата часть е дадена на единъ белгинецъ, по име Дедекенъ, чииотъ нитимни врѣзки съ бившия Министъръ-Прѣсѣдатель г. Иванчовъ сж ноторно извѣстни на цѣлата българска столица. Разликата между цѣнитѣ, които е прѣдложилъ тоя белгинецъ, Дедекенъ, и цѣнитѣ на ХанOVERската къща е повече отъ 50.000 л. (Т. Влайковъ: Тукъ има една грѣшка, г-нъ Ризовъ; по-малко е, но въ солидарността разликата е голѣма.) Нѣма нищо; отъ нѣколко само хиляди лева трѣбва да е грѣшката.

Петиятъ пунктъ на обвинението противъ Министерския Съвѣтъ е, че той е наелъ шлепове, за които тоже абсолютно никаква нужда не е имало и които шлепове сж наети по комшиийски начинъ, а сж коствували на Държавата 131.638 л. зл.

Шестиятъ пунктъ на обвинението ни противъ Министерския Съвѣтъ е, че за всички тѣзи дървени и желѣзни хамбари, шлепове и черги сж похарчени повече отъ 1.000.000 л., въврѣки чл. 126 отъ нашата конституция. Въобще, за всички тия прѣдприятия, за всички тия гнѣсни афери, за да могатъ тѣ да станатъ, билъ е нарушенъ чл. 77 отъ закона за отчетността по бюджета, па и тамъ, дѣто е допуснато доброволно съгласие, не е имало надлежния указъ, изискванъ отъ закона.

Седмиятъ пунктъ отъ обвинението е въпросътъ за вагонитѣ. Купени сж вагони, г-да прѣдставители, прѣди да е билъ рѣшенъ принципиално въпросътъ, дали има нужда страната отъ такива вагони; прѣди даже Министерскииятъ Съвѣтъ да е одобрилъ тая доставка и да е рѣшилъ да се даде тя на търгъ или се направи по доброволно съгласие и прѣди да е издаденъ указъ за купуването на такива вагони. Просто и чисто прѣдставя се една оферта отъ нѣкой си комисонеръ Вайсенбергъ, и тая оферта съ една електрическа бързина бива приета и послѣ вече одобрява отъ Министерския Съвѣтъ. За историята на тия вагони имате специаленъ докладъ, па и г. Цановъ завчера ви я обясни още по-подробно, та нѣма нужда да я повтарямъ и азъ тукъ. Ще ви спомня само, че съ нея сж нарушени чл. 77 отъ закона на отчетността по бюджета и чл. 43 отъ закона за търговетѣ, тъй като и транспортътъ на тия вагони е взетъ на държавна смѣтка, тогава, когато нашиятъ законъ изрично изисква, щото всичко, каквото се купува, да бжде прѣдавано въ България.

Осмиятъ и послѣдниятъ пунктъ на нашето обвинение противъ Министерския Съвѣтъ сж неговитѣ политически прѣстѣпления — всички ония кървави истории въ Тръстеникъ, Дуранъ-Кулакъ и Варна, запрѣщаването

на митинги, запрѣщаването на земеделческия конгресъ, прѣслѣждането на българскитѣ граждани и издаването на оня нещастенъ законъ, който ограничаваше свободата на печата.

Това сж то обвиненията противъ цѣлия Министерски Съветъ.

Отдѣлно всѣки отъ министритѣ сж обвинени:

Г-нъ Радославовъ за солидарността си въ всички тия работи и лично затуй, че двама отъ чиновницитѣ, които сж били назначени за надзиратели по десетъка, той ги е държалъ въ своята собствена печатница за прислужници.

Г-нъ Теневъ е обвиненъ, освѣнъ за солидарността си по всички тия работи, и лично по историята на шлеповетѣ, дѣто явно се вижда стимулътъ на личната облага, който го е ръководилъ.

Г-нъ Иванчовъ лично е обвиненъ:

Първо, задѣто е далъ доставката на вагонитѣ Вайсенбергу, прѣди да вземе разрѣшението на Министерския Съветъ, и то безъ тѣргъ, безъ указъ и при наличността на други двѣ офертѣ, едната отъ които той е счелъ ужъ за по-скъпа, а другата е обявилъ за „шантажъ“, макаръ ти и да е произхождала отъ стопанина на Вайсенберга.

Вториятъ пунктъ на обвинението противъ г. Иванчова е неговото настояване да се приематъ вагонитѣ и послѣ телеграмитѣ и рапортитѣ на изпратенитѣ за тая цѣль трима инжинери: Дръцковъ, Тихоловъ и Манафовъ, които сж твърдѣли, че тия вагони сж негодни.

Третиятъ пунктъ на особеното обвинение противъ г. Иванчовъ е, че той е настоявалъ за построяването на дървени хамбари, безъ да е имало нужда отъ тѣхъ; настоявалъ е да се бетонира настилката на тия хамбари на по-малко износни условия и въпрѣки миѣнието на една техническа комисия; фаворизиралъ е прѣдприемача, комуто е далъ държавна варъ въ заемъ и пари на сума 50.000 л. въ авансъ, и е унищожилъ първия протоколъ на комисията, който не му се е харесвалъ и който е гворилъ, че прѣдложенитѣ условия отъ прѣдприемача Г. Георгова не му даватъ право да се даде нему постройката на тия хамбари.

Четвъртиятъ пунктъ на отдѣлното обвинение противъ г. Иванчова е, че при покупката на желѣзнитѣ хамбари той е фаворизиралъ своя интименъ приятелъ, Дедекенъ, вмѣсто да остави въпроса за тая покупка на единъ тѣргъ, съгласно законитѣ на страната.

Г-нъ Тончевъ, освѣнъ обвинението въ солидарностъ по всички тия дѣла, за които се обвинява Министерския Съветъ, обвиненъ е още:

Първо, затуй, че е потвърдилъ разпорежданията на г. Иванчова по историята на вагонитѣ;

Второ, затуй, че, слѣдъ като тримата инжинери: Дръцковъ, Тихоловъ и Манафовъ сж рапортирали на нѣколко пѣти за негодността на вагонитѣ, той е пратилъ четвърти инжинеръ, г. Боботановъ, да ги приеме;

Трето, затуй, че, когато и Боботановъ му е докладвалъ, какво безъ поправка тия вагони нѣма да бѣдатъ згодни за цѣльта, г. Тончевъ все пакъ му е телеграфиралъ по-скоро да ги изпрати и е даже заповѣдалъ по-скоро тѣ да се турятъ въ употрѣбение;

Четвърто, затуй, че транспорта на вагонитѣ го е далъ на Вайсенберга по-скъпо;

Пето, затуй, че чергитѣ отъ прѣдприемача Кушевъ е купилъ безъ тѣргъ и безъ указъ, въпрѣки чл. 77 отъ закона за отчетността по бюджета, и

Шесто едно обвинение, което азъ мислѣхъ да го направя завчера въ форма на питане къмъ самия г. Тончевъ, но което, поради отсъствието му днесъ, не мога да го направя, ала за което съмъ говорилъ и по-напрѣдъ, е, че г. Тончевъ е давалъ собственорѣчно написана визитна своя картичка на ортака на г. Вайсенберга, аптекарятъ г. Н. Странски, въ която картичка открито се е заповѣдало на инжинеритѣ, що има да приематъ вагонитѣ, че тѣ обезателно трѣбва да ги приематъ. Тая картичка е била показвана почти на всички инжинери, прѣди тѣ да тръгнатъ за приемането на вагонитѣ, но е била задържана и е останала у г. Странски. Азъ съмъ увѣренъ, че съдѣтъ и даже слѣдствената комисия, която ще има да издири тия работи, ще установятъ тоя фактъ чрѣзъ надлежнитѣ заинтересовани лица.

Въ докладитѣ прониква още едно, ако искате, нравствено обвинение, по отношение къмъ днешния Воененъ Министъръ г. Паприковъ, че той, като управляющъ Министерството на Обществениѣ Сгради, е пропусналъ случая да се възползува отъ правото, що му е давалъ чл. 285 отъ закона за задълженията и договоритѣ, и да поиска унищожението покупката на тия вагони, тъй като тя е била извършена съ измама въ качеството имъ. Тая виновностъ е на лице, но въ моитѣ очи тя е неволна, и азъ мисля, че най-много, което можеше да се направи въ случая, то бѣ да се упомене тя въ доклада — както и е упоменато въ края на доклада отъ г. Цанова. Тя е неволна и произлиза отъ неумѣние: г. Паприковъ просто не е знаелъ надлежния членъ отъ търговския законъ, който му дава право да бракува вагонитѣ; на, ако щете, и отъ недосѣщане да запита своя юристъ-консултъ въ случая, който е могълъ да го опѣти въ правия пѣтъ. Това обстоятелство доказва още веднажъ онова, което твърдѣхъ завчера, че, когато военнитѣ се бъркатъ въ гражданската областъ, тѣ, и при най-доброто имъ желѣние, само пакости могатъ да направятъ.

Тия сж, г-дѣ прѣдставители, обвиненията, които сж формулирани по единъ дескриптивенъ начинъ, не адвокатски, въ двата доклада, що имате прѣдъ себе си.

Какви бѣха възраженията, които се направиха отъ г. г. бившитѣ министри било писмено, било устно туку. Ще ми позволите да разчепкамъ тия възражения, за да видите, че нито едно отъ тѣхъ не може да поколебае обвиненията, които се съдържатъ въ надлежнитѣ доклади.

На първо мѣсто, г. Радославовъ не счете за нужно даже и писмени обяснения да даде, а устни още по-малко. Това показва какво неуважение и каква наглостъ движи тоя човѣкъ въ неговитѣ дѣйствия: повикавъ отъ прѣдставителитѣ на народа, той не счете за свой дългъ даже обяснения да даде; и не само туй, ами си е позволилъ още да задигне цѣлото дѣло № 25 отъ Министерството на Вътрѣшнитѣ Работи, което дѣло се отнася до безалаберното назначаване на надзирателитѣ по десетъка. (Н. Цановъ: Часть отъ това дѣло!) По-голѣмата му часть. (Т. Влайковъ: Тая часть, която се отнася до назначаванията.) Именно

тая част. Сега му е било потърсено изново отъ Министерството, но той не е даже отговорилъ.

Това сж всичкитѣ възражения на Радославова.

Подиръ тѣхъ идатъ възраженията на г. Начовича. Вие ги чухте колко тѣ бѣха хрисими; но, сътихте се, че никого отъ васъ тѣ не можаха да разубѣдятъ.

На първо мѣсто, г. Начовичъ казва: „Министерскиятъ Съвѣтъ, въ който азъ съмъ вземалъ участие, рѣшавалъ е по принципъ въпроса“. Именно това не е вѣрно! Ние ги обвиняваме главно затова, че въпросътъ не е рѣшаванъ по принципъ, а е рѣшаванъ съвѣтъ по комшийски. За вагонитѣ на Вайсенберга не е взето никакво прѣдварително рѣшение, дали тѣ сж нужни или не. Не е обявяванъ търгъ, нито пъкъ има, както законътъ изисква, въ случая, доброволно съгласие и издаденъ указъ за тая цѣль, ами просто и чисто прѣдложена е била една оферта отъ Вайсенберга, приета и удобрѣна е била тя отъ надлежния Министъръ и по-късно вече тя е била внесена въ Министерския Съвѣтъ, който я одобрилъ. Така щото, оправданието на г. Начовича, че по принципъ билъ рѣшенъ въпросътъ, е съвѣтъ невѣрно.

Второто му възражение бѣше, че вагонитѣ не били търговска стока, че състезанието по тѣхъ ставало между продавача и купувача и че, слѣдователно, тѣ подпадали подъ чл. 40 отъ закона за търговетѣ, който членъ давалъ право да не се произвежда търгъ, а по доброволно съгласие да се купятъ тия вагони. И това не е истина, г-да прѣдставители: първо, защото вие знаете, че всички желѣзнопатни администрации иматъ употребявани и застарѣли вагони, които тѣ всѣкога могатъ да ги дадатъ или подъ наемъ, или за проданъ, и които, въ края на краищата, тѣ ги бракуватъ и изхвърлятъ съвѣтъ отъ употребление, за да не имъ бъркатъ по станциитѣ, и, второ, защото, въ дадения случай, по вагонитѣ е имало двѣ оферти: една отъ кѣщата Ренеръ, а другата отъ кѣщата Шолмайеръ и Малеръ. Пъкъ и по доброволно съгласие да бѣше било, пакъ, съгласно чл. 77 отъ закона за отчетността по бюджета, трѣбваше да има указъ отъ Княза — нѣщо, което тукъ го нѣма. Ясно е, слѣдователно, че възраженията на г. Начовича сж неоснователни.

По другитѣ обвинения, които стоятъ въ докладитѣ, г. Начовичъ не е счелъ за нужно даже да отговори. Въобще, трѣбва да се констатира съ горестъ, че ни единъ отъ бившитѣ министри нито писмено, нито устно — макаръ г. Тончевъ и да говори цѣли 5 часа отъ тази трибуна — не счетоха за нужно да отговорятъ на пункта за политическото обвинение, като че ли узурпирането правата на народа, и биенето и стрѣлянето на българскитѣ граждани, и ограничението свободата на печата сж нѣща съвѣтъ маловажни, за които и не заслужва и да се говори. Сжщото направи и г. Начовичъ. (И. Бобековъ: За надзирателитѣ. нищо не казахъ!) Азъ именно туй и констатирамъ, че по никое отъ другитѣ обвинения той не отговаря.

Възраженията на г. Вачова бѣха тоже, както тѣзи на г. Начовича. Разликата е, може би, само тази, че обясненията на г. Начовича бѣха хитри, а ония на г. Вачова бѣха до глупостъ наивни. Г-нъ Вачовъ не се смушава да се очудва, че той като министъръ на Народното Просвѣщение се упрекава за такива работи. Излиза работата,

че портфейлтѣ на Министерството на Просвѣщението е щитъ на едно пълно невѣжество, тогава, когато по всичкитѣ хорски понятия, па и по нашитѣ, просвѣщение и невѣжество сж двѣ съвѣтъ несъвѣтънѣща. У г. Вачова тия нѣща сж синонимни, и това показва още веднажъ, колко достойно е занимавалъ той своята „скамейка“ на Министъръ на Просвѣщението. (Смѣхъ. — Д-ръ П. Табуриновъ: Г-нъ прѣдседателю! Вие казахте, че не трѣбва да се докача!)

Това сж то всичкитѣ обяснения на г. Вачова.

Обясненията на г. Тенева можеха само да ви разсмѣятъ, ако не и да ви разплачатъ — да ви разплачатъ въ тая смисълъ, че Българското Министерство на Финанситѣ, най-важното министерство на страната, е било занимавано отъ такъвъ нищий духомъ човѣкъ. Собствено, обясненията на г. Тенева не сж обяснения, не сж оправдания, а сж материали за неговата автобиография. (М. Златановъ: Жизнеописание!) Да, за неговото жизнеописание, както каза г. Златановъ. Г-нъ Теневъ, вѣроятно, е мислилъ, че той може да умре ненадѣлно и че потомството не ще знае за неговитѣ подвиги, та е счелъ за нужно да ни ги съобщи, за да могатъ тѣ да влѣзатъ поне въ протоколитѣ на Народното Събрание, които ще останатъ единъ денъ. Автобиографията на г. Тенева, т. е. неговитѣ обяснения бѣха толкова жалки, щото въ тѣхъ не бѣше казано само туй, че той е много добъръ човѣкъ, че два пѣти въ недѣлята отива въ църква и че всичко това му дава право да пилѣе българскитѣ финанси и да влиза въ сношение съ каквито щете Кушевици за купуване шлепове никому непотрѣбни. Единственото смекчающе вината обстоятелство за г. Тенева — и, ако щете, единственото негово оправдание, защото други обяснения той не е далъ — е въ моитѣ очи само онази чудна резолюция, която той е поставилъ върху писмото на г. Тончева, по чергитѣ. Ще ми позволите да прочета тая резолюция, защото тя е много кратка, много оригинална и, безъ съмнѣние, ще трѣбва да му бѣде зачетена въ смекчение вината на неговитѣ прѣстѣпления. На писмото отъ г. Тончева за чергитѣ г. Теневъ е написалъ слѣдната резолюция: (Чете.) „Никакво съглашение мое нито е искано, нито е получавано за купуването на чергитѣ. Напротивъ, заявявахъ нѣколко пѣти на г. Тончева, че при положението, въ което се намиратъ хамбаритѣ, никакви храни не могатъ да се внесатъ въ тѣхъ и, слѣдователно, всички разноси по довършването и приспособлението на хамбаритѣ сж пари, хвърлени на вѣтъра.“ (Т. Влайковъ: Но и слѣдъ това той пакъ въ Министерството е поддържалъ купуването на чергитѣ!) Но, както ще спомена и азъ, и слѣдъ тая резолюция и слѣдъ като самъ г. Теневъ заявява, че „паритѣ за хамбаритѣ сж пари хвърлени на вѣтъра“ — и заявява го туй по поводъ едно писмо отъ неговия колега Тончевъ, — и слѣдъ всичко това, казвамъ, нему не му бърка ни най-малко да наеме шлепове за сжщата тая цѣль, шлепове пакъ никому непотрѣбни, т. е. да даде „пари хвърлени на вѣтъра“! Защото по-късно ще ви прочета една телеграма отъ финансовъ началникъ въ Русе, въ която изрично се казва, че нѣма никаква нужда не само отъ шлепове, но и хамбаритѣ, които сж наети по дунавскитѣ скели, сж по вече отколкото трѣбватъ за житото, що има да се събере отъ

десетъка: По останалитѣ пунктове г. Теневъ тоже не е счелъ за нужно да направи нѣкакви възражения.

Възраженията на г. Пешевъ, въ сжѣностъ, не бѣха никакви възражения. Г-нъ Пешевъ напразно пусна въ ходъ всичкиятъ патосъ на една оскърбена невинностъ. Така ли е наистина? Има си мѣстото да се запитае тукъ. Защото азъ мисля, че единъ човѣкъ, който е могълъ да одобрява станалитѣ кръвопролития въ Тръстеникъ, Варна и Дуранъ-Кулакъ; който, за да турне край на тия кръвопролития, не намѣри никакви други срѣдства, освѣтъ да ограничи свободата на печата съ единъ желѣзенъ законъ — извѣстнитѣ „врѣмении наредби“; който получи този законъ телеграфически отъ Евксиноградъ и го подписва безъ да се замисли, такъвъ единъ човѣкъ, който е излѣзълъ отъ Московския университетъ съ най-добри традиции и по едно врѣме се е занимавалъ съ литературна критика, азъ считамъ, че нѣма право да напуска патосъ на оскърбена невинностъ, когато е подписвалъ заедно съ свои нѣколко недовѣри другиари всички ония грѣхове и разпиливания на държавни пари, които азъ изложихъ. Г-нъ Пешевъ, както знаете, е пълнолѣтенъ, и въ добавъкъ е юристъ, та знае много хубаво значението на всички тия работи; освѣтъ това, дълго врѣме той е билъ политически дѣецъ, та знае и политическото значение на тия работи. Азъ не очаквахъ, че г. Пешевъ ни една дума нѣма да каже за обяснение по всички ония обвинения, които се слагаха върху него по солидарностъ съ другаритѣ му. Той говори само, че е възмутенъ отъ обвинението за злоупотребяване на пари за лична облага — нѣщо, въ което никои не го е обвинявалъ. Той е обвиненъ само, че е подписвалъ постановленията на Министерския Сѣвътъ, съ които сж се пилѣли пари; други сж, обаче, министритѣ, които сж ги пилѣли, и за тѣхъ отдѣлно обвинение стои въ доклада. По своето обвинение г. Пешевъ, както знаете, нищо не каза.

Възраженията на г. Иванчова бѣха малко по-дължки, и, както му приличаше, съвсѣмъ нахални. (Прѣдсѣдателъ: Не употребявайте думи, които противорѣчатъ на правилника за вътрѣшния редъ!) Това не е нѣкоя остра дума. Той ни наръче тукъ богъ-знае какъ. Г-нъ Иванчовъ, като се оправдаваше по въпроса за вагонитѣ, бѣше толкова „добросъвѣстенъ“ — той често напираше на тая дума, — щото умишлено не прочете нѣкои пасажи, които се съдържатъ въ доклада. Умишлено той не отговори: нито защо е настоявалъ за приемането на вагонитѣ, слѣдъ като е ималъ рапортитѣ на трима инженери подъ редъ, че тѣ сж негодни; нито защо не е послушалъ комисията, че нѣма нужда отъ никакви хамбари; нито защо не е послушалъ комисията, че не трѣбва да се дава бетоновата настилка на Георгова; нито защо не е спрѣлъ на врѣме работата на Георгова, когато е знаелъ, че бетонътъ не може да изсъхне, за да могатъ хамбаритѣ да се оползотворятъ; нито защо е фаворизиралъ прѣдприемача Георговъ. Въмѣсто всѣкакъвъ отговоръ по тия обвинения, г. Иванчовъ подпусна тукъ нѣщо, което мислѣше, че ще го оправдае, но което, собствено, още повече го опятни, а именно, че Георговъ билъ „демократъ“. Азъ още тогава го апострофирахъ, че демократизмътъ на Георгова е много подозрителенъ, па и самъ по себе си демократизмътъ не изключва спекулативността, даже

когато има честностъ у хората. А тукъ спекулативността е толкова ясна, щото положително може да се презюмира, че г. Иванчовъ нарочно е избралъ демократа Георговъ за прѣдприемачъ, за да отблъсне отъ себе си съмнѣнието, което би тежало върху него, ако прѣдприемачъ бѣше нѣкой либералъ. На г. Георгова пъкъ ни най-малко не е бъркало да избере и влѣзе въ споразумѣние съ единъ голѣмъ либералъ като Захария Митовъ, който е зетъ на Тончева и който по всичко се вижда, че е билъ ортакъ въ тая работа наедно съ г. г. Иванчова и Тончева. Нещастниятъ инженеръ Василиевъ, покойникъ вече, и той си изпати — помнете много хубаво, че той и на него се позова. А мене се е оплаквалъ Василиевъ за нѣкои работи, и, може би, да е умрѣлъ по-скоро поради тия истории. Менъ е той казвалъ, че е назначавалъ хора по искането на Захария Митовъ: назначавалъ е хора на служба като надзиратели по бетоновитѣ постройки.

Г-нъ Иванчовъ отиде толкова надалече въ своята добросъвѣстностъ, щото не може да оправдае, нито даже да обясни факта за унищожението на оня протоколъ, въ изчезването на който го обвиняваме, а се задоволи да отблъсне само обвинението, съ което хвърли доста силна свѣтлина върху интимния стимулъ на своитѣ дѣйствия. Той викаше тукъ: „Каква нужда имамъ азъ отъ тоя протоколъ?“ Та именно само той и има нужда отъ тоя протоколъ — за никого друго тоя протоколъ не е потребенъ. Чиновницитѣ въ Министерството — даже когато би била истинска омази инсинуация, която той пусна тукъ по тѣхенъ адресъ, че писвали били резолюции подиръ тѣхното падане — пакъ нѣмаха нужда отъ скриването на този протоколъ, защото той говори въ тѣхна полза. Ясно е, слѣдователно, кой е ималъ интересъ да го скрие. Инсинуацията противъ чиновницитѣ въ случая е само една неудачна диверсия отъ негова страна, за да покрие своитѣ грѣшки, защото не на основание на резолюциитѣ на чиновницитѣ ние го обвиняваме, а на основание на неговитѣ дѣйствия и на собственитѣ негови резолюции.

По всички други въпроси г. Иванчовъ тоже не счете за нужно да отговори. Той свърши съ нѣколко силни и съвсѣмъ — г. прѣдсѣдателъ ще се поразсърди, ако го кажа — (Прѣдсѣдателъ: Моля Ви, моля Ви, не дѣйте сърди прѣдсѣдателя си! — Смѣхъ.) нагли фрази, че не се билъ боялъ отъ никакъвъ съдъ и съ отворено чело щѣлъ да отиде прѣдъ този съдъ. (Р. Николовъ: Тия фрази сж съчинение на брата му Сава!

Най-обстоятеленъ и най-подробенъ въ своитѣ обяснения бѣше г. Тончевъ, та ще ми позволите най-много върху неговитѣ възражения да се спра.

По всичката история на вагонитѣ, главното оправдание на г. Тончева състоеше въ туй, че на 18 ноември м. г. той е турилъ една резолюция на единъ рапортъ, въ която резолюция се казва, че не бива да се приематъ гнили вагони и че, ако има такива, тѣ трѣбва да се бракуватъ. Това бѣше главната точка на опора на неговото оправдание по вагонитѣ. Г-нъ Цановъ, обаче, излѣзе тукъ и му каза, че, ако на 18 ноември той е направилъ това, направилъ го е само затуй, защото на 17 ноември в. „Новъ Вѣкъ“ бѣше вече разкрилъ всичката гнѣсна история по въпроса за вагонитѣ. Естествено

е, когато г. Тончевъ вижда, какъ всичката спекулация се разкрива, да счете за нужно да прибави такава една резолюция — а комисията вече ви каза тукъ, че тя е прибавена къмъ рапорта изпослѣ, за да може г. Тончевъ да скрие задъ нея бъдещето обвинение противъ него. Да се счита, г-да народни прѣдставители, това възражение за основателно, било би извъннѣрно смѣло. Вие знаете, че у насъ има чиновници осждени само затуй, защото при една ревизия не сж се намѣрили при тѣхъ извѣстни държавни суми, макаръ че тѣзи суми сж били турнати на мѣстото имъ още прѣди сждилището да е издало своята присѣда. При все туй, сждътъ осжда такива чиновници. Това е едно специално прѣстѣпление, което французитѣ наричатъ „détournement de fonds“, т. е. употребяване на държавни пари за лична полза, безъ тѣ да се злоупотрѣбятъ, и за което у насъ, както и въ всички законодателства, се прѣдвижда наказание. Азъ зная много честни хора, които, благодарение на такива случаи, съвсѣмъ сж пропанадали. Напр., познавамъ едного, който сега е въ Русия, дѣто не зная какво става съ него; но като на прѣдсѣдател на окръжния сждъ въ Кюстендилъ нему се направи ревизия и не му се намѣри една сума, която той бѣше проигралъ на карти и послѣ я повърна, ала това не попрѣчи на сжда да му отнеме всички граждански и политически права и да унищожи човѣка. Ясно е, слѣдователно, че, веднажъ единъ министъръ е направилъ всичко, зѣ да нанесе пакостъ на страната умислено и по лични съображения, то отпослѣ каквито мѣрки и да е взелъ, за да покрие тази пакостъ, тѣ могатъ да му послужатъ само за смекчение на вината, но въ никой случай той не може да се отърве отъ наказание. (Н. Цановъ: Тия мѣрки сж взети, когато в. „Новъ Вѣкъ“ писа!) Да, именно защото той е взелъ тия мѣрки тогава, когато общественото мнѣние е вече знаело за тая афера, то тѣ не могатъ го оправда. Г-нъ Тончевъ не остана тукъ, за да му се задаватъ въпроси, които би обяснили цѣлата афера на вагонитѣ. Азъ бихъ желалъ да го запитамъ: защо, слѣдъ като сж били пратени трима инжинери, които сж давали съ телеграми и рапорти мнѣние, че вагонитѣ сж негодни, той праща още и четвърти инженеръ — Боботанова? Какъ иначе може да се обясни това, освѣнъ съ страшна заинтересованостъ, щото *coûte que coûte* да бждатъ приети вагонитѣ и докарани въ България? Не трѣбва да се забравя, че и самъ Боботановъ телеграфира, че трѣбва тѣ да се поправятъ, защото сж негодни; а г. Тончевъ му телеграфира по-скоро да се прѣятъ. Всички тѣзи работи до очевидностъ хвърлятъ свѣтлина върху цѣлата тази нечиста афера и върху пълното съучастие въ нея на г. Тончева.

За чергитѣ на Кушева г. Тончевъ тоже не можа да се защити. Нему казватъ, че не е поискана никаква оферта, а той отговаря, че ги е купилъ по доброволно съгласие. Ако е по доброволно съгласие, защо тогава нѣма указъ? Той не отговори нищо на това.

По въпроса за хамбаритѣ той говори съвсѣмъ повърхностно: не се спре нито върху единъ важенъ пунктъ на обвинението. На и г. Влайковъ съ даннитѣ, които изнесе тукъ отъ трибуната, бѣше толкова ясенъ и убѣдителенъ, щото слабитѣ възражения на г. Тончева по тия въпроси не можаха да издържатъ никаква критика.

Послѣ туй, г. Тончевъ мина вече на оправдания, съвсѣмъ недостойни за единъ бившъ министъръ. Той говори, че нарушението на чл. 126 отъ конституцията — за изпохарчване на пари повече, отколкото се прѣдвижда — е единъ грѣхъ, който всички други правителства сж го правили, и че, като такъвъ, той грѣхъ не може да му се счете даже за грѣхъ. И за да поддържи туй, той си позволи да изкриви даже нѣкои факти отъ миналото, които факти, вѣроятно, нѣкои отъ послѣдующитѣ оратори ще възстановятъ тукъ. Важното за мене въ случая не е, че сж били отпущани тѣзи суми — това за мене не е важно и смѣстено, — ами е важна почвата, върху която г. Тончевъ стоеше, за да оправдае своитѣ дѣйствия: че тѣй като всички почти правили сжщото въ миналото, то това не било съставлявало никакъвъ грѣхъ за настоящето, и че докладитѣ на Сметната Палата, макаръ и да сж били внасяни въ Народното Събрание, тѣ сж минавали непрѣглеждани и ние не сме правили никакви бѣлѣжки по тѣхъ.

Г-да прѣдставители! Въ това възражение има една неточностъ и една голѣма недоброевѣстностъ, за да не кажа нѣщо повече. Неточността и недоброевѣстността състоятъ въ това, че докладитѣ на Сметната Палата не сж още разглеждани отъ насъ. Въ миналото какво е ставало съ тѣхъ, то не се отнася до насъ. Ние сме Събрание едва тази година избрано, свикани сме на извънредна сесия по извънредни работи, а тия доклади ще бждатъ внесени въ обикновената сесия, и ние ще се възползуваме тогазъ отъ правата, които ал. 6 отъ чл. 105 на конституцията ни дава, за да се произнесемъ върху тѣзи доклади и да туримъ край на досегашния редъ на работитѣ. Че такава желание у насъ е имало, показва и завчерашната декларация на г. Министра на Финанситѣ, па и чудната рѣчь на нашия добъръ колега г. Теодоровъ, които настояваха да се закрийтъ веднажъ завинаги вратата на досегашнитѣ пилѣния пари, като се прѣмахне допълнителното законче къмъ закона за Сметната Палата. Тѣй щото, това обвинение до насъ не се касае. А че грѣхове сж се вършили въ миналото — даже да сж се вършили тѣ, — туй ни най-малко не оправдава г. Тончева и неговитѣ другари, защото тая логика прилича на логиката отъ оня джебчия, който би сѣдналъ да ви говори, че нему не е нуженъ часовникътъ, който той украде. Грѣшкитѣ на миналото не даватъ никакво право никому да се извинява съ тѣхъ. Защото сума разбойници и крадци оставатъ неоткрити отъ правосѣдието, това още не е нито доказателство, нито нѣкое спечелено право, щото други нѣкои разбойници, когато попаднатъ въ рѣцѣтѣ на правосѣдието, да не бждатъ наказани. Сега тѣзи министри попаднаха, тѣ ще бждатъ и сждени; а за другитѣ ще гледаме, дали може да се закачи и на тѣхъ куката, и, ако може, г. Тончевъ може да бѣде увѣренъ, че и тѣ здрави нѣма да останатъ.

По-нататѣкъ, г. Тончевъ се защити тукъ съ нѣкаква си „парламентарна юриспруденция“, която му давала била право да счита поредкитѣ на миналитѣ режими, осждени отъ страната, за поредки задължителни за насъ. И другъ пѣтъ, г-да народни прѣдставители, е имало случай да се говори тукъ, че парламентарната практика на едно Народно Събрание не е задължителна за друго едно На-

родно Събрание: то може да се ръководи по нея, ако намери за уместно, но може и съвсем да не държи сметка за нея. Тя и не съставлява никаква особена юриспруденция. Инак, не би имало смисъл нашето стеснение, па и въобще не би имало смисъл избирането на никакви Народни Събрания. Веднажъ като има една парламентарна юриспруденция, установена от парламентарната практика на миналите Народни Събрания, може да се тури точка вече на всякава по-нататъшна законодателна дейтелност. Така ли е въ сщност? Въ единъ апострофъ, който щеше да излезе дълъгъ, азъ искахъ да напомня за вчера на г. Тончева, че, ако бяхме се ръководили по тяхната парламентарна практика, тръбваше и ние да направимъ онова, което ти направиха въ 1899 г. съ някои свои политически врагове, като ги набиха въ кулоаритъ на Народното Събрание съ помощта на една шайка. Чини ми се, че г. г. Тончевъ и Ивановъ не биха останали доволни отъ тая парламентарна юриспруденция, ако бихме я практикували за вчера на техните гърбове. . .

Другъ единъ пунктъ на оправдание за г. Тончева беше въпросътъ за министерската отговорност: че тя била политическа, а не юридическа.

Г-да представители! Тоя въпросъ е разрѣшенъ и въ нашата конституция, и въ специалния законъ за сѣдене на министритѣ. У насъ отговорността на министритѣ не е двойка, както казваше г. Тончевъ, а е тройка: политическа, гражданска и криминална. Законътъ за наказанията, що се валагатъ за прѣстѣпленията, прѣдвидени въ чл. 155 отъ конституцията, е много ясенъ въ това отношение: забѣлѣжка а много ясно опрѣдѣля, че тая отговорностъ не е само уголовна, а е и гражданска, защото той говори: (Чете.) „Наказанията, които сѣ показани въ горѣпоменатитѣ три члена, винаги се придружаватъ съ лишението за до животъ отъ политически и граждански права, които сѣ изброени въ чл. 29 и 31 отъ Отоманския наказателенъ законъ, и, освѣтъ това, съ възнаграждение на врѣдитѣ и загубитѣ, причинени на Държавата чрезъ прѣстѣпното дѣяние.“ Отъ вчера насамъ азъ се ровихъ въ литературата по този въпросъ и мога да ви увѣря, че нашиятъ законъ е единъ отъ най-добритѣ, който има въ Европа по сѣденето на министритѣ. Тѣй щото, за нещастие на г. Тончева, той се лъже въ това отношение. Политическата отговорностъ е отговорностъ, която се проявява само тукъ — въ Народното Събрание. Единъ министъръ не е ли направилъ нѣщо, което страната счита за полезно, народнитѣ представители му заявяватъ — въ една или друга форма — недовѣрие, и той е длъженъ да се оттегли. Съ това и свършва политическата отговорностъ; но чл. 155 на конституцията изрично прѣдвижда отговорностъ отъ другъ характеръ. Тоя членъ даже съвсемъ не подразбира политическа отговорностъ, а разбира юридическа отговорностъ, която, споредъ законитѣ, които обясняватъ този членъ, е двойка: гражданска и криминална. Тѣй щото, напразно бѣха всичкитѣ усилия на г. Тончева да се закрие задъ политическата отговорностъ, за да не отговаря.

Въпросътъ, че нарушението на конституцията, прѣдвидено въ чл. 155, не означава още и нарушение на законитѣ, които произтичатъ отъ нея, е въпросъ, по който само адвокати могатъ да спорятъ. Азъ не зная какъ ще го рѣши държавниятъ сѣдъ; но менѣ ми се струва,

че при наличността на чл. 43 отъ конституцията, който говори, че „Българското Княжество се управлява точно споредъ законитѣ, които сѣ издадени и изработени по начинъ, показанъ въ конституцията“, не може да има съмнѣние, че всички закони, произтекаюци отъ конституцията, щомъ сѣ тѣ нарушени, счита се, че е нарушена и самата конституция. А въ дадения случай, както виждате отъ докладитѣ, нарушени сѣ и специални членове на конституцията, какъвто е чл. 126. Така щото, за нѣкакво прѣко и косвенно нарушение на конституцията много мѣчно би могло да се говори. Това би означавало сѣ едно като нѣкой да би казалъ: ако нѣкои отъ думитѣ, които Христосъ е произнесълъ, не сѣ нарушени, то и Евангелието не е нарушено; тогatzъ когато ние всинца знаемъ, че евангелието е написано отъ евангелиститѣ, които сѣ слушали думитѣ на Христа и които сѣ ги коментирали посвоему, както тѣ сѣ ги разбирали. Собствено, навѣккъдѣ законитѣ не могатъ да бѣдатъ, освѣтъ коментариите къмъ самата конституция: тѣ само разпространяватъ, или, ако искатъ, турятъ въ законна норма принципитѣ, които сѣ легнали въ основата на конституцията.

На свършване, г. Тончевъ ви казваше, че даванетоъ подъ сѣдъ министритѣ било цѣла революция, настояща революция, политическа революция. Не знамъ дали г. Тончевъ е правъ, че даванетоъ министритѣ подъ сѣдъ е политическа революция; но че тя е дѣйствително революция, революция нравствена и политико-възпитателна, това е въплъ отъ всѣко съмнѣние. И именно като знаемъ, че е такава, ние ще употребимъ всички усилия, за да я извършимъ. Азъ даже мисля, че по-крупно дѣло не е извършено въ нашия парламентаренъ животъ отъ тая революция.

Г-да представители! Изучаването конституционната история на другитѣ народи ще ви даде възможностъ да разберете много ясно, че даванетоъ подъ сѣдъ на министритѣ и недаванетоъ имъ кредити сѣ единственитѣ двѣ срдства, които сѣ създали конституционнитѣ режими въ всички страни. Въ Англия — люлката на конституционализма и страната, отдѣто е взелъ животъ конституционниятъ режимъ — даванетоъ подъ сѣдъ на министритѣ има даже специаленъ терминъ (impeachment). И въ миналото на тая държава случантѣ за даване подъ сѣдъ на министри и, въобще, на държавни чиновници по искането на парламента сѣ много. Така: между 1620—1688 г. въ Англия има 40 такива случая, въ числото на които влиза и даванетоъ подъ сѣдъ на знаменития философъ лордъ Баконъ; въ царуването на Вилхелма III, на кралица Анна и на Георга I има 15 случаи; а въ 1746 г., въ царуването на Георга II, има единъ само случай съ лордъ Ловхдъ. Последни сѣ случантѣ съ знаменития индийски генералъ-губернаторъ Хастингса (въ 1788—1795 г.) и съ министъръ-президента лордъ Мелвила (въ 1805 г.). Какво значение е отдавала страната на даванетоъ министритѣ подъ сѣдъ въ Англия, може да се сѣди по това, че английската парламентарна практика е установила, щото, веднажъ възбудено дѣло отъ парламента противъ нѣкой министъръ или държавенъ чиновникъ, то не може вече да се прѣкъати, нито отъ една сесия за друга да се отлага; ако ли камарата на общинитѣ се разтури, слѣдъ като е било заявено дава-

нето подъ съдъ на едно министерство, новата камара нѣма право да го прѣкращава. И нѣщо още по-важно. Додѣто трае слѣдствието, камарата има право да внася допълнителни обвинения и дори да ги допълня до самия день, когато дѣлото влѣзе въ рѣшитѣ на съдиитѣ. Както знаете, въ Англия обвинителъ е долната камара — камарата на общинитѣ, а съдъ е камарата на лордовѣтѣ.

Актътъ за даването подъ съдъ на министритѣ, г-да, е единъ отъ ония актове, който всички английски конституционалисти го считатъ за единъ отъ най-важнитѣ и като таквъ, който е спазилъ свободата на Англия и е гарантиралъ правдинитѣ народни. Азъ ще ви приведа на кратко мнѣнията на нѣкои отъ най-знаменититѣ конституционалисти въ Англия, за да видите колко е важенъ тоя актъ и колко е важно да погледнемъ на него и ние тѣй, както трѣбва да се погледне, защото той е единъ актъ, който най-много ще гарантира и нашата свобода, и нашия конституционализъмъ.

Лордъ Руселъ, бившъ главенъ прокуроръ въ Англия, недавно умрѣлъ, говори, че отказването на кредити и даването подъ съдъ на министритѣ сж двѣтъ сѣдства, които сж гарантирали народния суверенитетъ въ Англия. Тѣхната дѣйствителностъ и полезностъ въ миналото направили сж ги излишни въ настоящето. Т. е. той говори, че, ако отъ 1805 г. въ Англия не е даденъ нито единъ министъръ подъ съдъ, то е благодарение на туй, че въ миналото мнозина сж давани подъ съдъ и, разбира се, че не сж се намѣрили вече охотници, които да желаятъ да попаднатъ на скамейката отъ подеждимитѣ.

Блякстонъ, другъ единъ конституционалистъ, говори, че „даването подъ съдъ на министритѣ бѣ нужно, когато парламентътъ имаше по-слабъ контролъ надъ държавнитѣ работи и надъ прерогативитѣ на короната, отколкото сега, и когато съдилищата не бѣха много чисти правствено, та се поддаваха на влиянието отъ короната.“ Казвалъ би човѣкъ, че Блякстонъ е написалъ това за нашия случай днесъ. Именно, ние прѣживяваме тоя периодъ, когато контролтъ, общественъ и парламентаренъ, надъ прерогативитѣ на Короната, вслѣдствие на цѣлъ редъ исторически събития, не е достатъчно силенъ и когато нашитѣ съдилища, при всичкото уважение, което имаме къмъ тѣхъ, не стоятъ на онай висота, на която е желателно да ги видимъ.

Професоръ Дайси, единъ отъ най-добритѣ свѣрѣмни конституционалисти въ Англия, казва: „Даването подъ съдъ министритѣ е вече излѣзло отъ мода въ Англия, защото сега министритѣ рѣдко биватъ въ положение, когато може имъ се прѣдстави съблазна въ прѣстѣпление, и защото цѣльта може се постигна и чрезъ обикновеното съдебно прѣслѣждане. Освѣнъ парламентарната отговорностъ, за английскитѣ министри сжествува и юридическа отговорностъ, и тѣхнитѣ дѣйствия сж толкова подчинени на общитѣ закони, както и дѣйствиата на другитѣ чиновници.“ Т. е., ако днесъ въ Англия не се даватъ подъ съдъ министритѣ — иска да каже професоръ Дайси, — то е, първо, затуй, защото тѣ сж били давани въ миналото, та сега нѣма охотници между тѣхъ да грѣшатъ, и, второ, защото, освѣнъ политическата отговорностъ, английскитѣ министри сж отговорни и прѣдъ обикновенитѣ съдилища за всичкитѣ свои дѣйствия по службата, както

и всички държавни чиновници — нѣщо, което би било хубаво, наедно съ Държавния съвѣтъ на Теодорова, да влѣзе въ бъдѣщата наша конституция. Азъ не съмъ партизанинъ на Държавния съвѣтъ; но понеже завчера г. Теодоровъ настояваше за него, та и азъ го споменахъ.

Г-да! Азъ говорихъ доста и ще ми позволите да свърша. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Безъ позволение!) Ще ми позволите да свърша съ слѣдующитѣ бѣлѣжки:

Днесъ намъ прѣдстои ни да рѣшимъ даването подъ съдъ на бившитѣ министри. Собствено, не това ни прѣдстои да рѣшимъ, а прѣдстои ни да рѣшимъ избирането на една комисия, която ще произведе подробно дознание, на основание което дознание ние ще рѣшимъ окончателно даването подъ съдъ на министритѣ. Днесъ прѣдъ насъ стои само послѣдниятъ тоя въпросъ. Въпросътъ за тѣхното даване подъ съдъ още не стои прѣдъ насъ, а стои, както ви казахъ, прѣдаването работата на една 12-членна комисия, избрана отъ нашата сѣда, която ще състави дознание негласно, както го наричатъ юриститѣ, и на основание това дознание ние ще рѣшимъ окончателно, дали да се дадатъ бившитѣ министри подъ съдъ, или не. Ето защо азъ мисля, че много трудно може да се защищава тукъ положението, че тия доклади не били свършено достатъчни за тая цѣль. И споредъ нашата конституция, и споредъ закона за съждане на министритѣ, онай прецизностъ въ обвинението, която г. Табурновъ искаше и за която г. г. Тончевъ и Иванчовъ настояваха, не се иска днесъ отъ насъ. (Д-ръ П. Табурновъ: Вие я направихте сега!) Моля Ви се. Тая прецизностъ не се иска днесъ отъ насъ. Тая прецизностъ, г-нъ Табурновъ, ще се даде на бившитѣ министри отъ 12-тѣ души, които ние ще изберемъ сега. Това, което се иска отъ насъ сега, то се намира въ изобилие въ двата доклада. Азъ ще кажа нѣщо повече на г. Табурнова: че въ тая страна, която всинца обичаме да я цитираме — въ Англия, — въпросътъ го разбиратъ даже много по-ограничено, отколкото у насъ. Тамъ не се иска тая прецизностъ. (Д-ръ П. Табурновъ: Вѣрно!) Лордъ Руселъ казва: „Нѣкои поддържатъ, че даването подъ съдъ на министритѣ може да стане само по прецизирано прѣстѣпление. Тая доктрина е въ пълно противорѣчие съ $\frac{3}{4}$ отъ случаитѣ, въ които сж дадени въ Англия министритѣ подъ съдъ. Така — продължава той — на 1 априлий 1701 г. камарата рѣши даването подъ съдъ на графа Портланда, задѣто сключениятъ отъ него договоръ билъ съсипателенъ за търговията въ Англия и опасенъ за мира въ Европа“. Мжчно може да си прѣдстави човѣкъ по-широко и по-непрецизирано прѣстѣпление отъ туй. Лордъ Руселъ продължава: „Въ 1713 г. лордовѣтѣ Оксфордъ и Болинбрунъ сж били дадени подъ съдъ, задѣто сж подписали Утрехтския миръ, и камарата е мотивирала това даване подъ съдъ тѣй: „защото всѣко лошо (неправилно) поведение на министритѣ, при изпълнението на тѣхнитѣ служебни обязанности, е нарушение на общитѣ закони“. Може ли по-непрецизирано отъ това прѣстѣпление да се замисли? Въ сравнение съ онуй, което е ставало въ Англия, у насъ прецизността е доведена до голѣма дори щепетилност. Нека кажа още единъ примѣръ на г. Табурнова . . . (Д-ръ П. Табурновъ: Ама не е истина това; азъ не съмъ казалъ това!) че случаитѣ даже за изслушване на

обтѣженитѣ министри въ Англия е рѣшенъ малко по-толерантно, отколкото ние го рѣшихме завчера тукъ. Макаръ че у насъ законитѣ почти задължаватъ, т. е. не задължаватъ, а даватъ право на министритѣ да дойдатъ лично тукъ, за да даватъ обяснения, за да изслушатъ възраженията, за да имъ задаваме въпроси и пр., нѣкои отъ тѣхъ завчера пратиха писмени обяснения, и ние бѣхме толкова толерантни, щото рѣшихме да допуснемъ прочитането на тия писмени обяснения. Когато въ Англия Кромвелъ запиталъ веднажъ сѣдинитѣ: „Може ли да се сѣди министъръ безъ да се изслуша?“ — тѣ му отговорили: „Това е опасенъ въпросъ, защото парламентътъ трѣбва да служи за примѣръ на другитѣ сѣдилища и защото всѣки обвиненъ трѣбва да се самозащити; но, като върховенъ сѣдъ на народа, парламентътъ каквото и да направи, то е добръ направено.“ И за нещастие на Кромвеля, той е билъ сѣденъ отъ парламента, безъ да бѣде изслушанъ. Така щото, той пръвъ е изпиталъ тежестта на тази практика въ Англия. Ето защо азъ намирамъ, че въ нашитѣ доклади има достатъчно материалъ и достатъчно изброени прѣстѣпления, които не само могатъ да се прецизиратъ, но могатъ и да се кодифициратъ, ако желае г. Табурноуъ.

Азъ ще искамъ да ви кажа нѣщо и за държавния сѣдъ, който ще сѣди бившитѣ министри. Трѣбва да се не забравя, г-да, че тоя сѣдъ нѣма право да счита себе си за съвѣтъ формаленъ сѣдъ. И по духа на нашата конституция, и по практиката на конституционализма навсѣкадѣ, особено въ Англия, тоя сѣдъ е едно велико жури, а не единъ формаленъ сѣдъ. И туй г. Табурноуъ може да го констатира у всички конституционалисти, които сж съгласни въ тоя пунктъ; тѣ всѣчки сж съгласни, че държавниятъ сѣдъ, като едно велико народно жури, трѣбва да погледне на тоя въпросъ тъй, както би погледналъ, ако провѣрката на изборитѣ за Народното Собрание бѣше турена въ негови рѣцѣ — както туй иска едната отъ властующитѣ днесъ партии, което и е вписано даже въ програмата си. Така щото, тоя сѣдъ, за пръвъ пѣтъ учреденъ въ България сега, ще има да разгледа едно дѣло, което ще подвѣргне на изпитание неговитѣ зрѣлостъ. Азъ само ще ви моля, наедно съ рѣшението на въпроса, щото докладитѣ да се прѣдадатъ на дванадесеточленна комисија, която да произведе дознание за окончателно рѣшаване давненото министритѣ подъ сѣдъ, да се съгласите и рѣшите, щото къмъ двата тия доклада, т. е. къмъ аферитѣ на вагонитѣ, хамбаритѣ и политическитѣ прѣстѣпления, да се прибавятъ и други нѣколко афери, а именно, аферата за „Deutsche Levant-Linie“, аферата за преминитѣ на захарната фабрика, аферата по Софийската класна лотария, аферата по търга на Софийската баня и нѣколко други афери, които сж изброени въ прѣдпоследния брой на в. „Миръ“ № 947. Всички тѣзи афери заедно съ другитѣ ще послужатъ като суровъ материалъ, за да могатъ дванадесетитѣ души, които ще изберете вие, да прецизиратъ, както иска г. Табурноуъ, ония прѣстѣпления, по които ние ще рѣшимъ да бѣдатъ дадени подъ сѣдъ бившитѣ министри.

Сега позволѣте ми да свърша тъй, както свърши г. Иванчовъ. Г-нъ Иванчовъ ви каза: „Азъ не се боя отъ сѣдъ.“ Азъ бихъ ви казалъ, че ние имаме по-големо право, отколкото него, да кажемъ, че не само не се боимъ

отъ държавенъ сѣдъ, но свършено съ гордо и открито чело хвърляме прѣдъ него своитѣ обвинения противъ бившитѣ министри. Ще се изпълнятъ ли надеждитѣ на г. Иванчова, които той храни да се види оправданъ отъ тоя сѣдъ, азъ не зная; но добръ зная, че надъ тоя държавенъ сѣдъ и надъ насъ стои единъ по високъ сѣдъ — сѣдътъ на общественото мнѣние, сѣдътъ на потомството, сѣдътъ на историята. Каквато присѣда и да издаде бѣдѣщиятъ държавенъ сѣдъ, сѣ пакъ послѣдна инстанция, и негова, и наша, ще бѣде тоя великъ народенъ сѣдъ! А прѣдъ тоя сѣдъ обвиненитѣ министри не могатъ да се оправдаятъ; прѣдъ него тѣ сж заклеймени още отдавна. Това г. Тончевъ самъ го призна тукъ, па и г. Пешевъ го повтори. Самото имъ заставане на мѣстото на подѣдимитѣ значи, че тоя сѣдъ се е произнесълъ, както би казалъ г. Начовичъ, по принципъ. Сега остава само другъ единъ сѣдъ да се произнесе въ подробноститѣ по това дѣло. И азъ се надѣвамъ, г-да, че прѣдъ тоя народенъ сѣдъ тѣ ще бѣдатъ приковани на позорния стълбъ, каквато и да бѣде присѣдата на държавния сѣдъ. Напразно г. Иванчовъ тукъ апелираше, че нашитѣ сѣдилища сж оправдали нѣкога си г-жа Каравелова и г. Илия Георговъ. Той забравя, че нито г-жа Каравелова, нито г. Георговъ сж купували гнили вагони, сж строили никому непотрѣбни хамбари, сж узурпирали правата на Българския народъ, сж стрѣляли върху българския земледѣлецъ и, въобще, никакви прѣстѣпления тѣ не сж вършили; случаятъ, обаче, съ г. Иванчова и другаритѣ му не е таквъ. Ала, ако, паче чаяния, бѣдѣщиятъ държавенъ сѣдъ оправдае бившитѣ министри, които ние искаме да бѣдатъ осѣдени, азъ мисля, че грѣхътъ не на насъ ще тежи. Просто и чисто, тоя държавенъ сѣдъ, съ такава една своя присѣда, ще се изправи прѣдъ общественото мнѣние въ България и ще му каже: „Когато нѣкой нещастенъ сиромасъ, за да прѣхрани своитѣ гладни дѣца, умираючи отъ гладъ, открадне отъ фурната единъ само хлѣбъ, ние ще го пратимъ въ затвора за нѣколко години; но ако твоитѣ министри крадатъ и разпиляватъ сиромашкитѣ милиони, ние за тѣхъ нѣмаме нищо друго, освѣтъ . . . оправданието . . .“ Ако бѣдѣщиятъ държавенъ сѣдъ има куража, нека направи това — ние нѣма да се уплашимъ. (Ржкоплѣскане. — Гласове: Браво!) Ние сме съ открито чело и прѣдъ общественото мнѣние, и прѣдъ историята, че сме извършили едно дѣло добро, едно дѣло свето, което ще гарантира и свободата, и правдинитѣ на Българския народъ, защото за пръвъ пѣтъ въ тая страна, отъ 22 години насамъ, ние сме рѣшили прѣстѣпнитѣ български министри да пратимъ тамъ, дѣто имъ е мѣстото — въ Черната джамия! . . . (Ржкоплѣскане.)

А. Вазовски: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Азъ съмъ тоже единъ отъ тѣзи, които подписахъ прѣдложението, за подвеждане подъ отговорностъ бившитѣ г. г. министри за нарушение на конституцията и на закона за отчетността по бюджета затова, защото бѣхъ убѣденъ, че тѣ сж разпрѣсквали по единъ най-немиловитъ начинъ държавната пара и че съ това тѣ сж принесли вѣда на държавната хазна. А за тази принесена отъ тѣхъ загуба на държавната хазна, тѣмъ не трѣбва да се опрощава, а трѣбва да се отдадатъ подъ

сждъ. Достатъчно бѣше едно отъ обстоятелствата, г-да народни прѣдставители, да ме убѣди, че тѣзи г. г. бивши министри сѣ нарушили конституцията и закона за отчетността, а именно, като се обърнемъ нѣколко години назадъ, ще видимъ, че въ продължение на 5—6 години данъкътъ отъ поземелния налогъ, който е възлизалъ отъ 23.000.000—32.000.000 л. годишно, се е събиралъ съ единъ разходъ, направенъ срѣдно въ годината, отъ 1.500.000 л., а пъкъ за да се прибере десетъкътъ отъ миналата година отъ тѣзи г. г. бивши министри, за който ние сега ги обвиняваме и който възлиза на сума около 20.000.000 л., сѣ се похарчили тъкмо 5.000.000 л.; значи, $3\frac{1}{2}$ милиона лева повече, отколкото прѣзъ миналите години. Тѣзи пари сѣ хвърлили съвсѣмъ на вѣтъра.

Г-да народни прѣдставители! Отъ обясненията, които дадохъ завчера прѣдъ насъ г. г. бившите министри: Тончевъ и Иванчовъ, отъ дѣлото, което се намира туку прѣдъ насъ, и отъ свѣдѣнията, които съмъ ималъ честта да събера вниъ отъ разни лица, азъ за себе си, казвамъ, съмъ направилъ слѣдующето заключение, особено по аферата на вагонитѣ. Аферата на вагонитѣ е единъ миниатюръ на онази въ Франция, която се нарича Панамска афера. Тази афера азъ я прѣдставлявамъ като една комедия, разигравана отъ двѣ артистически страни. Едната страна е прѣдставлявалъ прѣдприемачътъ Вайсенбергъ, другата—чиновникътъ въ това Министерство инженерътъ Манафовъ. Тоя послѣдниятъ, наученъ много пжти да се ползува отъ доброволнитѣ доставки на разни подвижни и други материали за нашитѣ желѣзнопжтни линии, и този пжтъ, види се, е ималъ сжщото намѣрение, обаче, Вайсенбергъ, или по-добрѣ неговиятъ съдружникъ Странски не се е поддалъ на това негово желание, тъй щото Манафовъ не е могълъ да се възползува този пжтъ отъ тази комисиона, отъ която другъ пжтъ се е ползувалъ. (Д. Цанковъ: Кой?) Инженеръ Манафовъ. (Д. Цанковъ: Казвай го по-ясно, да го чуе Министерътъ! — Министеръ И. Бѣлиновъ: Туку съмъ!) Този инженеръ не за прѣзъ пжтъ е подвеждалъ г. г. министритѣ, които сѣ били въ това Министерство, и ги е увѣщавалъ, че, когато се купува материалъ, потребенъ за нашитѣ желѣзници, било винаги по-добрѣ да се купува тоя материалъ по доброволно съгласие, а не по търгъ, защото, ако се доставѣше този материалъ по търгъ, то щѣло да бжде късно, отъ една страна, неговото доставяне, отъ друга страна, не всички фабриканти въ странство еднакво произвеждатъ своитѣ издѣлия, своитѣ произведения, заради туй опасявалъ се да не би да попадне нѣкой пжтъ въ грѣшка това Министерство и да достави такива прѣдмети, които ще се укажатъ въ послѣдствие негодни, а отъ което и Държавата щѣла да изгуби, разбира се. И настоящиятъ случай е единъ отъ тѣзи. За да разберете и вие, г-да народни прѣдставители, че инженерътъ Манафовъ, заедно съ една котерия други инженери и чиновници, които се намиратъ въ това Министерство и вниъ отъ него, е билъ крайно заинтересованъ по тази афера, ще видите слѣдующитѣ свѣдѣния, които имамъ честта да разпирва туку прѣдъ васъ, а именно:

Слѣдъ обявяването отъ страна на Министерството въ странство, че Държавата е имала нужда за наемане или купуване на вагони, постъпили сѣ били въ Министер-

ството отъ четири фирми прѣдложения за даване вагони подъ наемъ. Отъ всички тия четири фирми най-сжкпо е било прѣдложението, подадено отъ една унгарска фирма, а именно $5\frac{1}{2}$ л. на день за наемъ на единъ вагонъ, послѣ иде и друга една нѣмска фирма, слѣдъ нея иде фирмата на Ренера и слѣдъ нея иде фирмата на Шолмайера и Малера. Вайсенбергъ се явява прѣдставителъ на послѣднитѣ двѣ фирми. Първата фирма сама си е изпратила своята оферта въ Министерството, безъ да е имала свой прѣдставителъ. Тоя инженеръ, който е и началникъ на отдѣление въ Министерството и отъ когото напълно зависятъ тия технически работи, когато е било въпросъ да се докладва на Министра на Общественитѣ Сгради нѣщо, вижда се явно, че той винаги е настоявалъ да се наематъ вагонитѣ отъ тази фирма, която ги е прѣдставила по 5 л. и 50 ст. на день, и е оправдавалъ това свое настояване съ туй, че вагонитѣ били нови, а не вехти и гнили, затуй нѣмало нужда да се поправятъ въ това врѣме, докогато съ тѣхъ щѣло нашето Министерство да си работи по желѣзницитѣ. Обаче, не е докладвалъ на Министра, че тия именно нови вагони, за които е било рѣчь, сѣ вагони бракувани отъ Италианското правителство по недоброкачественостъ на желѣзния материалъ, слѣдователно, вагони по-долни още и отъ гнититѣ, които ги имаме сега. Вайсенбергъ, отъ друга страна, като заинтересовано лице, той се научава, че инженеръ Манафовъ искалъ да прокара тия вагони да се взематъ подъ наемъ, а не други, сдружава се съ аптекаря Никола Странски и посрѣдствомъ него почва да дѣйствува прѣдъ Министра Иванчовъ да се прокаратъ неговитѣ вагони, а не онѣзи, които сѣ били бракувани отъ Италианското правителство. По тази причина Вайсенбергъ почва да атакува Министерството съ своитѣ оферти или прѣдложения. Азъ имамъ на рѣка, г-да народни прѣдставители, всички негови оферти, които сѣ подавани въ продължение на 13 дена, като почнете отъ 7 юлий и свършите на 21-й с. м. Първитѣ двѣ оферти, които е подалъ Вайсенбергъ, сѣ били подадени отъ негова страна отъ името на двѣтѣ послѣдни фирми, които споменахъ по-рано, а именно фирмитѣ Ренеръ и Шолмайеръ и Малеръ. Значи, Вайсенбергъ се е явявалъ прѣдставителъ и на двѣтѣ тѣзи фирми: на 7 число той е подалъ отъ фирмата Шолмайеръ и Малеръ една оферта, а на 8 число отъ името на сжщата фирма подава допълнително друга оферта, въ която казва, че за прѣдложениѣ отъ него вагони, по 3 л. на день наемъ, не само могатъ да ги дадатъ подъ наемъ, но може и да ги продадатъ на Държавата. Вслѣдствие на това, той прави ново прѣдложение въ своята оферта—която се явява не вече като оферта, ами като съвѣщателна брошура, изпратена на Министерството, — въ която прави своята сметка и увѣщава Министерството да се купятъ тия стари вагони отъ фирмата Шолмайеръ и Малеръ, като го увѣржава, че, слѣдъ като си изкаратъ паритѣ, които ще се дадатъ за кирия, и слѣдъ като се употребяватъ вагонитѣ въ продължение на четири години, тия вагони пакъ стрували пари. Туку той привежда една сметка: колко ще струватъ всички разноски, ако би Правителството наело тѣзи вагони, които сѣ прѣдлагани отъ унгарската фирма по 5 л. и 50 ст. Прѣдставлява тъй сжщо и сметка отъ една австрийска фирма,

която не е известна на мене какъ се казва. Привежда също същия и отъ представляваната отъ него фирма Шолмайеръ—Малеръ и изкарва, че най-износна и най-ефтина цѣна е последната, т. е. цѣната на представляваната отъ него фирма. Но, въпреки това, за наемане подъ наемъ той не се съгласява, а пакъ настоява на своето и моли Правителството да се купятъ тѣзи вагони по 1.500 л. единиятъ и 300 л. прѣносъ, тъй щото, всичко по 1.800 л. зл. единия вагонъ, като прѣдлага 200 покрити и 50 открити, всичко 250 вагона по 1.800 л. единиятъ = 450.000 л., щѣли да струватъ, когато наемътъ само на 200 вагона за 6 мѣсеци щѣлъ да струва около 300.000 л.

По-нататъкъ, въ своята оферта той се мъчи да кандадисва Министерството, че ако последното ги купи, освѣтъ дѣто ще прѣнесе житото отъ десетъка и освѣтъ дѣто ще работи съ тѣхъ 6 мѣсеца, ами ще работи още 4 години и слѣдъ това, ако ги продаде на вехто, ще вземе 300—400 л. на вагонъ. Тая е неговата трета оферта.

Съ друга една, четвърта оферта, която е прѣдалъ на 14 юлий и която е дълга и широка, прѣдлага почти същото условие. Пета една оферта има, съ която прѣдлага да се купятъ и локомотиви. Шестата оферта е тъй също дълга и широка, въ която тоже кандадисва Министерството да купи и локомотиви и вагони, а не да взема подъ наемъ такива.

Това се е вършило, г-да народни прѣдставители, въ продължение на 13 дена, както ви казахъ и по-рано, когато вие всички знаехте, че за произвеждането на търгъ или по доброволно съгласие, когато се отдаватъ поправки или купуване на нѣкои прѣдмети, се изискватъ 2 или 3 дена най-много. Въ тия 13 дена Вайсенбергъ, както се вижда, е ималъ случай да кореспондира съ своитѣ фирми, които е прѣдставлявалъ отъ странство, и да се споразумѣе по разни въпроси съ тѣхъ. Обаче, инженеръ Манафовъ, за да осуети плана на доставчика Вайсенберга и да вземе той комисионата, а не Вайсенбергъ, той е почналъ да дѣйствува противъ Вайсенберговото желание и въ зачатото, още прѣди да се сключи всѣкакво условие съ Вайсенберга и Министерството, Манафовъ е телеграфиралъ въ Берлинъ на инженера Дръцковъ, който случайно се е намиралъ тамъ по друга работа, да отиде инженеръ Дръцковъ въ Хагенъ при фирмата Шолмайеръ—Малеръ и прѣгледа вагонитѣ и, ако ги намѣри, че сж добри, да отговори, че сж добри, а ако ги намѣри, че не сж добри, пакъ да донесе. Споредъ свѣдѣнията, които имамъ отъ страна, г-да народни прѣдставители, този инженеръ Дръцковъ е притежавалъ едно частно писмо отъ Манафова, въ което му обяснява, че той ще да отиде да прѣгледа вагонитѣ и, въ каквото положение ги намѣри, да се не произнася за тѣхна полза, а за въ тѣхна вѣрба. Инженеръ Дръцковъ получилъ телеграмата, стишълъ въ Хагенъ, прѣгледалъ вагонитѣ, но той не намѣрилъ тамъ всичкитѣ вагони и въобще не намѣрилъ никакви вагони при фирмата Шолмайеръ—Малеръ, а намѣрилъ само 10—15 такива, защото трѣбва да се знае, че фирмата Шолмайеръ—Малеръ не прѣдставлява отъ себе си нѣкое фабрично заведение и да притежава своя фабрика и работилница, въ която да може да прави нови и стари вагони, ами е една комисионерска къща, която

се занимава съ купуване и продаване на вехти вагони. Обаче, фирмата Ренеръ не е такъва, а е фабрикантъ, който има своя работилница и който купува стари вагони, праща ги въ работилницата си, прѣправя ги и слѣдъ това ги продава за цѣна, каквато намѣри износна. Когато инженеръ Дръцковъ запиталъ Шолмайеръ—Малера, кждѣ му сж вагонитѣ, той казалъ, че неговитѣ вагони сж прѣснати въ Берлинъ, Брауншвайгъ, Уелсъ и други станции. Тѣй щото, не е могълъ да види всички вагони, обаче, инженеръ Дръцковъ видѣлъ нѣколко вагона на тая станция, отъ които заключилъ, че всички вагони на Шолмайеръ—Малера трѣбва да сж били такива гнили, слѣдователно, така е и донесълъ въ Министерството. Инженеръ Дръцковъ прави своето донесение тогава, когато още никакво съглашение не е имало между Министерството и Вайсенберга за доставката на тия вагони. Слѣдъ постановлението на Министерския Съвѣтъ, което е станало на 1 августъ, натоварено е било Министерството да изпроводи официално вече другъ единъ инженеръ, който да прѣгледа вагонитѣ. Инженеръ Манафовъ, като началникъ на отдѣлението, прави прѣдложение на своя Министъръ и той пакъ изпраща другъ единъ инженеръ, а именно инженеръ Тихоловъ, въ когото Манафовъ ималъ пълна вѣра, че той нѣма да се съгласи да приеме тия вагони, понеже е билъ човѣкъ много придирчивъ и, дѣйствително, Манафовъ не се излъгалъ въ своята същетка. Отива инженеръ Тихоловъ въ Брауншвайгъ при фирмата Ренеръ и прѣгледалъ вагонитѣ. Тукъ трѣбва да забѣлѣжа, г-да народни прѣдставители, че Вайсенбергъ, когато е прѣдставлявалъ своитѣ оферти, не е прѣдставлявалъ фирмата Шолмайеръ—Малеръ, а само фирмата Ренеръ, и накрая той не е обадилъ на нашето Министерство отъ коя фирма ще достави тия вагони. Слѣдователно, оставено е било на неговата добра воля, отъ която ще фирма, отъ нея да ги доставлява, като че не е било никакъ заинтересовано нашето Министерство, отъ коя фирма трѣбва да се доставятъ тия вагони, стига само да ги достави въ здраво състояние и на врѣме. Затова, когато е билъ изпратенъ инженеръ Тихоловъ, не отишълъ вече въ Хагенъ, а е отишълъ въ Брауншвайгъ, при фабрикантина Ренеръ. Тамъ той прѣгледалъ вагонитѣ и не ги одобрилъ. Инженеръ Тихоловъ се връща обратно, дохожда въ България да доложи въ Министерството за състоянието на вагонитѣ и, като дохожда въ Царибродъ, случайно се срѣща тамъ съ Министра на Обществениѣтъ Сгради г. Тончевъ, който отивалъ по това врѣме да посрѣща Персийския Шахъ. Когато го запиталъ Министъръ Тончевъ за състоянието на вагонитѣ, Тихоловъ му разправилъ всичката истина, а Министърътъ му казалъ да му донесе за всичко това писмено. Дохожда тукъ Тихоловъ, донася му писмено за състоянието на тия вагони, който рапортъ се намира тукъ, при дѣлото на това Министерство. Слѣдъ това Министерството не се е съгласило съ мнѣнието на тия двама инженери: Дръцковъ и Тихоловъ, ами взема рѣшение и праща трети инженеръ, а именно Попова. Когато се рѣшило да се изпрати третиятъ инженеръ Поповъ, инженеръ Манафовъ веднага се явява прѣдъ Министра и прави докладъ, че не може да се възложи прѣглеждането на тия вагони на Попова, защото той не билъ механикъ, а само инженеръ, а пъкъ

въ постановлението на Министерския Съветъ било казано изрично, че тѣзи вагони трѣба да се прѣгледатъ отъ инженери-механици. Слѣдъ това Министерътъ праща и самия Манафовъ като началникъ на това отдѣление и като инженеръ-механикъ, та съвмѣстно съ Попова да прѣгледатъ вагонитѣ и да донесатъ за тѣхното състояние. Отива Манафовъ въ Брауншвайгъ, въ Берлинъ, и послѣ се връща въ Бреслау; прѣглежда вагонитѣ и никому нищо не отговаря: нито на фабриканта, нито на Вайсенберга — прѣдприемачтъ. Въ сѣщото врѣме билъ тамъ и Никола Странски. Последниятъ съвмѣстно съ Вайсенберга сж го молили да имъ обади какво е неговото мнѣние, за да не правятъ по-нататкъ разноски за поправка, ако намира, че вагонитѣ сж негодни. Но Манафовъ не имъ далъ отговоръ, а просто е разтакалъ работата, като имъ е казвалъ: да видимъ. Въ това врѣме аптекартъ Странски изважда една картичка, написана отъ бившия Министеръ Тончевъ, въ която било казано: „Манафову, да прави, каквото прави, непрѣмънно да приеме вагонитѣ.“ И когато инженерътъ Манафовъ поискалъ да му се прѣдаде тази картичка, Никола Странски му отговорилъ: „Направѣте това, което пише въ нея.“ Но щомъ не му далъ картичката, Манафовъ му казалъ: „Ако ми дадешъ картичката, ще приема вагонитѣ, ако не — нѣма да ги приема.“ Странски не му далъ картичката и той не приелъ вагонитѣ и дошълъ тукъ. Обаче, въ Бреслау въ една гостилница се срѣща съ притежателя на фирмата Ренеръ, който се казва, собствено, Айлеръ, а не Ренеръ, срѣща се съ него и му заявява, че вагонитѣ на фирмата Ренеръ сж били добри и могли да се приематъ за служба по българскитѣ желѣзници, обаче, Ренеръ не билъ избралъ пътя, по който трѣбвало да прѣкара тия вагони, а отишълъ по другъ пътъ. (Ц. Таслаковъ: Кой го казва това?) Това го казва инженеръ Манафовъ на Айлера, който е собствено притежателъ, господаръ на фабриката, а Ренеръ е фирмата. Казва инженеръ Манафовъ на Айлера, че вагонитѣ сж добри, но избраниятъ пътъ не билъ добъръ. Въ заключение на това Манафовъ пита Айлера да му каже по колко ще му даде свършено тѣзи вагони, понеже засега не ще да се удобрятъ, а слѣдъ нѣколко мѣсеца, когато стане нужда, могатъ да се купятъ пакъ. Айлеръ казалъ: „Най-евтино мога да ги дамъ на Българското Правителство по 1.100 л. единия — не марки.“ Инженеръ Манафовъ му казва: „Добръ, вие нѣма да ги прѣдложите по 1.100 л., а по 1.200 л. единия.“ Слѣдъ това взема сбогомъ отъ Айлера, раздѣля се, завръща се тукъ въ България. Съ него заедно вървѣли и прѣдприемачитѣ: Вайсенбергъ и Странски. Слѣдъ дохождането имъ тукъ, инженеръ Манафовъ не се явява веднага въ Министерството да даде докладъ, а се е бавилъ 3 дена дома си, като се е прѣструвалъ на боленъ, и е чакалъ въ това врѣме да чуе сладката приказка отъ прѣдприемача — да го задоволи съ нѣщо, и тогава да се произнесе. Това го е правилъ въ продължение на всичкото врѣме, когато сж се намирали въ странство съ тѣхъ, това го е правилъ и тукъ въ продължение на 3 дена, и когато вижда, че нѣма хаиръ отъ тия прѣдприемачи, т. е. не му изстудяватъ ръката, тогава отива въ Министерството и прави докладъ. И какъ мислите, г-да народни прѣдставители, го прави? Прави го устно,

а не писмено — за да се не улови въ случай на нужда Прави докладъ устно, че вагонитѣ не стрували нищо, че били негодни и, слѣдователно, не могатъ да се приематъ. Отъ друга страна, прѣдприемачтъ Вайсенбергъ, както и Странски настояватъ и увѣряватъ Министерството, че вагонитѣ сж здрави, че тѣ не сж гнили, че комисии били пристрастни и т. н. Най-послѣ, Министерството замислюва да изпрати още единъ пътъ четвърти инженеръ и, като мислило кого да изпрати, намислило, че инженеритѣ Боботовъ и Захариевъ нѣма да се влияятъ толкозъ отъ Манафова, защото, както се вижда работата, Министерътъ се е убѣдилъ, че тукъ Манафовъ играе главната роль, отъ когото се влияятъ другитѣ инженери и затова не удобрявали вагонитѣ. Министерътъ повикалъ най-напрѣдъ Захариева, но той не се явилъ, защото билъ боленъ; повикалъ тогава Боботанова въ къщи, а не въ Министерството, и му разправилъ историята на тия вагони и че три комисии сж ходили и не сж удобрили и приели вагонитѣ, но понеже се е съмнѣвалъ и въ тия три комисии и понеже прѣдприемачтъ много настоявалъ за здраотата на вагонитѣ, той намѣрилъ за нужно да проводи четвърта комисия да ги прѣгледа. Затова му казалъ: „Като отидѣте тамъ да ги гледате, то се знае, че нѣма да намѣрите нови вагони, а ще намѣрите вагони вехти, защото новитѣ вагони не се даватъ по 1.500 л., а за много по-висока цѣна“, и като го е молилъ да гледа само да бждатъ вагонитѣ здрави и да могатъ да издържатъ поне 4 години, както е далъ своята оферта Вайсенбергъ и за колкото години той е гарантиралъ, а ако би имало нужда отъ малка поправка, да ги поправи тамъ. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Да ги боядиса!) Боботовъ се съгласява и трѣгва. Отъ Министерството му даватъ писменитѣ условия; а какви сж били тия условия? Даватъ му шесттъ оферти на Вайсенберга, които една съ друга не се сходятъ и отъ които не се разбира, собствено, Вайсенбергъ какви вагони ще доставя; даватъ му още и постановление отъ Министерския Съветъ и една конвенция за международния германски желѣзнопътенъ съюзъ, а поемнитѣ условия, каквито въ дадения случай сж най-потрѣбни на единъ комисаръ, не е имало да му дадатъ, защото, както се вижда, не сж правени такива. Боботовъ взема тѣзи документи, трѣгва и отива въ Брауншвайгъ. (Н. Гимиджийски: Поне той не се ли е сѣтилъ да поиска такива?) Види се не е. Намира тамъ Попова, на когото тоже било заповѣдано съвмѣстно съ Боботанова да приеме вагонитѣ; но когато сравняватъ документитѣ и виждатъ, че не сж еднакви, тогава Поповъ дохожда тукъ да пита Министерството, защо сж не еднакви документитѣ, дадени както на Боботанова, тъй и на Попова, и кои документи отъ тѣзи да считатъ за валидни: дали даденитѣ на Попова, или на Боботанова? Въ това врѣме Боботовъ получава телеграма отъ Министерството, подписана отъ главния секретаръ Вълчевъ, която телеграма завчера нѣмахме честта да чуемъ да прочете г. Тончевъ. Вижда се, че той чете телеграмитѣ, които отърватъ на неговата смѣтка, а не чете ония, които не му отърватъ. Телеграмата имамъ забѣлѣзана и, ако обича нѣкой, може да я прочета. (Д. Цанковъ: Прочети я.) Телеграмата е подадена на 13 ноемврий и гласи така: (Чете.) „По заповѣдъ на г. Министра, про-

дължавайте самъ безъ Попова приемането на покрититѣ вагони и приетитѣ прѣдайте веднага Вайсенбергу за експедиране, съобщавайте ежедневно числото на приетитѣ вагони и изпращайте приемателнитѣ актове. Главенъ секретаръ Вълчевъ.“ (Н. Цановъ: Отъ 13 ноемврий е тая телеграма, г-нъ Бозовски!) Да, отъ 13 ноемврий. Но Боботановъ не е приелъ никакви вагони до завършването на Попова. Поповъ се завърналъ по-скоро. Отъ тукъ му казали да взематъ за валидни документитѣ, които има у Боботанова, и той не стоялъ тукъ, отишълъ и почнали съ Боботанова да приематъ вагонитѣ. Слѣдъ това почнало телеграми за телеграма: „По-скоро изпратѣте вагонитѣ“, и първата пратка, която е била отъ 14 вагона, изпратили я и пристигнала тукъ. Инженерътъ Манафовъ, като вижда, че Боботановъ и Поповъ почнали да приематъ вагонитѣ мимо неговото желание, докладва на Министра да се назначи друга комисия и отива самъ на станцията, узнава отъ работницитѣ кои хора сж настроени противъ Боботановъ и поставя тѣхъ въ комисията. Назначава се една комисия, която прѣглежда вагонитѣ и съставя протоколъ. Когато съставила първия протоколъ и го прѣдставила въ Министерството, инженеръ Манафовъ не харесалъ съдържанието му, защото вагонитѣ не сж описани въ такова плачевно състояние, въ каквото е искалъ той — връща този протоколъ съ заповѣдъ да го промѣнятъ. Протоколътъ е билъ промѣненъ и прѣдставенъ въ Министерството втори пѣтъ; инженеръ Манафовъ и него не одобрилъ, връща го трети пѣтъ. (Н. Цановъ: Г-нъ Бозовски, отдѣ имате тѣзи свѣдѣния?) Послѣ ще ви кажа. (Н. Поповъ: Не, кажете сега!) Когато се прѣдставилъ този протоколъ трети пѣтъ, тогава инженеръ Манафовъ го одобрилъ и го прѣдставилъ на Министра. На този протоколъ отгорѣ е поставена слѣдната резолюция отъ бившия Министъръ г. Тончевъ: „Да се телеграфира на инженеръ Боботановъ, че вагонитѣ сж гнили, нездрави и да си отвѣря очитѣ, да внимава добръ да праща подобри вагони, защото друго-яче ще се бракуватъ.“ Този протоколъ е прѣдставенъ тукъ на 17-то число (Н. Цановъ: На 16-то). Сжщиятъ день се телеграфира на Боботанова слѣдующата телеграма: (Чете.) „По заповѣдъ на г. Министра, приемайте покрититѣ вагони съвмѣстно съ Попова, а не самъ. За всѣка партия приети вагони отъ всѣки градъ, телеграфирайте веднага. Изпращайте протоколъ, подписанъ отъ двамата. Явявайте размѣритѣ за приготовление контрапланшитѣ. Прѣгледайте локомотивитѣ и телеграфирайте. Офертата слѣдва. Главенъ секретаръ Вълчевъ.“ На 19-й слѣдъ прѣглеждането на тѣзи вагони се праща Боботанову друга телеграма: (Чете.) „Явѣте телеграфически, колко вагони сте приели и колко сж изпратени вече. Главенъ секретаръ Вълчевъ.“ На 24-й друга телеграма: (Чете.) „Ако има отъ васъ удобри вагони, пратѣте ги по-скоро. Министъръ Тончевъ.“ На 24-й друга телеграма: (Чете.) „Изпратѣте по-скоро прѣгледанитѣ вагони, които могатъ да служатъ 4 години.“ На 25-й друга телеграма: (Чете.) „Днесъ Ви телеграфирахъ да изпратите по-скоро прѣгледанитѣ вагони, които могатъ да служатъ най-малко 4 години съгласно офертата. Съобщѣте незабавно, има ли такива и колко.“ Завчера г. бившиятъ Министъръ Тончевъ чете тази телеграма, обаче, пропусна думата: „незабавно“. (Н. Поповъ: Извѣстни

сж тѣзи телеграми, защо ги четете?) Да, азъ зная, че сж извѣстни, но азъ ги чета нарочно, защото сж подавани, слѣдъ като сж прѣгледани тукъ 14-тѣ вагона и намѣрени за негодни. И вмѣсто да му се телеграфира да спре приемането, телеграфирайтъ му: „Изпращай ги незабавно.“ На 28-й друга телеграма: (Чете.) „Удобри вагони изпращайте: най-напрѣдъ покрититѣ, съвсѣсно съ и безъ спирачка.“ На 18-й ноемврий 13-та телеграма: (Чете.) „Повторително прѣгледани приетитѣ, изпратени отъ васъ вагони, отъ назначената комисия констатира голѣми поврѣди, недостатѣци, гнили, счупени дървени и изкривени, поврѣдени, пукнати желѣзни части, покривитѣ капатъ. Покинете се, внимателно прѣглеждайте вагонитѣ, като не забравяте, че офертата Вайсенбергъ стари, по здрави вагони.“ Тази е първата телеграма слѣдъ приемането тукъ на вагонитѣ. Винаватъ азъ, отдѣвъ погрѣшно съмъ челъ. Тази е телеграмата, която пръвъ пѣтъ подали Боботанову слѣдъ прѣглеждането; тя е подписана отъ главния секретаръ Вълчевъ. На 19-й е подадена друга телеграма: (Чете.) „Ще приемате и изпращате само онѣзи локомотиви, които отговарятъ точно на офертата на Вайсенберга.“ Сега, както виждате, г-да народни прѣдставители, за вагони не се телеграфира вече, а за локомотиви. На 20-й друга телеграма: (Чете.) „Съгласно резолюцията на г. Министра, никакви вагони, които иматъ счупени части или гнили дѣски и дървета, не бива да се приематъ. Приемайте само вагони, които отговарятъ напълно на условията, т. е. офертата на Вайсенберга и постановлението на Министерския Сѣвътъ. Извѣстѣте, кога ще пристигнатъ останалитѣ вагони, понеже врѣмето за прѣпасяне на десетѣка, за който се вземѣтъ, изминава. Само локомотиви съ най-малко 3 свързани оси, отговаряющи на условията, може да приемате.“ Слѣдъ тази телеграма, инженеръ Боботановъ заминалъ въ гр. Öels; обаче, той не е знаелъ, че тукъ сж бракувани отъ пета комисия изпратенитѣ отъ него 14 вагона. Тамъ той приелъ още 80 вагона и всички били изпратени за тукъ. Но когато тукъ вече става промѣна на Министерството, генералъ Паприковъ разпоредилъ да се телеграфира на Боботанова да се завърне, понеже вагонитѣ сж били гнили, но съ тая телеграма не могли да го намѣрятъ. Не че не сж могли да го намѣрятъ, но тукъ, въ Министерството, не сж съгледали, че подаденитѣ телеграми отъ Боботанова носятъ отгорѣ името на този градъ, а тѣ сж го дирили въ Брауншвайгъ. Тази е била причината, дѣто не сж могли да намѣратъ Боботановъ въ продължение на три-четири дена. Но той е спрѣлъ по-нататѣкъ приемането на вагонитѣ. Слѣдъ това Боботановъ се завръща тукъ. Неговиятъ рапортъ, който първоначално е прѣдставенъ, г-да народни прѣдставители, има го въ книгата, и азъ мисля, че го е доклавдалъ г. Найчо Цановъ. (Н. Цановъ: Кой?) Рапорта на г. Боботанова, най-напрѣдъ, когато е отишълъ той тамъ и е прѣгледалъ вагонитѣ въ какво състояние се намиратъ. (Н. Цановъ: Да, да.) Обаче, на този рапортъ не е полученъ отговоръ, какво да прави, защото въ рапорта си той излагалъ, че вагонитѣ сж вехти, имали гнили дѣски и че имали нужда отъ по-сOLIDна поправка, а, слѣдователно, той е искалъ съ тоя рапортъ да се позволи, да се даде врѣме на фабриката отъ три-четири недѣли срокъ, за да може

тя да ги поправи по-добър и тогава да ги приеме Боботановъ. Въместо отговоръ, той получавалъ телеграма за телеграма: по-скоро да ги приема и да ги изпраща. Ето защо, споредъ моето лично мнѣние, по този въпросъ и споредъ тѣзи телеграфически и други прѣписки излиза, че инженеръ Манафовъ е игралъ тукъ една най-низка роль, като е искалъ да подобие офертата на Вайсенберга и да се отложи купуването на Вайсенберговитѣ вагони и се наематъ тѣзи отъ фирмата, на която е той симпатизиралъ, а заедно съ това да удари и комисионата отъ нея фирма на сума около 25.000 л., и слѣдъ това да удобри и тия вагони на Ренера, за които по-напрѣдъ е замълчалъ и не ги е одобрилъ да ги прѣдложи на нашето Министерство да ги купи, та още единъ път и отъ тѣхъ да удари още 20.000—30.000 л. комисиона. А че това е така, г-да народни прѣдставители, доказва се и отъ друго едно обстоятелство, че отъ 1897 г. насамъ, колкото пъти е ставало пужда да се набавя подвиженъ и другъ материалъ за нашитѣ желѣзници, г. Манафовъ всѣкога е прѣдставялъ случитѣ така бързи прѣдъ Министерството, че не е било възможно да се чака доставянето на тѣзи материали чрезъ търтъ, а е трѣбвало непрѣмънно по доброволно съгласие да се сключватъ условията и така да се доставятъ. А пъкъ отъ тия доброволни съгласия сж излизали слѣдуюцитѣ загуби за Държавата. Именно, прѣзъ 1897 г. сж доставени по търтъ два бързи локомотива отъ фабриката Мафай по за 82.500 л., когато най-низката цѣна е била на Хановерската фабрика — съ 11.000 л. по-ниско за всѣка една машина; значи, на двѣ мѣста по 11.000 л. — правитъ 22.000 л. загуба за Държавата. Второ, по доставката на двѣ тендерни машини по доброволно съгласие сж изгубени други 16.000 л., понеже сж доставени съ толкова повече, отколкото сж стрували. По доставката на четири триосни локомотива отъ фабриката Вулкау се изгубиха още други 30.000 л., понеже се възложиха пакъ по доброволно съгласие по-скъпо отъ прѣдставената по-напрѣдъ цѣна. И така, по-напрѣдъ тия машини сж били взимани по 56.250 л., а по прѣдставлението на г. Манафова тѣ сж били вземани по 60.500 л. По покупката на петъ тендерни машини, миналата година се изгубиха 90.000 л., понеже се купиха по доброволно съгласие по за 16.000 л. по-скъпо, отколкото сж били купувани по-напрѣдъ. (Н. Поповъ: Вие защищавате Боботанова! Той ще говори въ сѣда!) Моля, г-да, туй е по прѣдмета. Тукъ е въпросътъ за злоупотрѣбени пари въ Министерството, за което се говори, а пъкъ нашата цѣль е да намѣриятъ кои сж истинскитѣ виновници и да ги дадемъ подъ сѣдъ. (Н. Поповъ: Кажете, кой Ви е далъ тия свѣдѣния?) Азъ не съмъ длъженъ да ви кажа, кой ми е далъ тия свѣдѣния. Азъ говоря отъ трибуната и вие трѣбва да вземете актъ отъ тия думи, а особено г. Министрътъ на Обществения Сгради да види съ какви чиновници се е обкржилъ и че, ако той продължава да ги държи въ Министерството, и той рискува единъ день да се види на тая скамейка.

Прѣдсѣдателъ: Г-нъ Бозовски, Вие като народенъ прѣдставителъ имате право да правите интерпретации, а днесъ въпросътъ е свършено другъ. Моля да се не отстранявате отъ прѣдмета.

А. Бозовски: Азъ навеждамъ примѣри, а не се отстранявамъ.

И така, г-да народни прѣдставители, по доставката на тия гнили вагони азъ виждамъ, че има виновни лица и то не само министри, които ние привличаме тукъ подъ отговорностъ, не само инженеръ Боботановъ, който е ходилъ да ги приема, но и други лица, които сж станали причина, а именно инженери-механици отъ Министерството на Обществения Сгради. Това го изказахъ тукъ, за да го има прѣдъ видъ комисията, която ще бѣде избрана и назначена отъ почитаемото Народно Собрание за произвеждане слѣдственото дѣло.

Това е то, което имаше да кажа по аферата на гнилитѣ вагони. Който има уши, да слуша.

Министръ И. Вѣлиновъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ съ голѣмо внимание изслушахъ казаното отъ г. Бозовски по въпроса за участието на вѣкои инженери отъ Министерството въ нѣкои не съвсѣмъ красиви сѣлки, които ужъ били ставали между тѣхъ и нѣкои фабрики, доставляющи подвижния материалъ за държавнитѣ желѣзници. Но вслѣдствие на това, че г. Бозовски не казва откъдѣ държи тия свѣдѣния и не указва прецизно на цифри, данни и имена, (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: То се разбира отъ сж!) азъ, безъ да имамъ какви-годе особени лични сипатия къмъ когото и да е отъ инженеритѣ въ Министерството и безъ да имамъ намѣрение да държа на служба когото и да е, въ честността или добросъвѣстността на когото бихъ се усъмнилъ, сѣ пакъ имамъ право да помоля г. Бозовски да изложи всички тия работи въ видъ на едно запитване, дѣто да бѣдатъ указани и имената, и датитѣ, и цифритѣ, и телеграмитѣ, за да мога да ги проверя. Да чакамъ докогато стенографическата му рѣчь излѣзе отъ печатъ, ще бѣде много късно. Ако е злото такова голѣмо, както го описва г. Бозовски, трѣбва да се взематъ мѣрки веднага, и азъ съмъ на разположението му да ги взема, щомъ като той ми прѣдстави интерпретацията си. И затова бихъ най-покорно молилъ г. Бозовски, своитѣ бѣлѣжки, които той очевидно има написани, да ги прѣобърне възможно по-скоро въ едно запитване и да ми даде възможностъ не само да му отговоря на запитването, но и прѣди още да му отговоря, да взема мѣрки, щото, ако въ Министерството има хора, които вършатъ такива работи, да се отстранятъ, а че ако най-послѣ се докаже това, да се прѣдадатъ и подъ сѣдъ, както г. Бозовски много справедливо го иска. Повтарямъ, че азъ съмъ на разположението на всѣкого отъ народнитѣ прѣдставители, като получа нужната подкрѣпа и помощ отъ тѣхъ, да прѣслѣдвамъ ония, които сж се провинили въ каквито и да сж прѣстѣпления. Въ това отношение, бѣдѣте увѣрени, че ако г. Манафовъ е такъвъ, за какъвто Вие го рисувате, той нѣма да намѣри подкрѣпа въ мене, а, напротивъ, азъ ще бѣда много по-строгъ и отъ Васъ. Затова, моля Ви се, г-нъ Бозовски, послушайте ме и обрнете всички тия работи въ едно запитване, което, колкото по-скоро прѣдставите, толкова по-добъръ ще бѣде. (А. Бозовски: Ще го обърна!)

А. Малиновъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Стѣпихъ на тая трибуна съ прѣдупрѣждение

отъ другаритѣ да бѣда късь. Има пукда да бѣда късь, защото онова, което можеше да се каже по въпроса, който възбужда уважениятъ Видински народенъ прѣдставителъ г. Цановъ, кѣз се. Споредъ мене, всѣки отъ насъ си е съставилъ едно опрѣдѣлено мнѣние и всѣки отъ насъ, безъ да слуша мене и тѣзи, които ще говорятъ подиръ мене би могълъ съ чиста свѣстъ да гласува за или противъ. Нѣщо повече: азъ дори мислѣхъ да не вземамъ думата по този въпросъ; да не вземамъ думата, казвамъ, по този въпросъ заради това, защото въ кабинета на Радославовъ—Иванчовъ имамъ лични приятели и не на приятелъ се пада да вдигне ръка противъ довчерашни още негови другари. И ако да разбирахъ този въпросъ само така: виновенъ ли е х, у, Иванчовъ, Тончевъ и неговитѣ другари, азъ, може би, щѣхъ да мълча по този въпросъ. Но понеже схващамъ работата малко по-широко, мисля, че въпросътъ, който повдига г. Цановъ, е въпросъ, който за насъ прѣдставлява и друга една важностъ, а тя е слѣдната. Немѣ България, която не е могла да отпразнува още първия свой юбилей, 25-годишнината отъ своето освобождение, длъжна е вече на първитѣ страници на своята история да впише въ числото на прѣстѣпниците и най-високитѣ свои сановници, водителитѣ на своитѣ сѣдбини; да впише имената на довчерашнитѣ г. г. министри? Като схващамъ, казвамъ, така въпроса, азъ мисля, че е моя и на всѣки другъ народенъ прѣдставителъ длъжностъ да направи всичко възможно да хвърли, колкото му позволяватъ силитѣ, една свѣтлина върху тази — нека ми бѣде позволено да употребя силна дума — гнѣсна, мръсна афера съ гнили вагони, съ никому непотрѣбни хамбари. Мисля, че за честъта на България, мисля, че за честъта на опѣзи, върху които се хвърля това обвинение, е нужно да стане едно дирене, нужно е да се види, кой е правиятъ, кой е кривиятъ.

Г-да народни прѣдставители! Прѣди мѣсець тукъ, отъ тази трибуна, бѣхме чули одного отъ тѣзи, които иматъ прѣстъ въ една отъ тия афери; той бѣше прочутиятъ вече не само въ България, а и вънъ отъ прѣдѣлитѣ ѝ, инженеръ Боботановъ. Споредъ неговитѣ думи и споредъ думитѣ на неговитѣ другари въ Министерството на Обществениѣ Сгради, за всичката тази огромна щета, която се е причинила на държавното съкровище съ вагонната афера, виновни сж неговитѣ началници: министритѣ на Обществениѣ Сгради. Споредъ г. г. бившитѣ министри, които вчера и по-завчера чухме, виновни сж не тѣ, виновни сж тѣхнитѣ подчинени. Ако слушаме еднитѣ и ако слушаме другитѣ, и вземемъ за вѣрно едното и другото, ще дойдемъ до едно заключение, че въ всичката тази работа виновна е, както прието е да се казва, Паулина. Естествено е, че съ такова едно заключение, съ такова едно рѣшение на въпроса не може да бѣде задоволено нито Народното Събрание, нито народътъ, който чака неговото рѣшение. Трѣбва да бѣде хвърлена една свѣтлина върху тази работѣ. Кой ще я хвърли? Какъ ще намѣримъ дѣ е истината? Съ тѣзи дълги говорения, съ тѣзи прочитания на неизвѣстнотъ отъ когото добити телеграми и писма и съ тия, най-послѣ, обяснения, които ни дадоха бившитѣ подозрѣваеми министри, нищо нѣма да се направи. И ако Народното Събрание, споредъ мене, се задоволи само съ

тия разкрития, които станаха тукъ днесъ, и благоволи да каже: нѣма основание да бѣде прието прѣдложението на г. Цанова, съ това Народното Събрание, прѣди всичко, ще поврѣди не на България, а, мисля, ще поврѣди на тѣзи, които се обвиняватъ въ толкова тежки прѣстѣпления: на Иванчовъ, Тончевъ etc. Въ писменитѣ обяснения на г. г. бившитѣ министри и устнитѣ рѣчи, произнесени тукъ отъ г. г. Иванчова и Тончева, чухъ слѣдното, и то за мене е най-важното. Друга почва за защита, на която тѣзи господа биха могли да се поставятъ, е почва лоша, почва блатиста, дѣто по-скоро г. г. бившитѣ министри биха могли да заткнатъ, отколкото да излѣзатъ отъ тамъ и да кажатъ: сме невинни и невиновни. Това, което чухъ бѣше: нека да се назначи еднѣ сѣдъ, нека съ присѣда бѣде снето отъ насъ това тежко обвинение, което не може да бѣде омито съ единъ вотъ на Народното Събрание, вотъ, който ще почива върху онова, което се твърди въ двата доклада на анкетнитѣ комисии, онова, що се твърди въ прѣдложението на г. Цанова; а пъкъ всичко това, що съдържатъ тия документи, не е въ полза на г. г. подозрѣваемитѣ министри.

Г-да прѣдставители! Мнозина отъ васъ мислятъ погрѣшно, като прѣдполагатъ, че днесъ още ще рѣшимъ окончателно въпроса за даване подъ сѣдъ кабинета Иванчовъ—Радославовъ; не, съ този въпросъ ще се занимаемъ по-послѣ, а днесъ имаме право да искаме само да се назначи една слѣдствена комисия, която да провѣри всички тия обвинения, които се хвърлятъ въ такова голямо количество и по качество толкова оскърбителни, толкова унижителни, щото всѣки би трѣбвало, който би билъ на мѣстото на г. г. обвиняемитѣ, да каже: искамъ сѣдъ, искамъ сѣдебно разслѣждане.

Дѣ е грѣшката? Ето дѣ е: още когато се прочете отъ тази трибуна прѣдложението на г. Цанова, отъ депутатскитѣ банки единъ отъ г. г. народнитѣ прѣдставители повдигна въпросъ, че неправилно се иска даването подъ сѣдъ на г. г. бившитѣ министри. Азъ и тогава забѣлѣзахъ и сега ще повторя, че всичката тази неправилностъ се състои въ това, че то, прѣдложението, не е било написано систематически добръ, че въ него не тѣй точно сж били изложени фактитѣ и, най-послѣ, всѣки отдѣленъ фактъ не е билъ строго юридически квалифициранъ. Наистина, никой нѣма да спори съ г. Табуринова, че това прѣдложение, написано отъ него (Пронически), би било много по-добро; по неговото възражение е възражение толкова же цѣнно, толкова же убѣдително, колкото би билъ убѣдителенъ колегата г. Табуриновъ, ако да се намираше въ единъ углавенъ сѣдъ, прѣдъ който би направилъ слѣдното възражение: понеже обвинителниятъ актъ на прокурора е безграмотно написанъ, слѣдователно, прѣстѣпленieto, което се отдава на обвиняемия, не съществува.

Г-да народни прѣдставители! Законътъ твърди, че всѣки народенъ прѣдставителъ има право, стига да посочи факти, стига да наведе обстоятелства, да иска отъ Народното Събрание даването подъ сѣдъ на бивши и настоящи министри.

Законътъ иска, прочее, едно: да има посочени факти, да има наведени обстоятелства. И законътъ, по разума на този законъ, иска, щото тия факти, тия обстоятелства

не току-така да бждат хвърлени като шипапъ въ едно предложение, но да представляватъ известна достоверностъ, да внушаватъ известно доверие къмъ себе си, и само тогава, споредъ моето разбиране на закона, Народното Събрание може да каже: това предложение, съ думитѣ на закона, е приемливо и подлежи да бжде разгледвано. Имаме ли факти, има ли наведени такива обстоятелства? На този въпросъ не е мъчно да се отговори. Стига човѣкъ повърхностно да прѣлисти двата доклада на анкетнитѣ комисии, и ще намѣри въ тѣхъ не само факти, не само обстоятелства, но въ единия отъ тѣхъ и относително вѣрно засега заключение. Заключение е това: искаме даванетоъ подъ съдъ на г. г. бившитѣ министри, имената на които сж споменати въ този докладъ.

Азъ счетохъ за нужно, г-да народни прѣдставители, да се спра върху този въпросъ, защото мисля, че нѣкой отъ г. г. говорившитѣ правѣха, споредъ мене, грѣшки, като искаха да не се приема прѣдложеното на г. Цанова, понеже посоченитѣ отъ него данни и обстоятелства не били достатъчни, за да дадемъ г. Иванчова и другаритѣ му подъ съдъ; да, допускамъ, тѣ не сж достатъчни за това, но сж прѣдостатъчни да започнемъ дирене. Който разсждава иначе, прави толкова же голѣма грѣшка, колкото правятъ или направиха тѣзи, които си послужиха по адресъ на г. г. бившитѣ министри съ такива думи, каквито думи тѣ, споредъ моето разбиране на работата, днесъ още не заслужаватъ. Наистина, законътъ нарича тѣзи господа, съ които се занимаваме, обвиняеми, но азъ бихъ казалъ, че по-добъръ е да ги нарѣчемъ подозрѣваеми. Между одного и другото има една разлика, и тази разлика, ако не по други съображения, то поне по това: да бждемъ дотогава, докогато нѣма произнесена още присѣда, сирѣмо тия господа по-деликатни въ своитѣ изражения — ще трѣбва да я направимъ. И общавамъ ви, г-да народни прѣдставители, че нито едно оскърбление нѣма да отправя къмъ онѣзи, за които тукъ сме се събрали, за да се произнесемъ, наистина ли сж виновни тѣ въ това, което имъ се отдава, или не. Прѣди, обаче, г-да народни прѣдставители, да поговоря по фактитѣ по настоящето дѣло, което ни занимава, азъ ще си позволя да направя нѣколко бѣлѣжки върху въпроситѣ, зачекнати отъ г. Тончева и отъ неговитѣ другари, въпроси, които отъ господата, които бѣха на тази трибуна прѣди мене, не се обсъдиха. Ще кажа, какъ разбирамъ азъ тия въпроси, и мисля, ако направя това, ще бжда донѣдѣ полезенъ въ уясняването на това дѣло, което ни занимава. Трѣбва да призная, че рѣчта на бившия Министъръ на Обществениѣ Сгради бѣше блѣскава; но въ тази блѣскава рѣчь — безъ да желая да оскърбявамъ другаря по професия г. Тончева — имаше недостатъци, и азъ бихъ желалъ неговата рѣчь по форма да бждѣше по-малко блѣскава, но по съдържание по-правдива. Мисля, че г. Тончевъ си послужи и съ невѣрни факти и съ една юриспруденция, която много отъ господата, които засѣдаватъ тукъ и които иматъ работа съ съдилищата и които иматъ работа съ закона, не сподѣлятъ.

Въ какво се обвиняватъ тия господа? Обвиняватъ се въ нарушение на законитѣ на страната, обвиняватъ се въ нарушение конституцията и, най-послѣ, се обвиняватъ

въ това, че тѣ сж ошемили Държавата за своя лична полза или за свой личенъ интересъ, както се изразява специалниятъ наказателенъ законъ за г. г. министритѣ.

Г-нъ Тончевъ, па и неговитѣ другари най-вече налегнаха на това: можете ли вие, казватъ тѣ, г-да народни прѣдставители, да допуснете поне за минута, че ние за тия нѣколко стотинки на всѣки единъ квадратенъ бетонъ или на всѣки единъ квадратенъ метъръ покривъ ще докараме работата дотамъ, щото днесъ да се намираме прѣдъ васъ тукъ на това не дотамъ почтено мѣсто. Г-нъ Тончевъ каза нѣщо повече, когато говори за чергитѣ: „Само Кушевъ може да направи това, което е направилъ.“ Кушевъ ще бжде съденъ не отъ насъ; за г. Кушева ще има нравственъ съдъ, а за г. Тончева иска се и такъвъ углавенъ. Нѣма защо да усложняваме въпроса; и тѣй, както е той постевенъ, тѣй трѣбва и да бжде разрѣшенъ. Вие, г-да бивши министри, се обвинявате въ това, че сте извършили редъ прѣстѣпления за лична облага, за личенъ интересъ. Що е разбиралъ и азбира законодателятъ подъ думитѣ „личенъ интересъ“? Подъ „лична облага и личенъ интересъ“ азъ не мога да разбирамъ само това, що разбира г. Тончевъ. Не мога да се съглася съ него и съ тѣзи, които би поддържали мнѣнието му, че подъ „лична облага“ не се разумѣвало нищо друго, освѣнъ прѣводъ на суми отъ държавния ковчегъ въ собствената и лична каса. Думитѣ: „лична облага, личенъ интересъ“ иматъ и трѣбва да иматъ много по-широко значение. Ако единъ министъръ си позволи да открадне — да си послужи съ тази дума толкова неблагозвучна, — да открадне отъ държавния ковчегъ нѣкоя пара и да я тури въ своя джобъ, той ще извърши безъ друго прѣстѣпление, което прѣдвижда конституцията, респективно наказателния законъ за съдене Министритѣ. Но ако сжщиятъ този господинъ вмѣсто непосредствено да се облагодѣтелствува, той би направилъ друго, би отворилъ държавния санджкъ за своитѣ роднини, за своитѣ приятели, за своитѣ партизани и би казалъ: „на властъ сме, поживѣйте, докато можете“, то г. Тончевъ не би наказалъ такъвъ министъръ, защото за такъвъ министъръ, мисли той въ скоби, има не углавна, а друга отговорностъ — *responsabilité politique*. Такъвъ министъръ щѣлъ да бжде съденъ и осѣденъ само отъ общественото мнѣние; той, благодарение на своитѣ безнравствени дѣла, не би ималъ възможността и честта въ бждѣще да заема тия мѣста, които заемаме днесъ ние, и толкова. Не зная, г-да народни прѣдставители, доколко ви се вижда убѣдителенъ възгледътъ на г. Тончевъ по тълкуването на конституцията и наказателния законъ въ това отношение. За мене, безъ да се страхувамъ, че казвамъ това много смѣло, такава една юриспруденция дори не би заслужавала критика.

Впрочемъ, трѣбва да забѣлѣжа, че понятието, което имамъ азъ и, вѣрвамъ, много други отъ г-дата тукъ за юриспруденцията, и онова, което има г. Тончевъ, се различаватъ сжществено, и това различие ще го направя. Ще го направя безъ да се боя отъ авторитета на този авторъ, който ни посочи тукъ г. Тончевъ. Той каза: парламентарната практика, българската, била узаконила нарушенията... (М. Златановъ: Кражбитѣ.) Не ща тая дума, тя е много силна. (М. Златановъ: Тя е популярна!) — е била узаконила нарушението на конститу-

цията, най-вече чл. 126 от нея; според парламентарната практика и въпреки чл. 126 от конституцията позволено е да се пръвизават кредититѣ. И за да подкрѣпи своето твърдениѣ, той се силаше на редѣ факти. Приематъ тѣзи факти, че сѣ вѣрни. Но да приема неговото заключение, което направи той отъ тѣхъ, че това, що вършили другитѣ, ще трѣбва да вършимъ и ние, такова едно заключение, такава една юриспруденция, споредъ мене, най-малко оригинална, азъ за пръвѣ пътъ чувамъ. Ако си служимъ съ тази логика, ние ще дойдемъ то тамъ, щото да дадемъ възможностъ и на убиеца и на крадеца да каже: оттогава, откогато Кайнъ уби Авела, всички иматъ право да убиватъ — юриспруденция има, практика има. (М. Златановъ: Вагонна юриспруденция.) Не знамъ защо трѣбваше на г. Тончева да се позовава на такава юриспруденция. Тя не само въ моитѣ очи не му бѣше полезна, но тя му бѣше вѣдна. Защо, г-да народни прѣдставители? Затова, защото като че ли въ тѣзи толкова още добри неосвѣтлени факти той не можа да намѣри друго спасение и се хвана за тая сламка, за тая юриспруденция. Но да ми позволи да кажа, че тая сламка толкова же е гнила, колкото сѣ гнили и вагонитѣ, за които става тукъ рѣчь. (Смѣхъ. — Гласове: Браво!)

Г-да народни прѣдставители! Въ закона личатъ думитѣ: „лична облага, личенъ интересъ“. Тамъ, дѣто законодателятъ иска да прокара за обикновенитѣ смъртни, не министри, началото, че е забранено да взематъ чуждото, служи си съ други думи: „лична материална облага“. Това го има въ наказателния законъ за извѣстни прѣстѣпления. Тукъ въ закона за сѣдене министритѣ и въ конституцията този терминъ „лична материална облага“ е изоставенъ, и законодателятъ си служи съ думитѣ: „лична облага, личенъ интересъ“. За мене тази терминология е друга, отлична отъ онази, съ която си служи законодателятъ въ общия наказателенъ законъ, не е терминология туку-така случайна.

Ако въ конституцията бѣше казано, че г. г. министритѣ ще отговарятъ само тогава, когато ошетятъ Държавата за непосредствена лична своя материална облага, тогава, естествено, за господата, които се обвиняватъ въ такива дѣяния, за които се говори въ докладитѣ на двѣтѣ анкетни комисии, щѣше да има само *responsabilité politique* и никаква угулвна отговорностъ. Но думитѣ „лична облага, личенъ интересъ“, — а не лична материална облага) — съ които си служатъ тѣзи два закона — конституцията и закона за министритѣ, — иматъ това значение: интересъ и облага лични въ противовѣсъ на интересъ държавенъ, на интересъ общественъ. Тамъ, дѣто единъ министръ прави отъ козичега разходи не за обществена, не за държавна нужда, а за партизанска, за приятелска, за комарджийска, за всѣкаква друга нужда, тя е лична нужда, тя е личенъ интересъ на обвиняемия министръ. Това тълкувание, което давамъ на закона, ако ще бѣде прието и отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, ще имъ даде нравствено право, възъ основа на онѣзи факти, които сѣ изложени въ двата доклада, ако тѣ се подкрѣпятъ на прѣдварителното, таки да кажа, дирене — да искатъ наказанието на нѣкой отъ г. г. бившитѣ министри за нарушение на чл. 155 отъ конституцията.

Като изказахъ своето мнѣние, какъ разбирамъ прѣстѣпленieto, съ анализиранieto на което ви занимахъ, азъ, прѣди да мина къмъ фактитѣ, които сѣ изложени въ двата доклада, искамъ за минута да се спра и върху другъ единъ въпросъ, пакъ зачекнатъ отъ г. Тончева. По този въпросъ азъ ще бѣда солидаренъ съ него, но само отчасти. Г-нъ Тончевъ ви казѣ, че не всѣко частично нарушение на законитѣ, дѣйствующи въ страната, е нарушение на конституцията. Помнятъ г. г. народнитѣ прѣдставители, че този въпросъ се зачекна отъ г. Тончева тогава, когато си постави другъ: може ли у насъ да бѣде единъ министръ наказанъ не за прѣко, а за косвено нарушение на конституцията? И на този въпросъ той отговори отрицателно. Академически г. Тончевъ е правъ, като разсѣждава по този начинъ: ако единъ министръ наруши частично този или другъ законъ, този министръ би могълъ да каже: „Азъ трѣбваше да бѣда интерполиранъ тогава, когато бѣхъ министръ; сега, когато не съмъ, азъ мога да бѣда сѣденъ отъ обществото, азъ мога да бѣда изложенъ на всѣкакви политически неприятности и нападки, но да искате да ме теглите подъ сѣдъ, това е много; при всичкото ви желание да ме теглите подъ сѣдъ, ние не ще намѣримъ законъ, по който да ме осѣдите, и нѣма ли законъ, нѣма-и виновностъ.“ Но, г-да народни прѣдставители, ако единъ министръ систематически нарушава законитѣ въ страната, ако той възвежда въ държавнически принципъ своята лична воля, която поставя по-високо надъ всѣки единъ законъ: закона за отчетносѣта по бюджета, закона за търговетѣ, закона за полицията и всички други закони, съ които иматъ работа г. г. министритѣ, то такъвъ министръ не ще ли бѣде виновенъ противъ конституцията, противъ онѣзи нейни разпорѣждания, дѣто е казано, че България, Българското Княжество се управлява точно споредъ законитѣ и че прѣдъ законитѣ всички сѣ равни? На този въпросъ може да се отговори само съ да. Въ това толкова съмъ убѣденъ, щото дори не вѣрвамъ — въпреки увѣренията на г. Тончева, да има конституционалисти, които да поддържатъ противното.

Другото, което считамъ за нужно още да кажа тукъ, то е, че азъ не мога да сподѣля мнѣнието на г. г. прѣдставителитѣ на двата доклада и основаното на тѣхъ прѣдложение на г. Цановъ, приодписано отъ надлежното число народни прѣдставители — мнѣние, че е виновенъ въ прѣдполагаетитѣ прѣстѣпления всѣки министръ, който е подписалъ едно отъ онѣзи министерски постановления, възъ основа на които тѣ сѣ извършени или, по-добри, оформени. Пакъ въ сѣщия законъ за сѣдене на министритѣ, на който толкозъ пѣти вече се позовавахъ, има една бѣлѣжка и не трѣбва да я изпущаме изъ прѣдъ видъ. Азъ ще кажа, че, за жалостъ, у насъ министритѣ не могатъ да бѣдатъ сѣдени тъй, както биха могли да бѣдатъ сѣдени въ Англия и въ Франция, а може би и въ други конституционни държави. Казвамъ „може би“ и въ други конституционни държави“ заради това, защото какъвъ сѣдъ е установенъ за министритѣ въ другитѣ държави, не знамъ. Въ тия двѣ държави едни обвиняеми министри, въ всѣки случай, ще иматъ работа съ единъ политически сѣдъ. У насъ, обаче, каквото щете кажете, г-да прѣдставители, евентуално, ако бившитѣ министри

отъ кабинета на г. Иванчова и Радославова бждатъ дадени подъ сждъ, то тѣ ще бждатъ сждени отъ коронни сждии; а пъкъ за тѣхъ нашитѣ тукъ политически и обществени прѣцѣнения на фактитѣ не ще бждатъ толкова убѣдителни. Тѣ ще искатъ, или, по-добрѣ, тѣ ще си направятъ единъ калхпъ—калхпъ на закона—и ще взематъ тия гнили вагони, ще взематъ хамбаритѣ, ще ги подкаратъ на калхпа и, ако влѣзатъ подозрѣваемитѣ отъ насъ министри, ще бждатъ осждени, наказани; не влѣзатъ ли — сждинтѣ ще оправдаятъ тѣзи сждитѣ г-да, безъ да искатъ да знаятъ похвални ли сж или не тѣхнитѣ дѣла отъ нравствено гледище. Заради това, като решаваме този въпросъ, ще трѣба да обсждимъ кога и въ какви случаи могатъ да бждатъ давани подъ сждъ не само министритѣ, които непосредствено сж извършили приписванитѣ тѣмъ прѣстѣпни дѣяния, но и тѣхнитѣ другари по кабинета, които случайно и на довѣрие сж подписали това или друго постановление на Министерския Сѣвътъ. На този въпросъ пакъ отговаря конституцията. Тя казва: министритѣ отговарятъ или солидарно, когато прѣдприематъ общи мѣрки, т. е. отговарятъ за общата политика—въшна и вътрѣшна, разумѣва се,—и всѣки единъ отъ министритѣ отговаря специално за дѣлата, извършени по неговото министерство. Доводътъ, че еди-кой си министъръ прѣкаралъ извѣстенъ въпросъ по своето министерство прѣзъ Министерския Сѣвътъ и че, слѣдователно, отговорността въ тоя случай трѣба да падне и върху другитѣ министри, които сж подписали нужното въ случая министерско постановление, е доводъ, който специално за углавната отговорност е твърдѣ слабъ. Наказателниятъ законъ за сжденето на министритѣ казва: виновността на министритѣ ще се обсжжда споредъ общитѣ начала, установени въ общия наказателенъ законъ, а, слѣдователно, и въ науката. Това ще каже, че ще отговаря прѣдъ закона този, който го е нарушилъ непосредствено, а не тѣзи, които сж го нарушили само съ това, че сж били много довѣрчиви къмъ единъ незаслужвающъ тѣхното довѣрие колежъ-министъръ, по доклада на който сж подписали едно противозаконно постановление. Като си позволявамъ така да разбирамъ конституцията, така да разбирамъ наказателния законъ и като мисля, че бждѣщиятъ сждъ, който ще сжди тѣзи министри — ако тѣ бждатъ дадени подъ сждъ отъ Народното Сѣбрание, — така ще погледне на работата, азъ се считамъ въ право, безъ да влизамъ по-нататъкъ въ объяснения, лично за себе си, да заключа слѣдующето: не намирамъ достатъчно факти, не намирамъ достатъчно убѣдителни обстоятелства, за да може да се повдигне дирене поне за слѣдующитѣ г-да отъ кабинета на г. Радославова и Иванчова, а тѣ сж: нашиятъ другаръ г. Пешевъ, на второ мѣсто, г. Вачевъ и, на трето мѣсто, г. Начовичъ. Тѣзи г-да прѣко въ нищо не се обвиняватъ, а се твърди само, че тѣ сж подписали нѣкакви си министерски постановления. Това е малко, обаче, за да имаме право да искаме да ги туримъ на скамейката на подсѣдимитѣ. (Д. Ризовъ: Даже и за политическо прѣстѣпление?) Ще имамъ случай, г-нъ Ризовъ, да говоря по-послѣ за това.

Съ това, което казахъ, г-да народни прѣдставители, азъ изчерпахъ онова, за което бѣхъ взелъ думата, и бихъ

могълъ повече да не говоря по работата. Бихъ могълъ да не говоря по работата повече заради това, че и вагонната, и хамбарната афери се разчепкаха доста обстоятелствено и обширно отъ онѣзи г-да, които говориха прѣди мене — разчепкаха се отъ г. Ризова най-вече и слѣдъ него отъ народния прѣдставителъ г. Бозовски.

Г-да народни прѣдставители! Азъ казахъ вече тия думи и пакъ ще повторя: ако ние спремъ тукъ, додѣто сме дошли, то ще излѣзе, наистина, това, че никой не е виноватъ. Чиновницитѣ хвърлятъ вината върху своитѣ началници, а послѣднитѣ — върху своитѣ подчинени. Но г. Бозовски твърдѣ сполучливо забѣлѣжи: азъ имамъ данни, отъ които слѣдва, че и единитѣ, и другитѣ сж виновни въ тая работа, която се отдава само на г. г. бившитѣ министри. Дѣлжностъ е наша, да се ориентираме въ тия факти, да намѣримъ истината, кой е виновенъ и кой заслужава това наказание. За да отговоримъ още сега на тия въпроси, азъ ще се позова на нѣкои други факти и ще ги прѣцѣня въ свръзка на ония възражения и освѣтления, каквито имъ се дадоха отъ г-дата, по моята терминалогия, подозрѣваеми министри.

Ще почна отъ хамбаритѣ, т. е. отъ доклада за хамбаритѣ. Въ този докладъ на първата още страница бѣлѣжатъ се нѣкои и други факти, които отдѣлно взети, не би могли да послужатъ никому за основание да иска прѣдаването г. г. бившитѣ министри на углавенъ сждъ. Но тѣзи факти, взети въ свръзка съ други, констатирани въ сжщия докладъ, ще дадатъ друго едно впечатление и основание за друго едно заключение, отколкото правятъ г-дата, объясненията, на които изслушахме.

Така, на първо мѣсто, съставителитѣ на първия актъ бѣлѣжатъ слѣдующето: не билъ спазенъ законътъ за земнитѣ произведения и правилникътъ за прилагането му въ тази му часть, въ която той разпорежда, щото чиновницитѣ да бждатъ подложени на единъ изпитъ, а по-послѣ назначени на служба. Това е фактъ. Противъ този фактъ не спорятъ. Този фактъ, отдѣлно взетъ, е нарушение на закона и само за този фактъ, за да подкрѣпи първоначално изказаната отъ мене мисль, ако той би билъ единичкия само, той никога не би могълъ да даде основание да бѣде сжденъ единъ министъръ за нарушение конституцията и да се иска такова тежко наказание за него, каквото прѣдвижда наказателниятъ кодексъ. Но това нарушение, съпоставено съ други констатирани въ двата доклада и въ прѣдложението, дава ни основание да подозираме вече оцѣтяването на държавната хазна за лична облага, за личенъ интересъ. Виждате отъ този докладъ, че сж били назначени чиновници въпрѣки закона — или отивамъ по-нататъкъ: съгласно закона — 476 души надзиратели. Каква е дѣятелността на тѣзи надзиратели? Едни не сж стѣпвали въ онѣзи мѣста, дѣто сж били назначени, други сж били назначени на едно, а сжщеврѣменно и на друго мѣсто, и получавали вмѣсто една, двѣ заплати. Трети сж упражнявали професията шпионство, четвърти сж организирали шайки, за да трепатъ избирателитѣ, пети сж служили за лична нужда на печатницата на Либералния Клубъ. Това сж факти, изложени въ самитѣ доклади. Това разпалаване на държавната пара, това желание да се крѣпи партията, за да се държи Правителството на властъ, да

се хранятъ нему приятни хора, не е ли прѣстѣпление противъ конституцията? Ако кажете „не“, вие ще кажете и друго, че законодателятъ въ този случай специално за г. г. министритѣ иска да има друго мѣрило. За всички смъртни хора „не укради“ е прѣстѣпление, а за тѣхъ това е обикновено и позволено отъ закона дѣло.

На второ мѣсто, назначени сж на държавна служба 749 конни стражари. Почти отъ всички краища на България казватъ на Министра: „Нѣма пужда отъ тѣзи стражари“. — „Ще ви ги назначимъ“, отговаря той, и ги назначава. Въ едно мѣсто назначаватъ конни, въ друго — пѣши, и за тия служаци, за които отъ всички краища на България сж получени свѣдѣния, че тѣ нищо не сж правила — това го има буквално въ докладитѣ на окръжнитѣ управители, — е изхарчена една сума, приблизително около половинъ милионъ лева. Прѣстѣпление ли е това, или не? Не. Това били обикновени министерски простѣпки, за които имало *responsabilité politique* и никаква углавна отговорностъ нѣмало! Усвоете, г-да прѣдставители, тази юриспруденция, усвоете я, за да можемъ да дадемъ *carte blanche* на всички наши политически дѣйци, на всички наши най-висши сановници, г. г. министритѣ, за да могатъ да кажатъ: „Ние ще отговаряме прѣдъ обществената съвѣсть; тази присѣда често бива много по-тежка отъ оназъ другата — сж-дебната, — но съ нашитѣ партизани, нашитѣ приятели и роднини, които ще напоимъ и нагоимъ, които ще облагодѣтелствуваме, ние пакъ ще можемъ да вземемъ властѣта; тази другата отговорносъ, която сжществува за всички смъртни, за всички хора, за всички човѣци — углавната отговорносъ, — за насъ я нѣма: ние сме привилегировани, ние сме патентовани, ние сме освободени отъ възможността да бждемъ наказани.“

Както виждате, самъ по себе си този фактъ за стражаритѣ, за надзирателитѣ, отдѣлно взетъ, така скромно прѣдставенъ, какво има въ него? „Назначихме, защото имахме право.“ Така ако се прицѣпватъ работитѣ, то азъ мисля, г-да народни прѣдставители, че ние нийдѣ не бихме могли да намѣримъ прѣстѣпление, дори тамъ, дѣто то е ясно като день. Убий х, убий у, голѣма работа! Колко убийства ще станатъ още! Защо да наказваме този? Пустиѣте го! Не е този начина за обещдане, за прѣцѣнение на фактитѣ, на обстоятелствата, които се авансиратъ отъ едни анкетни комисии, за да убѣдятъ Народното Прѣдставителство, че онѣзи г-да, които се споменуватъ въ докладитѣ имъ и които сж управлявали народа, не сж зачитали законитѣ, а сж гледали на държавния ковчегъ, като на свой, като на ковчегъ за охраняване на партия.

Да минемъ къмъ хамбаритѣ. Дървени хамбари сж трѣбвали и били направени. Всичко редовно и ако има нередовности, тѣ сж дребни нередовности. Наистина, това сж дребни, но характерни нередовности, за които ще кажа двѣ думи само затова, защото върху тѣхъ се спрѣ г. Тончевъ или г. Ивановъ, — не помня точно кой отъ тѣхъ. „Вѣрвате ли — запитани тукъ единъ отъ двамата тия г-да, — че ние за лични облаги сме дали на Георгова бетонирането на хамбаритѣ, при все че неговата оферта съ 1—2 ст. е била по-сжмна отъ тия на другитѣ търговци? Вѣрвате ли, че ние министри, че хора

състоятелни ще отидемъ да се маскаримъ за 1—2 ст.!“ Наистина, това не е за вѣрване, но работата е тамъ, защо се прѣдпочитали, и то за смѣтка на държавния ковчегъ, едни г-да прѣдъ други. Нищо безъ причина не става, и тукъ ще да има такова. Г-нъ Тончевъ ще да се сѣща за тая причина, щомъ се защищава по тоя начинъ. „Обвиняватъ ме въ това“ — казва г. Тончевъ — „че Захарий Митовъ билъ мой роднина, че Захарий Митовъ е облагодѣтелствуванъ отъ мене. Възможно ли е това? Допустимо ли е това? Ако той бѣше открадналъ по-едра сумица, щѣше да остане и за мене, но той е вземалъ на 100.000 кв. м. по 2 ст., а това прави 2.000 л.“ Силна, наистина, логика: за самия Захарий Митовъ не стига, камо ли за мене. Може ли така да се гледа на работата; може ли човѣкъ по такъвъ начинъ да се защитява? Може, ако гледаме, че законътъ подразбира отговорносъ за министритѣ само тогава, когато тѣ непосредствено чрѣзъ взломъ отворятъ държавния ковчегъ и го ограбятъ и не подразбира случанитѣ. Но когато сжщитѣ министри даватъ само 2.000 л. или 2 ст. отъ държавния ковчегъ за да облагодѣтелствуватъ трети лица, тѣхни приятели, роднини, партизани, сумата е безразлична. Азъ бихъ молилъ, ако би билъ г. Тончевъ тукъ на тази маса, да се съгласи съ мене и да се откаже отъ тази логика, отъ това обѣщение на фактитѣ, защото тази логика води къмъ ужасни заключения, г-да народни прѣдставители: ако бихме взели милиони, стотини хиляди, да, извършихме прѣстѣпление, но понеже работата се касае за 2.000 л., и то дадени другиму, а не взети лично отъ насъ, това е дребна работа, това не е прѣстѣпление! Характерно е още, г-да народни прѣдставители, слѣдующето. Когато е трѣбвало да се покрятъ хамбаритѣ, нѣкой си — не помня добръ името му — дава за Южна-България или за Сѣверна-България 24 ст. на кв. метръ покривъ, за неговото боядисване, за катраносване и. . . (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Приковаване!) Нѣкой си пъкъ Димитровъ и другарьтъ му Алкалай даватъ 25 ст. Дребна работа! Дадохъ на Димитрова и Алкалай 1 ст. — та какво отъ това? Нема отъ тукъ слѣдва заключението, че азъ съмъ искалъ да се възползувамъ отъ 1 ст.? Не слѣдва, по слѣдва едно, че вие тая една стотинка, която давате на Димитрова и на Алкалай, не е ваша, тя е чужда, и всѣки, който посѣга на чужда собственосъ, отговаря, и отговаря тѣй, както отговарятъ всички онѣзи, които посѣгатъ на тази чужда собственосъ. Тукъ стотинка, тамъ двѣ, това, най-послѣ, прави много и дава право да се мисли за още повече! И какъ, наистина, да не мислимъ така, когато комисаритѣ, техницитѣ, вѣщитѣ людѣе казватъ, че, ако работата не се даде на Георгова, а на другитѣ, които сж оферирали, и качеството на работата ще бжде по-добро и по-скоро тя ще бжде свършена. Нѣщо повече. Сжщитѣ комисари казватъ, че тази работа, дадена само на Георгова, не ще бжде на врѣме извършена, както това по-послѣ и се оправдава. Това мнѣние на комисията, обаче, се игнорира съвършено отъ Министра, който унищожава протокола, като заповѣдва да му направятъ другъ, съ койго да удобрятъ офертата на г. Георгова. Можете ли, казва г. Тодоръ Иванчевъ, да допуснете подобно едно

пѣщо? Не го допуштамъ и никога не съмъ го допушталъ докогато, докогато не бѣхъ прочелъ този фактъ въ протоколитѣ на анкетната комисия. Г-да Влайковъ и Ю. Теодоровъ сж питали чиновници, и тѣ всички заедно сж имъ казали, че „сме били накарани да унищожимъ този протоколъ“. Това е фактъ. Какво заключение може да се тегли отъ този фактъ? Отдѣлно взетъ, никакво друго заключение: това е една случайностъ, това е единъ капризъ на Министра и нищо повече. Но капризъ тукъ, капризъ тамъ; тукъ случайностъ, тамъ погрѣшка, единъ редъ отъ случайности, и сѣ такива случайности, каквито сж тия, даватъ право на единъ човѣкъ поне едно да каже: искамъ да се разслѣдва тая работа, да видимъ случайности ли сж това или прѣстѣпления.

Но, казва г. Иванчовъ „да приемемъ, че азъ заповѣдахъ да унищожатъ протокола, но защо чиновниците го унищожиха“? Този начинъ на защита ми напомня онзи начинъ за своеобразната и оригинална юриспруденция, която ни даваше г. Тончевъ по другъ единъ случай. „Азъ дадохъ заповѣдъ да се унищожи протоколътъ, ами че тия мои подчинени, тѣ защо го унищожиха? Тѣ ли сж добритѣ, на тѣхъ ли вѣрвате?“ Питаше ни г. Иванчовъ, като изпущаше отъ прѣдъ видъ, че заключението отъ такава негова защита не може да бѣде друго, освѣтъ едно: какъто е началникътъ, такъвиз му сж и подчиненитѣ. Това не е оправдание. „Намѣри се единъ човѣкъ“ — казва г. Иванчовъ — „Момчиловъ, човѣкъ съ характеръ, и той не послуша заповѣдта ми и остана на особено мнѣние. Защо сжщо не правятъ и другаритѣ му?“ Но пакъ забѣлжителна и тукъ случайностъ; и това особено мнѣние заедно съ протокола изчезва, и него го нѣма. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: У Иванчова е!) Сега, азъ не искамъ да кажа, че е у г. Иванчова, но искамъ да отбѣлжа още една тайнствена случайностъ.

Но всичко това не е нищо. Нѣма защо така обстоятелствено да се спира човѣкъ върху тия факти; важно е едно, че отъ тия хамбари и бетони никога не можеше да излѣзе нищо. Това е било ясно и за ония г-да, които сж заповѣдали постройката имъ. Минаватъ се 30 дена и оставатъ 15 дена до срока — въ 45 дена е трѣбвало да се извърши работата, — 15 дена оставатъ до срока, казвамъ, и се получаватъ телеграми отъ всички страни въ Министерството, въ които се казва: „Още нищо не е направено отъ Георгова.“ Инженерътъ Момчиловъ — ако се не лъжа — рапортира, че трѣбва да се унищожи контрактътъ и трѣбва да се остави Георговъ да довърши работата тамъ, дѣто има сложени материали, а въ останалитѣ мѣста да се направятъ за негова смѣтка отъ Държавата. Но прѣдложението на Момчилова не се приема и работата слѣдва своя пътъ: Георговъ нищо не прави. Най-послѣ, Момчиловъ се свѣщава съ главния секретаръ и заедно съ него казватъ на Министра: „Останаха 5 дена, отъ работата нищо не е направено; унищожете контракта, г-не Министре, наложете глобата, каквато се прѣдвижда въ поемнитѣ условия.“ На този докладъ, който е билъ даденъ, ако се не лъжа, на г. Иванчова, има само тази резолюция: „Праца се г-ну Тончеву.“ А г. Тончевъ отъ своя страна никому не го праца, по и никаква резолюция не слага върху него, и прѣдприемачътъ си слѣдва

работата, сир. нищо не прави. На 20 септемврий рапортиратъ на Министра, че „срокътъ за направата на хамбаритѣ изтича и хамбари нѣма.“ Министърътъ казва: „Продължавамъ срока съ 12 дена.“ За какво се продължаватъ тия срокове? Какво може да стане въ тия 12 дена? Нищо. И че нищо не може да стане, самъ Министърътъ го казва. Едва изтичатъ 8 дена, Министърътъ пише на прѣдприемача: „Спирамъ постройката, договорътъ е унищоженъ.“ Унищожаватъ се договорътъ и се почва сега между Държавата и г. Георгова една кореспонденция, която, по всѣка вѣроятностъ, ще се свърши съ процесъ. И тукъ, отъ тая трибуна, трѣбва да признаемъ, че Георговъ има по-добра за прѣдъ сѣдилищата почва за защита, отколкото Държавата, прѣдъ видъ че работата е текла тѣй, както азъ току-що я изложихъ.

Тѣй стои работата съ тия хамбари: правиха ги, правиха ги и не ги направиха. Но тѣ били малко; трѣбватъ още. Искали да наематъ хамбари и сж ги наели. Взиматъ се и желѣзни хамбари. Пакъ случайностъ! Нѣкой си Дедекенъ, прѣдставителъ на една френска, ако се не лъжа, къща, прѣдлага на Българското Правителство, по-добръ на г. Иванчова, да му продаде желѣзни хамбари за толкова стотини хиляди франка. Внася се въпросътъ въ Министерския Съвѣтъ, ако се не лъжа, и се взима рѣшение да се купятъ. Нито търгъ, нито обявление — нищо нѣма. „Спѣшна, бърза бѣше работата и затова, казватъ, нищо подобно не направихме.“ Ако бѣше толкова спѣшна, толкова бърза работата, ако бѣха тия хамбари толкова нужни, азъ щѣхъ за една минута да приема този доводъ за убѣдителенъ и щѣхъ да кажа, че това обвинение е едно обвинение несъстоятелно. Но по-послѣ ние виждаме, че тия хамбари сж били отъ самото начало ненужни и сж останали и до самия край не употребени въ работа. Защо се купуватъ тогава тия хамбари и защо се харчатъ за тѣхъ стотини хиляди лева? Но и тукъ е станало нѣщо подобно на онова, което е станало и съ купуването на вагонитѣ. Слѣдъ като се дава доставката на желѣзнитѣ хамбари на Дедекена, научава се косвено за това и г. Ноевъ, тукашенъ търговецъ, и казва: азъ мога да ви дамъ по-добра и по-ефтина стока отъ тая на Дедекена. Министерскиятъ Съвѣтъ великодушно му отговаря: „И на тебе може да дадемъ; ще вземемъ половината отъ Дедекена, а другата отъ тебе.“ И наистина, купуватъ желѣзни хамбари и отъ единия, и отъ другия и, което е най-важното, купуватъ ги за Бургазъ, Варна и Русе, за тия градища, въ които толкова много хамбари е имало, щото десетъкътъ, който е могълъ да бѣде събранъ и тамъ стоваренъ, не би могълъ да ги попълни. Защо сж купени тогава тия хамбари? Нѣма да отговоря сега на този въпросъ, защото отговорътъ ще бѣде много по-намѣстото си, слѣдъ като се разслѣдва по-добръ работата. Тѣй е работата съ хамбаритѣ.

Сега ще кажа двѣ думи и за чергитѣ, г-да наредни прѣдставителитѣ. Като правила, правила хамбари — дървени, желѣзни и не знамъ какви, — най-послѣ намѣрили, че трѣбва да купятъ черги да ги постелятъ, защото не били изсъхнали. Знаете тая история. Важното е, че, когато се рѣшава въпросътъ, трѣбало ли или не да се купятъ черги, свѣщаваатъ се съ Ку-

шева, който, след като констатира нуждата от черги, дава една оферта, която Министерството приема. Въз тоя случай самъ г. Тончевъ призна, че това е дѣйствително безобразие: само единъ Кушевъ може да ни даде, каза г. Тончевъ, подъ наемъ стока, толкова скъпо, която струва толкова евтино. Но, ако това е безобразие, то нѣкой ще трѣбва да отговаря за извършването му. Трѣбва да намѣришъ този безобразникъ и да го туримъ на скамейката на подсѣдимитѣ, защото иначе у насъ и най-голямото прѣстѣпление има шансъ да остане ненаказано. Вагонитѣ сами дошли, магазини сами сѣ се направили, чергитѣ сами сѣ се настлали изъ хамбаритѣ. Най-послѣ ще станемъ за смѣхъ на хората, ако почнемъ така да гледаме на работата. Нужно е да назначимъ разлѣждане, нужно е да опънемъ виновнитѣ за ушитѣ. Резултатъ отъ това дирене безъ друго ще има. Всичко е станало срѣдъ бѣлъ день, за всичко има документи, за всичко е водена смѣтка, за всичко е водено счетоводство; нема отъ всички тия данни не може да се намѣри кой е виновниятъ? За да го намѣримъ, трѣбва да приемемъ прѣдложението на уважаемия прѣдставителъ г. Н. Цановъ, и на онѣзи, които сѣ го подписали.

Това е то, което искахъ да кажа за хамбаритѣ. За вагонитѣ само едно. Безъ да ви описвамъ историята, безъ да утвърждавамъ тукъ, че онѣзи обяснения, които даватъ и г. Тончевъ, и г. Иванчовъ, сѣ обяснения, които не хармонизиратъ съ фактитѣ, ще ви припомня само едно обяснение, на което много се намира и отъ г. Тончева. Той ви каза: азъ взехъ едно заявление отъ г. Вайсенберга, че ще бждатъ приети само онѣзи вагони, които се получаватъ на станцията Царибродъ. Това заявление, написано отъ г. Вайсенберга, не зная какво впечатление прави на васъ, г-да народни прѣдставители, но мене то абсолютно не ме задоволява. То е написано по адвокатски начинъ; отъ него могатъ да се теглятъ всѣкакви заключения. Казва ви г. Тончевъ: азъ бѣхъ взелъ отъ г. Вайсенберга едно заявление, че ще приема само тѣзи вагони, които бждатъ доставени въ Царибродъ въ добро състояние. Но въ заявлението има една фраза, която не мога да разбера: (Чете) „и всѣки непристигналъ и разрушенъ остава на негова тежестъ“, като че за разрушенъ и непристигналъ вагонъ трѣбва Българското Правителство да прати здравъ, за да го натовари, да го докара въ Царибродъ и да приеме и него. Естествено е, че ще бжде прието само онова, което ще дойде тукъ и думитѣ „непристигналъ и разрушенъ“, отъ които иска да се възползува г. Тончевъ, сѣ думи, които това право нито нему, нито на г. Вайсенберга не даватъ. Но работата е друго: азъ поне така си обяснявамъ тѣзи думи. Г-да Манфоевъ, Дръцковъ, Поповъ, Тихоловъ, всички до единъ, освѣтъ г. Боботановъ, впрочемъ, викатъ: лоши, негодни сѣ вагонитѣ, прѣди 20—30 години сѣ правени, забравени и не могатъ тѣ да бждатъ турени въ експлоатация; но Тончевъ и Иванчовъ пращатъ телеграми съ различни, наистина, нюанси, съ различни уговорки, но съ общата доминирующа, обаче, заповѣдъ: приемѣте ги безъ друго. Заповѣдта се изпълнява най-послѣ отъ г. Боботанова; той изпраща вагонитѣ, и онѣзи вагони, които е приелъ г. Боботановъ, сѣ пристигнали разрушени, но тукъ закрѣпени, тамъ боядисани — всички

тѣзи боядисани вагони, споредъ заявлението на Вайсенберга, трѣбваше да бждатъ приети отъ г. Министра, защото сѣ приети на мѣстото отъ г. Боботанова и защото тѣ сѣ пристигнали и не сѣ разрушени окончателно. (Смѣхъ. — Д. Цанковъ: Туй е адвокатство сега!)

Прѣди да свърша, г-да прѣдставители, искамъ да ви напомня още и за наивното обяснение на г. Иванчова по обвинението му, защо е прѣдпочелъ офертата на Вайсенберга, споредъ която всѣки вагонъ ще коштува на Държавата 1.500 л. зл., когато сжщитѣ вагони този когото е прѣдставлявалъ Вайсенбергъ ги е давалъ по 500 л. само. Г-нъ Иванчовъ ни каза, че това му се виждало чудно, че такава една оферта му направила впечатление на шантажъ. Азъ приемамъ, че Шолмйеръ и Малеръ сѣ шантажисти. Но ако сайбията е шантажистъ, тогава не-о-виятъ комисонеринъ Вайсенбергъ ще бжде двѣкъ по-шантажистъ. Защо тогава г. Иванчовъ вѣрва на Вайсенберга и не вѣрва на лицата, които той е прѣдставлявалъ. Затова, казва г. Иванчовъ, че тѣ не сѣ прѣдставили залогъ, че ще устоятъ на задълженията си. Хубаво, ами и Вайсенбергъ сжщо е нѣмалъ залогъ. Както щете, но пакъ ще кажа: всичко това е неясно, за да не кажа, че е мистериозно и заради това анкета е наложителна.

Свършвамъ съ слѣдующето нѣщо. Моето впечатление, което изнасямъ отъ изложенитѣ факти въ двата доклада, не е друго, освѣтъ едно: че има достатъчно основания, има наведени обстоятелства и има посочени факти, които не само ни даватъ право, но които ни налагатъ длъжностъ да назначимъ една слѣдствена комисия да ги провѣри, а, ако тази слѣдствена комисия въ другото заседание, което ще имаме по тази работа, дойде и ни каже, че това е клевета, толкозъ по-добъръ за България и толкозъ по-приятно ще ми бжде да го чуя за г. Иванчова, г. Тончева и неговитѣ другари.

Д. Цанковъ: Азъ нѣма да ви забавя много; само ще ви кажа, че азъ вѣрвамъ, както азъ, така и всинца ще гласуваме — то се знае — да се даде ходъ на прѣдложението. То нѣма съмнѣние за това, по отъ обяснението, които чухме както отъ обвиняемитѣ министри, тъй и отъ другитѣ говоривши, а особено, като помнимъ, че прѣди 10 дена, като гласувахме за гнилитѣ вагони 165.000 л., тогазъ азъ много настоявахъ г. Паприковъ да каже, на какви документи се е основалъ германския агентъ, или Вайсенбергъ, за да претендира, че е задължено Българското Правителство да му купи гнилитѣ вагони и г. генералъ Паприковъ да влиза въ спогодба, и тогазъ както Министерствъ на Обществениѣ Сгради, тъй и г. Паприковъ отговориша: на офертата и постановлението на Министерския Съветъ, че отъ тѣхъ се виждало, че Българското Правителство било ангажирано да вземе гнилитѣ вагони, които сѣ дошли въ България. Тогазъ настояхъ нѣколко пати, и не поменаха нищо за това писмо, което го поменаха сега нѣколко пати както бившитѣ министри, тъй и прѣждеговоривнитѣ, както и самиятъ г. Малиновъ и той го повтори и искаше да даде голѣма хитростъ на еврейна Вайсенбергъ, като че нѣма по-хитри отъ него да му кажатъ, че не е хитростъ, ами е твърдѣ добъръ задълженъ Вайсенбергъ за гнилитѣ вагони да му се не

дава ни стотинка, а г. Паприковъ отиде та направи едно спогаждане за 165.000 л. и ги платихме. Затуй азъ вѣрвамъ, че скоро ще гласуваме, да се даде ходъ на прѣдложението, и на ония, които изберемъ, 12 души, както и държавния адвокатъ или както го наричатъ... (Гласове: Обвинителъ!) обвинителъ, прокуроръ, когото ще изберемъ, прѣдлагамъ имъ да взематъ въ внимание туй обстоятелство, дѣто напразно се дадохъ 165.000 л., и особено, че туй обстоятелство се поменува въ доклада на анкетната комисия, която казва, че г. генералъ Паприковъ изпусналъ най-важния моментъ, за да не плати тая сума Българското Правителство. Туй искахъ да кажа. А пъкъ колкото за г. Бѣлинова, забравихъ да му кажа, че е жалко, дѣто не е могълъ да види въ дѣлото това писмо и тогазъ да ни докладва, ами казваше, че вѣма никакво писмо, а сега го виждаме.

Министъръ И. Вѣлиновъ: Г-да народни прѣдставители! Не е истина, че писмото, за което говори г. Цанковъ, азъ не съмъ го видѣлъ. Това писмо г. Малиновъ много хубаво го изтъкува сега отъ трибуната. По въпроса за изплащането на 165-тѣ хиляди лева има едно рѣшение на Народното Събрание. (Д. Цанковъ: Това го знаемъ!) Слѣдователно, тукъ вече разговоръ не може да става за отговорностъ, вслѣдствие на незабѣлзване на нѣкакво писмо. Писмата сж били забѣлзвани, били сж изучени, но не е работа на едно правителство да сѣди друго правителство, което го е прѣдшествовало. Туй е ваша работа; вие можете дори и насъ да сѣдите, ако виждате, че въ нѣкое отношение и вие сме се провинили прѣдъ законитѣ и конституцията. Ние, обаче, като министри, не можемъ да сѣдимъ нашитѣ прѣдшественици, защото прецедентътъ, всѣко послѣдующе правителство да сѣди прѣдшественици, е лошъ. Народното Събрание... дията на министритѣ, а не министритѣ единъ срѣщу други. И както виждате, по тоя въпросъ министерскитѣ банки прѣзъ всичкото врѣме се заематъ отъ министри, но министритѣ думата не взематъ, за да не се помисли, че искатъ да повлияятъ въ каквото и да е отношение на свободното рѣшение на народнитѣ прѣдставители. Сега съ какви задачи ще бѣде натоварена слѣдственната комисия, съ какви задачи ще бѣде натоваренъ държавниятъ обвинителъ, какъ тѣ ще изпълнятъ тая задача и пр. — това е тѣхна работа, тѣ ще бѣдатъ ваши другари, сжщо такива избраници на народа, и ще изпълнятъ своитѣ задачи не както това желаемъ уважаемиятъ г. Цанковъ и не както желаемъ може би и ние, а както имъ продиктува тѣхната съвѣсть и тѣхното убѣждение. (Прѣсѣдателското мѣсто заема подпрѣсѣдателътъ г. А. Краевъ.)

Я. Врѣшляновъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Досега на вашето просвѣтено разглеждане и разрѣшение бѣха внесени нѣколко законопроекта и прѣдложения отъ законодателенъ характеръ. Къмъ всичкитѣ тѣхъ вие се отнесохте съ голѣмо внимание и сериозностъ, защото справедливо може да се каже, че тѣ сж важни и сериозни; ала струва ми се, че въпросътъ, който отъ нѣколко дена занимава тѣй живо както Народното Прѣдставителство, така и всичкитѣ слоеве на бъл-

гарското общество, безъ разлика на съсловие и политическо убѣждение, е единъ отъ най-важнитѣ, единъ отъ най-сериознитѣ. Затова се оправдава, дѣто вие не щадихте нито врѣме, нито трудъ, за да се обсъди сериозно този въпросъ и да му се даде едно най-безпристрастно рѣшение. Ето защо и азъ вземахъ думата, за да изкажа вкратцѣ дълбокото убѣждение, до което ме доведоха доводитѣ, фактитѣ и даденитѣ обяснения и разяснения както отъ едната, така и отъ другата страна. Прочее, моля ви, харижете ми за нѣколко минутки вашето търпѣние.

Г-да народни прѣдставители! Струва ми се, че въ свѣта е една единичка книгата, въ която сж записани най-здравитѣ начала и най-здравитѣ мисли. Тази книга е книгата на вѣчнитѣ истини. Въ тази книга се споменува, че човѣкъ за слава може и златото да прѣзре. Това че е така, че тѣзи думи, макаръ малко на брой, но знаменателни по съдържание, съставляватъ една неоспорима истина, съмѣтва ли се нѣкой измежду васъ? Ако има такъвъ, то той нека остави книгата на вѣчнитѣ истини на страна и разгърне друга една книга, да разгърне историята и да прочете тоя най-безпристрастенъ сѣдия, най-мѣрдавенъ оцѣнителъ на дѣянията както на великитѣ и малкитѣ народи, така сжщо и на отдѣлнитѣ личности, които сж играли извѣстна роль въ тѣхнитѣ сѣдбини. Тамъ вие ще видите, че страни, които сж имали щастieto да бѣдатъ ръководени и управлявани отъ хора мъдри, а най-главно не користолюбиви, не алчни за злато и сребро, тѣзи страни сж процътѣвали и народитѣ сж благоденствували; а, напротивъ, страни, които сж имали злощастieto да попаднатъ въ ръцѣтѣ на хора некадрни, а най-главно алчни за злато и сребро, тѣзи страни не само сж останали назадъ въ напрѣдъка, но и често сж бивали заличвани отъ лицето на земята.

Да се разберемъ! Кой отъ васъ не знае нѣщо отъ историята на Цивилизациата? Не знаете ли, че той бѣ почти грабнатъ отъ полската си работа и за интереса на отечеството биде поставенъ на чело на войскитѣ? Каква голѣма честь, какво голѣмо довѣрие! И наистина, той оправда това велико довѣрие на своя народъ: той нанесе бѣлстица побѣда на врага, но слѣдъ това завърна се пакъ скромно у дома си и се прѣдаде отново на полскитѣ си работи. Немъ този храбръ вождь не можеше за своя лична облага, за свой интересъ да задържи за винаги или поне за по-дълго врѣме властта въ ръцѣтѣ си? Немъ не можеше той за черни дни да натрупа злато и сребро? Що му прѣчеше? Пъкъ и кой щѣше да го упрекне, когато той бѣше единствениятъ, който спаси чествата, живота и имота на всички свои съграждани? Но той стори ли това? Не. Той оправда думитѣ, цитирани изъ книгата на вѣчнитѣ истини, той се задоволи само съ справедливо придобитата слава, а златото прѣзрѣ. И защо стори това? Отговорътъ е лесенъ. Защото неговото сърдце и неговата душа не бѣха покварени и защото неговиятъ патриотизмъ, неговата любовъ къмъ отечеството му бѣше искрена, сърдечна, естествена. Естеството, г-да, само е вродило у всѣкого любовъ къмъ отечеството, вродило е любовъ къмъ страната, дѣто той е роденъ и отъхраненъ, дѣто за пръвъ пѣтъ е ималъ щастieto да види животворнитѣ слънчеви лъчи, дѣто за пръвъ пѣтъ е почувствувалъ горещината на сладката и нежна майчина цѣ-

лудка, дѣто за пръв път е чулъ сладкия звукъ на матерния си езикъ! А за всички тия блага, за всички тия облаги, съ които ежедневно и тъй щедро ни обсипва нашата майка родина, ние не сме ли нравствено длъжни, не е ли светотатство да ѝ отплащаме съ зло, на било то по явенъ или неявенъ начинъ? Противоположни типове на безкористни цинциновци, г-да, азъ нѣма да ви привеждамъ изъ историята, нѣма да се ровя въ това далечно минало, защото, за нещастие, такъвизъ типове имаме вече между насъ — и тѣ сж изъ васъ и между насъ. И вѣрвайте, можеше ли нѣкой да помисли, да прѣкара само прѣзъ ума си мисълта, че едва слѣдъ 23-годишенъ свободенъ и самостоятеленъ политически животъ България ще бѣде докарана до положение да се срами, да се черви, че и тя е родила синове неблагодарни, синове, които ѝ сж нанесли щета и врѣда? (Ржкоплѣскане.) Азъ поне, г-да, това не допускахъ. Азъ не можехъ да си въобразя, че поне отъ нашитѣ съврѣмenniци, поне отъ тѣзи, които не сж да не помнятъ и знаятъ какво сме страдали, какво сме теглили и отъ какво сме кански пицѣли, отъ какво е страдала най-много страдалната, ако не въ цѣлия свѣтъ, то поне въ Европа, майка България. И вѣрвайте, азъ бѣхъ готовъ съ всички сили да споря съ всѣкого, че България е още дѣвствена, че на България се усмихва свѣтло бѣдѣще, че всички нейни синове, високо или ниско поставени, сж съ сърце чисто като кристалъ, че ако тѣ засага се противопоставятъ едни срѣщу други политически, то че това не произлиза отъ нищо друго, освѣнъ отъ съревнование кой по-скоро и по-голѣмо добро да ѝ направи. Но за жалость, днесъ, г-да, азъ, на вѣрвамъ и всѣки другъ, нѣмамъ вече този куражъ, нѣмамъ го, защото моятъ противникъ само съ двѣ думи би ми запушилъ устата, стига да ми каже: ами Иванчовъ и компания? Кое то ще рече: гнили вагони, хамбари и хангари, законъ за десетъка, вандалски начинъ за събирането му, врѣмenni наредби по печата, поголовна братска сѣчь въ Дуранъ-Кулакъ, Тръстеникъ и хиляди мѣроприятия, които противорѣчатъ на всѣки законъ и сж противни на всѣки здравъ разсѣдкъ! Тия хора, г-да, които сега поне трѣбваше сигурно да се червятъ и разкайватъ, тѣ имаха куража, както видѣхте, да се явятъ въ тая свещена ограда и едни писмено, други устно да се защищаватъ, да казватъ: „Недѣйте мисли, че сме вълци — ние сме най-кроткитѣ между българитѣ агънца.“ И освѣнъ това, дълги славонѣния сами на себе си да пѣятъ, чутъ ли не казахъ, че тѣ сж единственитѣ, които сж спасили България отъ втори потопъ, които въ кратковрѣмното си прѣбывание като министри, довѣрени лица на Короната, сж обърнали България отъ една дива пустиня въ най-цвѣтуща райска градина. Фактитѣ, обаче, говорятъ противното.

Г-да народни прѣдставители! Азъ нѣма да ви отечавамъ, нѣма да повтарямъ това, което вие не еднократно чувате отъ другитѣ прѣдговоривши оратори. Ще ви кажа само, че отъ докладитѣ на комисията и отъ всички данни и факти, изложени тукъ, и отъ обясненията както отъ едната, така и отъ другата страна, азъ съмъ напълно убѣденъ въ виновността на прѣждебившитѣ г. г. министри, затова же гласувамъ да се даде по-нататъшенъ ходъ на прѣдложението за тѣхното сѣдене и моля всички, които сж тъй убѣдени, тъй да постѣпятъ, защото врѣме е вече,

г-да, както морето чрѣзъ своитѣ разярени вълни изхвърля на брѣга всичко нечисто, тъй и прѣстѣпницитѣ да бѣдатъ веднажъ за винаги отритнати, отблъснати отъ нѣжнитѣ прѣгрѣдки на майка България. Нека докажемъ като истински прѣдставители на народа, че ние, като стражъ на дома израилевъ, бдимъ надъ неговитѣ интереси, нека всички, безъ разлика на партия, бѣдемъ единодушни и вземемъ едногласно едно рѣшение, нека разбератъ всички, малко и голѣмо, че „гласътъ народенъ е гласъ божий“ — прѣстѣпницитѣ на позорния стѣлбъ! (Ржкоплѣскане. — Гласове: Браво!)

Н. Козаревъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Отъ това, което досега се каза подробно, азъ нѣма да се впускамъ да повтарямъ, само искамъ да обърна вниманието ви върху нѣкои точки, които г. Тончевъ наведе въ рѣчта си, която държа за свое оправдание, тия именно, че г. Тончевъ въ своята защитителна рѣчь между другото каза, че нарушението на конституцията, както и на законитѣ у насъ, е станало вече обичай, като между другото най-много се силеше и изложи нѣкои факти прѣдъ васъ отъ врѣме управлението на Народната партия, отъ страна на Правителството на г. Стоилова, а именно, той посочи на факта, че въ врѣмето, когато Народната партия е управлявала, дотамъ сж били нарушавани нашитѣ закони и конститутцията, щото държавнитѣ цѣнни книжа били продавани 60% на банкитѣ. Прѣди всичко, това твърдѣние е голословно и неоснователно, защото никого подобно нѣщо не е имало. Напротивъ, фактъ е, че бившето Правителство е взимало авансъ отъ банкитѣ възъ основание на специалния законъ за съкровищницитѣ бонове и тия държавни облигации сж били като депозитъ на банкитѣ и, когато е дошълъ срокътъ за упражнението на облигациитѣ, сж били доплащани отъ банкитѣ.

Второто обвинение е, че сжщото Правителство е нарушило чл. 126 на конституцията, защото е разходвало повече отъ 1 милионъ извънредни сврѣхсметни кредити, като ви даже цитира поименно годинитѣ. Тѣй напр., за 1894 г. цитира сумата 5.825.000, за 1895 г. — 1.229.000, за 1896 г. — 1.389.000, за 1897 г. — 4.172.000 и за 1898 г. — 1.549.060. Отдѣ е взелъ тия цифри г. Тончевъ, азъ не зная, но азъ ще си послужа главно съ отчета за финансовото положение на Държавата, внесенъ отъ бившия Министъръ на Финанситѣ, г. Теневъ, прѣзъ 1898 г. И тамъ, на стр. 109, виждаме вѣдомостъта за годинитѣ 1879—1897 включително и намираме, че сж посочени цифритѣ. Споредъ тази вѣдомостъ излиза, че сумата отъ сврѣхсметни кредити за 1894 г. е била само 681.142.51, за 1895 г. — 104.000, за 1896 г. — 771.591.29, за 1897 г. — 453.275.65, за 1898 г. нѣма. Тѣй че, и второто твърдѣние на г. Тончева, както виждате отъ самата вѣдомостъ на главния отчетъ по финансовото положение на Държавата, прѣдставенъ отъ г. Тенева, е неоснователно.

Независимо отъ това, г-да прѣдставители, г. Тончевъ казва, че и бившитѣ правителства сж купували вагони безъ търгъ. Доколкото азъ можахъ да изуча този въпросъ, дѣйствително, въ врѣме управлението на Народната партия вагони е имало купувани на нѣколко

пяхти, не безъ търгъ, но търгътъ е ставалъ ограничено, тъй да се каже, т. е. бившето Правителство не е допушало конкуренти като Вайсенберга, Странски и пр.; защото, прѣди всичко, е считало, че е по-добъръ за интереситѣ на Държавата, разбира се, да се не допушатъ лица, които не сж фабриканти, т. е. отъ рода на Вайсенберга и Странски. Такива не е допушало, но затова прѣдварително е съобщавало на тукашнитѣ дипломатически агенти да му прѣдставятъ най-солиднитѣ и добритѣ фабрики, увѣдомявали се всичкитѣ фабриканти, които въ опрѣдѣлено врѣме сж давали оферти и, която оферта е била най-износна, била е приемана отъ надлежния министъръ, докладвана въ Министерския Съвѣтъ и, ако се одобрявала, била е приемана, като Министерскиятъ Съвѣтъ е назначавалъ специална комисия дали да се одобри или не офертата — както е станалъ послѣдниятъ търгъ за 485 вагона, който търгъ не е билъ утвърденъ отъ бившето Министерство, а по-послѣ, когато дойде Правителството на Иванчовъ—Радославовъ, търгътъ е билъ утвърденъ и вълѣствие на това нанесена е щета на Държавата отъ 360 и повече хиляди лева.

Независимо отъ това, г-да народни прѣдставители, мисля, че ние не трѣбва да имаме въ съображение какво е ставало досега, т. е. мнѣнието на бившето Народно Събрание не може само по себе си да служи за насъ поводъ при произнасянето ни. Ако досега не се е намѣрило Народно Събрание или народни прѣдставители, които, по една или по друга причина, не сж направили прѣдложение за даването подъ сѣдъ на бивши министри, мисля, това нищо не прѣчи на настоящето Народно Събрание и на приятелитѣ на г. Тончева или на г. Иванчовъ, които се намиратъ въ Събранието, да направятъ прѣдложение, да изложатъ обстоятелствено точкитѣ, и азъ заявявамъ пръвъ, че ще подписа това прѣдложение, ако и да се отнася даже до Правителството, което изхожда отъ партията, къмъ която азъ принадлежа. Но тъй само голословно да се излиза и да се твърди нѣщо противъ това Правителство е нехѣно.

Д-ръ П. Табурновъ: (Отъ трибуната.) Г-нъ Видински народенъ прѣдставителю Цановъ! Не съставлява тържество на народа обстоятелството, дѣто вижда тоя народъ своитѣ министри на скамейката на подсѣдимитѣ. Неговото могѣщество не се проявява отъ факта, че той има право да ги даде подъ сѣдъ. Народътъ не ликува, когато става джелатъ. Народътъ не се радва, когато му дохожда тежката нужда да накаже своитѣ бивши първенци. Народътъ, когато е принуденъ да прибѣгне къмъ такава мѣрка — да накаже, да осѣди бившъ единъ свой управникъ, — той го прави само отъ това, че е принуденъ, прави го тогава само, когато трѣбва да спаси себе си, когато неосѣждането или непрѣдаването на сѣдъ на министритѣ би прѣдставлявало опасностъ за самия народъ. Но и тогава той не се радва, той не ликува, не тържествува, както каза г. Цановъ. Той тогава може да дигне своя мечъ да удари, но въ това врѣме плаче. Той е въ такъвъ случай една майка, на която повече боли сърцето, когато удря дѣтето, отколкото сж болкитѣ, които чувствува послѣдното. Значи, народътъ не тържествува. Народътъ, който е пратилъ г. Цанова тукъ, не му е далъ пълномощие за

да говори отъ неговото име и да казва, че за него съставлява тържество осѣждането или даването подъ сѣдъ на министри. (Възражения отъ лѣвицата.) Азъ не вѣрвамъ, г-да прѣдставители, че вие сте прѣдставители на народа на г. Цановъ! (Т. Влайковъ: Той не говори за такова тържество!) Народътъ е великодушенъ, ако и да е справедливъ. И Българскиятъ народъ е доказалъ въ всички минути на своята история, а особено отъ освобождението насамъ, че той не е народътъ на г. Цановъ. (Т. Влайковъ: Това не е вѣрно!)

Какво виждаме за характера на този народъ. Да захванемъ отъ освобождението насамъ: защо и кога се е издалъ законътъ за сѣдене на министритѣ? Въ първата извънредна сесия на II-то Събрание покойниятъ г. Стамболовъ, лично като депутатъ, внесе единъ законопроектъ за сѣдене на министритѣ, подписанъ отъ изискующето се число прѣдставители. Поводътъ, причината, по която тъй е направилъ това прѣдложение, бѣха дѣйствиата на министритѣ, които сж прѣдшествували това Народно Събрание, дѣйствиата на първия кабинетъ. Това прѣдложение се бѣше приело по принципъ отъ тази извънредна сесия и послѣ въ обикновената сесия се внесе отъ Правителството законопроектъ за сѣдене на министритѣ. Този законопроектъ и наказателниятъ законъ, приложенъ къмъ него, който стана и законъ, е, по който сега трѣбва да рѣшимъ въпроса за прѣдложението за възбуждане прѣслѣждане противъ бившитѣ министри. Значи, и тогава е имало едно негодувание отъ дѣйствиата, извършени отъ министритѣ на прѣдшествуещия кабинетъ, който е издалъ закона; и тѣ се обвиняваха въ прѣстѣпления, въ подкупи, въ даване пари не тамъ, дѣто трѣбва, и не по реда, по който трѣбва. Но и тогава, макаръ че стана единъ опитъ или че се появи желание да се дадатъ подъ сѣдъ, и това желание се прояви съ даването имъ подъ сѣдъ, не се дадохъ подъ сѣдъ, не се възбуди прѣслѣждане — фактъ на великодушие на прѣдставителитѣ на този народъ къмъ министритѣ отъ първия кабинетъ, за които прѣдставителитѣ мислѣли, че сж извършили прѣстѣпление. Значи, ето ви едно доказателство за първия случай, когато този народъ, който ви е изпратилъ тукъ, се е показалъ великодушенъ, като не е искалъ да има това тържество — да осѣди министритѣ си. (Н. Кормановъ: Ей че много плачешъ за своя Радославовъ!) Никого не съмъ прѣсѣкълъ: имайте търпѣние да слушате! Азъ съмъ единствениятъ, който не мисля като васъ и, слѣдователно, за да възразя на всички, които говориха, ми се струва, че трѣбва да покажете малко търпѣние и да ме изслушате. (Н. Поповъ: Колкото можемъ, ще търпимъ и ще те слушаме! — К. Петковъ: Ще ви правимъ само поправки!) Ако ми оставите право да ви отговоря, тогава нѣма да бѣдятъ само поправки.

Значи, пръвъ пътъ като се удалъ случай на Българския народъ да се покаже отмѣстителенъ и да иска осѣждането, не е искалъ да употрѣби това свое право. Дохожда врѣмето на прочутитѣ чекмеджета, и тогава и министри, и депутатство сж мислили или сж били убѣдени и викали на четиритѣ страни на свѣта, че злоупотрѣблениата на бившитѣ управници сж били доказани, че доказателствата сж били въ чекмеджетата. (Н. Поповъ: Илия Вълчевъ, вашиятъ партизанинъ, открадна докумен-

тити!) Значи, пакъ радостливостъ. (Прѣдседателъ: Моля ви, г-да.) Значи; и тогава сжщитѣ страсти, сжщитѣ желания да се дадатъ подъ сждъ министритѣ, сжщата наелектризираностъ е сжществувала. При всичко това, мина малко врѣме, дойде трезвеностъ въ умовѣтъ на народнитѣ прѣдставители, разбраха, че да се изложатъ на позоръ министритѣ съ това се излага и Държавата, и отказаха се отъ това желание, не дадоха подъ сждъ министритѣ. Станаха други събития: прѣдаде се Кърджалийскиятъ край на турцитѣ; негодуванието бѣше общо; едни го нарекоха прѣдателство — не сжмъ съгласенъ съ това мнѣние, — но въ всѣки случай, имаха право тѣзи, които го нарекоха нарушение на конституцията. Той е единъ фактъ положителенъ, който може да се окачестви отъ едни — прѣдателство, отъ други — нарушение на конституцията, отъ трети — незнайне на работитѣ или грѣшка на този министъръ или кабинетъ, който го допусна. И тогава негодуванието бѣше общо, и тогава отвсѣкъдъ се викаше „прѣстѣпление, прѣдателство“, но трезвеностъта настѣпи и народътъ, великодушниятъ този народъ, който, както казахъ, не ликува, когато прибѣгваме къмъ такива дѣйствия, тогава доказа своето великодушие, своята щедростъ — не наказа министритѣ и не помисли да възбуди прѣслѣждане. Още едно събитие по-важно. Дохожда 9 августъ. За него поне имаше честта да чуемъ даже отъ Министъръ-Прѣдседателя онзи день да го нарѣче актъ прѣстѣпненъ и дѣйцитѣ на този актъ да нарѣче, че въ всѣки случай сж прѣстѣпници. Едно прѣстѣпление бѣ това. Всички или най-големата частъ отъ гражданитѣ възнегодуваха. (И. Бобековъ: Не е истина!) Може би, Вие да сте били изключение, г-нъ Бобековъ. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Ако бѣха те избрали прѣдставителъ, щѣше да ги дадешъ подъ сждъ.) Значи, и този актъ мина ненаказанъ. Все-таки поне Камарата, която дошла слѣдъ това, признала, че е прѣстѣпление, но трезвеностъта настѣпила, великодушнито надвило и останаха ненаказани. (К. Петковъ: Защо?) Не зная защо, г-нъ Петковъ. Защото дойдохте на властъ вие. (Ц. Мисловъ: Изтрепахте хората — Русчукъ свидѣлствува!) Тукъ не ни обвинявате за това. Значи, Стамболовиятъ режимъ не даде прѣдшествующитѣ подъ сждъ. Дойде подиръ него Народняшкиятъ режимъ, и тамъ се явява едно желание за даването подъ сждъ Стамболовия режимъ. Назначи се анкетна комисия; тя установи много по-подробно и много повече нѣщо отъ онова, което сж установили тѣзи комисиони отъ 3 члена, докладитѣ на които сж придружени къмъ прѣдложението. Цѣли томове сж писали. Въ тѣхъ се съдържатъ прѣстѣпления не такива, каквито се виждатъ написани въ докладитѣ. Но и отъ това желание се повърна народътъ или тѣзи, които го прѣдставляваха, и тамъ надви великодушнито и не се дадоха министритѣ подъ сждъ. Дойдоха и либералитѣ подиръ народнящитѣ. И тѣ всички говорѣха, когато бѣха въ опозиция, че народнящитѣ били гешефтари, че Камарата и Правителството били гешефтарски; показваха на прѣстѣпления, числа, свидѣлства, доказателства — сжщо както и сега. Либералитѣ дойдоха на властъ, и тѣ бѣха възмутени, но не ги дадоха подъ сждъ. Трѣбваше да дойде настоящата Камара да намѣри тия ужасни злоупотребления и да отстѣпи отъ всичко това, което на-

прави народътъ, за да стане този звѣръ, който г. Цановъ прѣдстави, звѣръ, който тържествува, когато дава министри подъ сждъ.

Ето, виждате, г-да прѣдставители, че азъ сжмъ правъ, когато казахъ, че вие клеветите народа, когато казвате, че тържествува за участъта на единъ министъръ, който е подъ сждъ. (Н. Цановъ: Вие не сте въ състояние да познавате чувствата на Българския народъ!) Азъ ги разбирамъ по неговитѣ дѣйствия; азъ ги разбирамъ по плодетѣ, които дава едно дърво. (Н. Цановъ: Защо вие го трепяхте навсѣкъдъ?) Вие не ни давате подъ сждъ за това. (М. Стояновъ: За туй ви даваме.) И въ съзнанието на тая истина, която казахъ и която не е онази, която се разбира отъ г. Цанова, това съзнание ме накара да взема думата. (А. Блажевъ: Защо наблягаешъ се на Цанова?) Защото той приема на своя отговорностъ всичко онова, което е написано, като е турилъ най-напрѣдъ подписа си на прѣдложението, което сега разискваме, и защото зная, че той, безъ да провѣри онѣзи данни, които сж описани въ доклада, е турилъ своя подписъ. (Глъчка.)

Прѣдседателъ: Моля, г-да, пазѣте тишина.

А. Вазовски: (Къмъ г. Табурнова.) Менѣ ми е чудно защо и ти не си подписалъ прѣдложението, а излизашъ да ги защитавашъ!

Д-ръ П. Табурновъ: Значи, Вие не допуцате, че единъ човѣкъ може да бѣде на противно мнѣние и да ги защитава. (А. Блажевъ: Излиза, че и Вие сте съдружникъ, щомъ ги защитавате.) Защо не ме давате подъ сждъ? (Глъчка.)

Прѣдседателъ: Моля, г-да! Ще се принудя да приложя правилника.

Д-ръ П. Табурновъ: Казвамъ, че това съзнание ми даде куражъ да стана да говоря, при всичко че трѣбваше да ме спиратъ нѣколко обстоятелства: първо, съзнанието или слухътъ, че въпросътъ е прѣдрѣшенъ. (Гласове: Не е вѣрно!) Зная, че сте търсали членове за изпитателната комисиия. (Глъчка. — А. Урумовъ: Не е вѣрно!) Оставете ме малко да говоря, бе джанамъ! Мълчахъ три дена. (М. Стояновъ: Кажете отъ какво си купи лани къщата, г-нъ Табурновъ?) Отъ твоитѣ пари. Утрѣ ще я продава Банката. (Глъчка.)

Прѣдседателъ: Моля, г-да, какво е това? Ще приложя правилника.

М. Стояновъ: Види се отъ хамбаритѣ и вагонитѣ.

Д-ръ П. Табурновъ: На това по-късно, друго-яче ще ти отговоря.

Прѣдседателъ: Говорѣте, г-нъ Табурновъ!

Д-ръ П. Табурновъ: Ама защо ме прѣкъсватъ? Вие не имъ правите никаква бѣлъжка. Естествено е, че тѣ се окуражаватъ.

П. Пешевъ: Г-нъ Табурновъ! Моля Ви се, недѣйте говори. Вие виждате, че въпросътъ е прѣдрѣшенъ.

Прѣдсѣдателъ: Г-нъ Пешевъ, вѣмате право . . .

Д-ръ П. Табурновъ: Азъ знаа, че е прѣдрѣшенъ по-рано.

Ц. Таслаковъ: Ако е прѣдрѣшенъ, прѣдрѣшилъ го е Българскиятъ народъ. (Вълнение.)

Прѣдсѣдателъ: Моля ви се, г-да, мълчете!

Г. Шиваровъ: (Къмъ г. Пешева.) Не Ви е срамъ!

Н. Цановъ: Защо хвърляшъ клевета, че сме прѣдрѣшавали въпроситъ?

Д-ръ П. Табурновъ: Защото сте търсили 12 души, за да съставятъ слѣдственната комисиия!

Н. Цановъ: Не сме търсили! Това е клевета!

Д-ръ П. Табурновъ: Не сте ли търсили?

Н. Цановъ: Не!

Д-ръ П. Табурновъ: Ще ви докажа, че не казвате право. Азъ знаа къмъ кого сте се обърнали да го питате, дали иска да влѣзе въ комисията и това е едно прѣдположение, че Вие сте прѣдрѣшили въпроса. (Гласове: Не е вѣрно!)

Н. Цановъ: Вие мислите, че както вие ги прѣдрѣшавате въпроситъ, така и другитъ! Ние не теглимъ съ вашата теглилка за да прѣдрѣшаваме въпроситъ.

Д-ръ П. Табурновъ: Това не изключва и васъ, и че грѣшките на едни, не извиняватъ грѣшките на другитъ.

Н. Цановъ: Достатъчно е, че Вие сте депутатъ, за да вѣмате право да ни казвате това!

Д-ръ П. Табурновъ: Г-нъ Цановъ! Да Ви кажа ли? Мене ме питаха.

Н. Поповъ: Тогава Вие лъжете!

Д-ръ П. Табурновъ: Отъ кога съмъ захваналъ да лъжа?

Н. Поповъ: Вие не сте българинъ, прѣди всичко! Грѣшка направихме, че те приехме!

Д-ръ П. Табурновъ: Значи, пишманъ станахте.

Ц. Таслаковъ: Злощастие ще бѣде, ако Табурновъ защитава Българския народъ!

Д-ръ П. Табурновъ: Г-да! Колкото повече ме за-дѣвате съ въпроси, толкова по-дълго ще говоря. (Глъчка.) Значи, и туй знание не ви спира.

Г-да народни прѣдставители! Азъ ще отговоря на онази аргументация, която направи сега г. Малиновъ. Тя ми

изглежда по-систематична, при всичко че е слаба. Прѣди да пристѣпна къмъ това, ще отговоря на г. Цанова и на другитъ върху обвиненията, които той хвърляше вчера върху г. Тончева, зарадъ туй, защото той се защищавалъ. Той казваше, че за министритѣ Тончевъ и Иванчовъ щѣло да бѣде по-достойно да изказватъ само фактитѣ, да дадатъ обяснения, безъ да се окачествятъ тия обяснения, безъ да се защитятъ; не се намирали прѣдъ единъ съдъ, отъ който могатъ да чакатъ рѣшение на съдбата си, но се намирали прѣдъ Народно Сѣбрание, което разрѣшавало сега въпроса само за възбуждането на това прѣслѣждане. Всѣкаквато защита била излишна. Защо сте били Вие, г-нъ Цановъ, обвинител и защо сте прѣскочили даже Вашата роля на обвинител, да ругаете министритѣ и да прѣдизвиквате онаа хубава бѣлѣжка, която Ви направи г. прѣдсѣдателъ и която дохожда да докаже, че народътъ не тържествува като дава министритѣ подъ съдъ? И г. прѣдсѣдателъ Ви каза хубавитѣ думи, че Народното Сѣбрание сега изпълнява една тежка задача, а тежката и млчната задача не е тържество. Значи, Вие да обвинявате, Вие да пишете всички обвинения въ прѣдложението, да се подписвате подъ него, да дойдете тукъ и да го допълняте съ нови не указани въ самото прѣдложение факти и обстоятелства, и да наричате министритѣ прѣстѣпници, и когато дойдатъ единъ-двама отъ министри да се защищаватъ, Вие какво правите? — „Не трѣбовало да се защищаватъ!“ Хубаво направиха тѣзи, които не сж дошли. Поне не сж чули тия неувни или тия ругания. Или ако бѣха дошли, тѣ щѣха да си отидатъ. Азъ мисля, недохождането на министритѣ бѣше неправилно, но и възраженията, които направиха тѣ: „ние се страхуваме, че ще ни ругаятъ“, виждате, че се оправдаха. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Не е вѣрно!) Първата дума, която се каза по прѣдложението, прѣдизвика забѣлжката на г. прѣдсѣдателя. (Н. Цановъ: Никакви ругания нѣма! Азъ само искахъ да квалифицирамъ съ сѣщинското име прѣстѣпничеството на тѣхнитѣ дѣйствия!) Вие сами признахте, г-нъ Цановъ, това, като приехте забѣлжката на г. прѣдсѣдателя.

Прѣдсѣдателъ: Г-нъ Табурновъ! Вие сами признахте, че азъ направихъ за това бѣлѣжка.

Д-ръ П. Табурновъ: Да, но фактъ е, че е имало такива думи.

Прѣдсѣдателъ: Поругания не е имало!

Ц. Таслаковъ: Имаше само наричания прѣстѣпленията съ сѣщинскитѣ имъ имена!

Д-ръ П. Табурновъ: Това мисля, че е ругание и като сж прѣдполагали — и сж били прави въ тия прѣдположения — не сж и дошли.

Искахъ да кажа, че не можеше да се обвиняватъ министритѣ за туй, че сж се защищавали.

Азъ, г-да народни прѣдставители, ще започна оттамъ, дѣто започна и г. Малиновъ. Ще искамъ да ви докажа, че не е вѣрно опова мѣтние, което той има за квалификацията на прѣстѣпленieto, по което се съдятъ министритѣ, т. е. то причиняванетоъ щета на Държавата за

лична облага; че елементитѣ, които той казва, нѣма нужда да присѣтствуватъ въ обвинението или въ фактитѣ, за да бѣде такова прѣстѣпление, каквото го квалифицира чл. 155 отъ конституцията; че този личенъ интересъ не значи собственъ, личенъ интересъ на министритѣ, които се даватъ подъ сѣдъ, а че той е личенъ интересъ или частенъ въ противоположностъ на обществения. Текстътъ на самия членъ отъ конституцията, 155, казва, че „Народното Събрание може да прѣдава министритѣ на сѣдъ“ — а какви прѣстѣпления? — „за измѣна на Отецеството или на Князъ, за нарушение конституцията, за прѣдательство или иѣкаква врѣда, приченена на Княжеството за лична полза.“ Азъ не зная дали думата „лична“ може да се противопостави на „обществена“. Въ противоположностъ на „обществена“ има друга дума — „частна“. Никому не вѣрвамъ да минава прѣзъ ума, че думата „лична“ се отнася за други, оевнѣ за лицата, за които се говори, принадлежаща на лицата, за които се отнася прѣдложението. Тази дума въ френския прѣводъ, който е съпровождалъ конституцията, когато тя е била прѣведена на френски езикъ, прѣведена е тя съ думата „personnel“, а не съ думата „privé“. И ми се чини, че когато значението на една дума въ езика, отъ който е взета, е ограничително, има само едно значение, не може да ѝ се даде друго значение.

Но, г-да народни прѣдставители, това се вижда още повече и отъ закона за наказанията, които сѣ прѣдвидени за министритѣ, когато се е приелъ законътъ за тѣхното сѣдене. Тамъ вмѣсто да кажатъ думата „облага или полза“ казано е „интересъ“ и прилагателното „личенъ“ е останало същото. И какво се е говорило въ Народното Събрание тогава, когато се е приелъ законътъ за сѣдене на министритѣ? Защото азъ мисля, че не би имало и нужда да прибѣгваме къмъ тълкуванието на този законъ съ това, което е казано тогава, когато се е вотираше, при наличността на такава ясна дума, на изражение, което не подлежи на никакво тълкувание. Защото, както казахъ и другъ пѣтъ, да тълкувишъ единъ законъ, който е ясенъ, да тълкувашъ една ясно опрѣделена дума, това значи да отидешъ да търсишъ онова, което може да бѣде, като изоставишъ това, което е. Но да кажемъ за минута, че има нужда отъ тълкувание тая фраза. Тогава дѣ ще намѣрите нейното значение, ако не въ дебатитѣ на Събранието, което е приело закона?

Г-нъ Цановъ, като укоряваше онзи день бившия Министъръ г. Тончевъ въ това, че той изопачавалъ фактитѣ, които излагалъ въ своята защита, като игнориралъ други, които зналъ, че съществуватъ въ негова врѣда, посочи като изопачаване на факти върху обстоятелството, че г. Тончевъ е казалъ, че когато се е приемала конституцията, когато се е вотираше чл. 155 отъ нея, тогава Министърътъ г. Каравеловъ и Славейковъ сѣ говорили по този членъ и отъ тѣхното говорене трѣбвало да се вади заключение, че тукъ се говори за лична, собствена, своя полза на министра. Г-нъ Цановъ накрая на своята рѣчь — за това мѣсто той е държалъ да произведе най-големъ ефектъ върху васъ, г-да народни прѣдставители, — за да докаже недобросъвестността на защитата на г. Тончева, който, като говорилъ за тълкувание, което е ставало на чл. 155 отъ конституцията, е казалъ само едно нѣщо невѣрно, не е

цитиралъ този пасажъ или тѣзи мнѣния на министритѣ Славейковъ и Каравеловъ, е казалъ една неистина, и заради туй, като ви показваше дебатитѣ или протокола за дебатитѣ за приемането на конституцията въ учредителното Събрание — каза, че въ него не се съдържа никаква педозария по приемането на чл. 155. Фимекъ билъ хвърлилъ г. Тончевъ, искалъ да ви изненада, да каже една невѣрностъ, за да ви забърка, за да защити своята кауза. Не е фишекъ на г. Тончева, г-да прѣдставители, и азъ мисля, че имаме право да кажемъ, че г. Цановъ е искалъ да направи това. Защо? Дѣйствително, бившиятъ Министъръ г. Тончевъ е направилъ една грѣшка, едно lapsus linguae, като е казалъ, че туй се е говорило въ Народното Събрание, когато се е приемала конституцията, вмѣсто да каже, когато се е приемалъ законътъ за сѣдене на министритѣ. (Ц. Таслаковъ: Отдѣ да знаемъ ние?) Това е lapsus linguae. Но, г-да народни прѣдставители, ако г. Цановъ не бѣше се спрѣлъ върху туй, както всѣки единъ отъ васъ е въ право да го каже, отдѣ сме криви ние, че той е сбъркалъ? Той е казалъ едно нѣщо невѣрно затова, защото е казалъ, че не при закона за сѣдене на министри, а при разискването на конституцията сѣ станали тия дебати. Но г. Цановъ нѣма право да го упрекава въ това. Той се е спрѣлъ върху това, той се е приготвилъ, знаа и видѣхъ, когато г. Тончевъ цитираше този членъ. Г-нъ Тончевъ е направилъ една неволна погрѣшка. Г-нъ Цановъ се спрѣ върху дѣйствиата на г. Тончева и искаше да го прѣдстави *comme il faut* за недобросъвестенъ. Той трѣбваше да мисли, че тукъ трѣбва да има грѣшка. Грѣшката бѣше очевидна. Щомъ вие прѣгледате въ дневницитѣ или въ протоколитѣ на Учредителното Народно Събрание и видите, че не е ставала никаква дума, отъ двѣтъ едно трѣбва да прѣдположите: или г. Тончевъ е най-послѣ лъжецъ или е лудъ. Но г. Тончевъ, като е казалъ конституция, казалъ е и друго, че при дебатитѣ министритѣ Славейковъ и Каравеловъ сѣ говорили по единъ или другъ начинъ. Министри не е имало въ Учредителното Народно Събрание, когато се е приемала конституцията. Той трѣбваше да помисли и да се попита, не е ли грѣшка, и трѣбваше да му дойде на ума, както е дошло на мене, да потърси тълкуванието на този членъ на друго мѣсто, а не въ конституцията. Значи, въ думитѣ на г. Тончева не може да има лъжа, а грѣшка. (Ц. Таслаковъ: Вие го казвате грѣшка, а ние — лъжа.) Значи, много добро понятие имате за лъжата и грѣшката. (Ц. Таслаковъ: Че отдѣ да знаемъ, кога е лъжа и кога е грѣшка?)

Принуденъ съмъ, слѣдователно, по причина на тълкуванието, което г. Малиновъ дава на този членъ отъ закона за сѣдене на министри, да видя, какво е ставало въ Народното Събрание при приемането на този законъ, защото оттамъ ще имаме едно още по-големо доказателство за онова, което произтича отъ самата буква на този законъ. Ще съмъ принуденъ да ви прочета и двѣтъ страници на дебатитѣ, които сѣ станали по този членъ. Докладчикътъ е прочелъ чл. 2 отъ законопроекта: (Чете.)

„2. За нарушение на конституцията виновниятъ се наказва, споредъ важността на нарушението и степенята на вината, съ запиране въ тъмница отъ (1) една до

пет години.“ А прѣдшествуващиятъ членъ гласи: (Чете.) „За измѣна на Отецеството или Княза виновниятъ се наказва, споредъ рода на измѣната и степенята на вината, съ затворъ въ окови отъ (5) петъ до (15) петнадесетъ години.“ И послѣ г. Недѣлковичъ казва: (Чете.) „Това е малко наказание за прѣстѣпление на конституцията. Азъ прѣдлагамъ да бѣде отъ 5 до 10 години.“ И това е имало важностъ при по-нататъшнитѣ разисквания по въпроса. (Чете.)

„**Кжрджиевъ:** Азъ тоже мисля, че това е малко, а освѣнъ това думата „запиране“ значи на 3 или 5 дена; затова да се каже „затворъ въ тъмница“ и прѣдлагамъ отъ 3 до 10 години да се тури.“

„**М-ръ Каравеловъ:** Азъ мисля, че това е важно; но тази статия е редактирана малко лошо: Първиятъ недостатъкъ е, че опрѣдѣлява видоветѣ на прѣстѣпленията, които не трѣбва да опрѣдѣлява.“ — Той се съгласява съ васъ, г-нъ Ризовъ. — (Чете.) „А второто е лошо именно, защото видите въ третия членъ да се казва за „прѣдательството“; това е единъ родъ измѣна „защото дѣто има прѣдательство, тамъ е и измѣна“ — грѣши — „и за измѣна трѣбва тежко наказание. Нѣкои нарушения на конституцията могатъ да се сѣдятъ като единъ родъ измѣна; но самата редакция ни заставлява да туримъ разлика между наказанията, защото има по-голѣми и по-малки прѣстѣпления. Има статии въ конституцията, които не сѣ толкова важни и които могатъ неволно да се прѣстѣпватъ, и за такива може да има по-малко наказание; но прѣдательството, това е едно страшно голѣмо прѣстѣпление и трѣбваше повече да се накаже; но най-сетнѣ можемъ да туримъ колкото щемъ, това не е важна работа.“

„**Кжрджиевъ:** Съгласява ли се г. Министърътъ съ моето прѣдложение: „затворъ отъ 3 до 10 години за нарушението на конституцията“? А послѣ въ чл. 3 ще се говори и за прѣдательство.“

„**М-ръ Каравеловъ:** Азъ мисля, именно, въ чл. 3 да се прибави, а въ втория да не се прибавлява, защото нарушението на конституцията е свършено еластично нѣщо. Помнете колко сме се прѣпирали за нѣкои нѣща: едни говорятъ, че съ това се нарушава конституцията, а други, че не. За половината на членоветѣ на нашата конституция се говорѣше, че се нарушаватъ, а други казватъ, че не се нарушаватъ. Азъ мисля, че тѣзи наказания не сѣ малки, а колкото за чл. 3 намирамъ, че е малко.“

Послѣ относително наказанията става разговоръ. (М. Златановъ: Четѣте по-ясно — „за всѣко нарушение“!) Искате да прочета всичко? (М. Златановъ: Да!) Всичко ще ви прочета. (М. Златановъ: Цѣлия дневникъ до край!) По наказателния законъ за сѣдене на министритѣ — вземѣте и проверѣте. Азъ нѣкъ, защото Вие сте нетърпеливи, сега ще взема да ви прочета всичко онова, което е станало. (Чете.)

„**Недѣлковичъ:** Азъ мисля, че когато се нарушава конституцията, то ще се тълкува, нарушена ли е или не и какъ е нарушена; затова мисля, че прѣдложението ми е на мѣстото и ако г. Министъръ обича, да го приеме отъ 5 до 10 години.“

Виждате, че нищо не се отнася до туй, което говорихъ; затуй го пропуснахъ. Послѣ. (Чете.)

„**М-ръ Каравеловъ:** Има такива дребни нарушения въ такива членове формални, щото, може би, едвали ще се уварди нѣкой да го не направи и нѣма да се даде подъ сѣдъ.“ Това г. Каравеловъ го казва. (Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Особено когато далматинецъ дезертьоръ обвинява.) Вие ме обвинявате, защото цитирамъ Ваши думи. Сърдѣте се, не сте правъ, юпитере. Азъ не знаехъ даже, че Вие сте тукъ! (Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Добрѣ. — Д. Цанковъ: Кой ви караше да го приемате?) Значи „има такива дребни нарушения въ такива членове формални, щото, може би, едвали ще се уварди нѣкой да го не направи и нѣма да се даде подъ сѣдъ“; значи, има специални нарушения, има прѣстѣпления, за които не може да се дадатъ подъ сѣдъ.“

Х. Филиповъ: Формални.

М. Златановъ: Грѣшкитѣ сѣ дребни, но прѣстѣпленията сѣ голѣми.

Прѣдсѣдательтъ: Г-нъ Златановъ! Моля.

М. Златановъ: Приемамъ бѣлѣжката.

Д-ръ П. Табурновъ: Не чувамъ; само на този, когото чувамъ, ще отговарямъ. (Чете.)

„Знаемъ, че се тълкуватъ различно членоветѣ на конституцията. Азъ съмъ убѣденъ, че Събранието ще ги рѣшава; но има случаи, дѣто Събранието е рѣшавало, когато е тълкувало; но има и други, които не е тълкувало и не е рѣшавало. Азъ бихъ молилъ да остане отъ 1 до 5 години, но прибавилъ бихъ въ 3-ия членъ, защото тамъ има за прѣдательство, което споредъ мене е едно страшно прѣстѣпление.“

Видите, че и това нѣма значение за този споръ, за който гврорихме. (Чете.)

„**Прѣдсѣдатель:** Който не приема члена, както се прочете съ измѣнението на думата „затворъ“, да си вдигне рѣката. (Меншество.) Приема се.“

„**М-ръ Каравеловъ:** Въ чл. 3 се казва за прѣдательство и поврѣда. Тѣ сѣ двѣ различни прѣстѣпления; но така сѣ редактирани, като че излиза едно. Затуй, по моето мнѣние, да се тури отъ една до 10 години, защото прѣдательството е сериозно прѣстѣпление.“

„**Докладчикъ:** (Чете.) Чл. 3. За прѣдательство или врѣда, причинени на Княжеството съ цѣлъ за личенъ интересъ, споредъ важността на врѣдата и степенята на вината, виновниятъ се наказва съ затворъ въ тъмница отъ една (1) до десетъ (10) години.“

„Комисията изхвърли „или врѣда“ и направи „и врѣда“.“

„**М-ръ Каравеловъ:** Това конституцията го налага. Редакцията е така: (Чете члена на конституцията.) „Народното Събрание може да прѣдава на сѣдъ министритѣ за измѣна на Отецеството или на Княза, за нарушение на конституцията, за прѣдательство или нѣкаква врѣда причинена на Княжеството за лична полза.“

„Нѣкаква врѣда за лична полза може да се накаже съ 1 или 2 години; но прѣдательство, това е равно съ измѣна; и като измѣна трѣбва отъ 5—15 години да се

накаже. Затова и тукъ трѣбва да се уголѣми наказанието и по-добъръ е да бѣде егастична статия. Азъ бихъ турилъ отъ 1 до 10 или 12 години.“

Вие виждате, че още тогава г. Каравеловъ се е опасавалъ, че прѣдателство е много голѣмо прѣстѣпление, а пъкъ да се тури едно и сѣщо наказание за врѣда, както и за прѣдателство, не е билъ съгласенъ, още повече, че тогава турскиятъ законъ не правѣше това различие, което настоящиятъ наказателенъ законъ прави между измѣна и прѣдателство, които сѣ двѣ съвършено различни прѣстѣпления, макаръ че иматъ нѣщо общо. Но г. Каравеловъ тогава е правилъ конфузия между тия понятия, види се, защото въ турския наказателенъ законъ, който е билъ въ сила, не сѣ били обозначени различающитѣ характерни на едниотъ прѣстѣпление отъ другото. Но въ всѣки случай е мислилъ, че да се постави едно наказание за прѣдателство, както и за причиняване на врѣда, не е било цѣлесъобразно. (Чете.)

„**Кжджиевъ** : Азъ мисля, че понеже прочетениятъ членъ отъ г. Министра прѣдвижда измѣна, прѣстѣпление и нарушение на конституцията и прѣдателство на Отецеството, то да се редактира този членъ само за прѣдателство, а другъ членъ да бѣде за поврѣдата на Княжеството така, че може да бѣде за прѣдателство да се наказва отъ 5 до 15 години, а за поврѣда, причинена за личенъ интересъ, да се наказва отъ 6 мѣсеца до 3 години.

„**М-ръ Каравеловъ** : Азъ бихъ се съгласилъ, ако да не бѣше думата или, защото тя ме бърка. Азъ вѣмамъ нищо противъ това; но азъ бихъ турилъ горния членъ за измѣна и прѣдателство, защото прѣдателство е измѣна. Азъ мисля, че прѣдателство излиза даже малко по-силно отъ измѣна. Измѣна прѣдполага присяга, когато се нарушава, а прѣдателство е, когато се прѣдава отечеството. Слѣдователно, прѣдателство да туримъ въ първия членъ, именно, да се наказва отъ 5 до 15 години, а за поврѣда да се тури, както е въ този членъ обозначено.

„**Недѣлковичъ** : Съвършено съмъ съгласенъ съ г. Министра, 3-ия членъ да се гласоподава за поврѣда, а прѣдателство да го туримъ въ 1-ия членъ, защото измѣна и прѣдателство е все сѣщото.

„**М-ръ Славейковъ** : Съгласенъ съмъ, защото, колкото разбирамъ думата „прѣдателство“, тя е по-силна отъ думата „измѣна“; но конституцията ги отдѣля и казва: „ако е причинена на Княжеството съ цѣль на личенъ интересъ“ (Д. Цанковъ : Ние ще го четемъ сами!) Не сте го чели и затова г. Малиновъ е направилъ тази грѣшка въ тълкуванието : (Чете.) „то и самата конституция умалва силното значение на думата „прѣдателство“ и затова ние не можемъ да избѣгнемъ отъ това или да го прѣмѣстимъ, а трѣбва да го оставимъ така, както си е. Самата поврѣда е намаляване, а врѣда трѣбва да се каже, защото така стои въ конституцията.“—Той не допуска да се измѣни една запетая отъ конституцията — (Чете.) „Затова азъ съмъ съгласенъ да се тури тука отъ 1 до 10 години, понеже тѣ, които ще сѣдятъ, ще го взематъ така, както е въ конституцията, и че нѣма толкозъ силно значение, както самата дума би показала. Друго-яче ще се вижда, че като отъ първия чась да

издаваме законъ, който може да противорѣчи на конституцията, като смѣсваме прѣдателство съ измѣна. Ако можемъ да го изтълкуваме. . .“

Д. Цанковъ : Прѣдъ сѣда ще го четатъ това!

Д-ръ П. Табурновъ : Тукъ, именно, вършимъ сѣдебна работа, г-нъ Цанковъ! Това нѣмаше да го прочета, ако не бѣше се явилъ г. Златановъ да каже, че пропуштамъ.

М. Златановъ : Оттеглямъ го!

Д-ръ П. Табурновъ : Прочетохъ го вече.

Сега дохождамъ до това : какво значи „личенъ интересъ“ : (Чете.)

„**М-ръ Каравеловъ** : Именно ме смущава думата „или“, но това остава какъ ще го изтълкува Събранието. Ако да го изтълкува врѣда за личната полза да си е особено, а за прѣдателство пакъ особено, тогава като се каже за прѣдателство или врѣда за личната полза, то врѣда за лична полза се отнася за послѣдното, а не за прѣдателство“. — Забѣлжете, тукъ всички сѣ мислили, че и прѣдателство трѣбва да се прави, за да може да има лична полза, за да бѣде наказуемо. Менѣ ми се струва, че сѣ грѣшили. — (Чете.) „Самиятъ терминъ прѣдателство въ углавния кодексъ различава тѣзи двѣ думи. Врѣда значи подкупване, а прѣдателство, това е силно слово.“

„**М-ръ Славейковъ** : Когато е казано. . .“

Д. Цанковъ : А бе остави ги тия работи!

Д-ръ П. Табурновъ : Не мога да ги оставя!

Д. Цанковъ : Ти имашъ за цѣль обструкция да правишъ тукъ!

Д-ръ П. Табурновъ : И да искамъ да права, какво ще направите. Г-нъ Малиновъ говори два часа! (Чете.) „Когато е казано съ цѣль за личния интересъ. . .“

Д. Цанковъ : Говори факти, а не да ни четешъ псалтиръ!

Д-ръ П. Табурновъ : Нѣма да ме разсърдите да слѣза оттукъ! (Чете.)

„**М-ръ Славейковъ** : Когато е казано съ цѣль за личния интересъ, то дохожда да го разбираме като подкупване, а иначе, както у насъ езикътъ не е опрѣдѣленъ, то даже думата „прѣдателство“ е по-силна отъ „измѣна“.

Д. Цанковъ : Бабини деветини!

Д-ръ П. Табурновъ : (Чете.)

„**М-ръ Каравеловъ** : Така да не бъркаме, защото, ако и да гледа свѣстно нѣкой, ще се смущава, понеже има слово „или“, затова по-добъръ е да се тури отъ 1 до 12 години наказание, така щото, за прѣдателство се дава по-голѣмо наказание и ако е за врѣда по-долно наказание.

„**Недѣлковичъ** : Тукъ е врѣда, която може да се нанесе на Княжеството. Въ конституцията се казва : „за

прѣдателство или врѣда на Княжеството съ цѣль за личния интересъ.“ Когато стои въ конституцията, то трѣбва да се разбира, че поврѣда е отдѣлно отъ прѣдателство. Затова по-добрѣ е да туримъ думата „прѣдателство“ горѣ въ първия членъ, както си има по-силно значение, а тукъ да туримъ само врѣда за личния интересъ.

„**М-ръ Каравеловъ:** По моето мнѣние, въ този членъ или трѣбва да се тури наказание отъ 1 до 12 години, или отъ 6 мѣсеца до 10 години, или трѣбва да се тури думата „прѣдателство“ въ горния членъ, защото прѣдателство е силно прѣстѣпление.“

Вие виждате, че още тогазъ на г. Каравелова изглежда много минимумътъ една година, като че ли може да има нарушение на конституцията, щото да не заслужава минимумъ една година, а държавниятъ съдъ не може да тури по-малко наказание. Слѣдователно, не е било справедливо, споредъ мнѣнието на г. Каравелова, както е и моето, че 6 мѣсеца е онзи минимумъ, който трѣбва да се наложи на единъ министъръ, който наруши конституцията. (Н. Козаревъ: Ние ли ще опрѣдѣляме сега? Само три дена ще ги накажемъ.) Г-нъ Малиновъ ви говори толкозъ много за тоя личенъ интересъ. (Д. Цанковъ: Но той псалтирь не ни чете!) Азъ виждамъ, че има пужда да чета, за да се разбере добрѣ. (М. Стояновъ: Когато дойде да ги защищавашъ въ съда, тогава чети това, а сега е срамътъ да си учишъ урока! Тѣхното наказание и 3 дена да бѣде достатъчно е толкозъ.) Далечъ е още това. (Чете.)

„**Кърджиевъ:** По важноста на словото „прѣдателство“, азъ бихъ билъ на мнѣние, да се състави особена статия за него, защото както поврѣда съ цѣль за личния интересъ, така и прѣдателство може да стане съ цѣль за личния интересъ. Много пкти се случаватъ, че хора прѣдаватъ отечеството за пари. Отъ друга страна, прѣдателство се взима въ обширенъ смисълъ и трѣбва, въ всѣки случай, да се положи за него голѣмо наказание. Турскиятъ углавенъ кодексъ, по крайней-мѣрѣ, прѣдвижда страшно наказание, и мисля, че тамъ е наказание и съ смъртъ; но като нѣма у насъ смъртно наказание, то поне, както каза г. Министърътъ на Правосѣдието, да редактираме първата статия така, че да влѣзе въ нея и понятието за прѣдателство, и тази статия да остане само за поврѣдата, станала за подкупване и пр.“ — Не знамъ, защо го казва това. Още единъ, който говори сѣщото.

Н. Поповъ: Нѣма онова, което желаете да извадите.

Д-ръ П. Табурновъ: Врѣда за личенъ интересъ, казватъ г. г. Каравеловъ, Славейковъ и Кърджиевъ! Тѣ сѣ единственитѣ, които сѣ говорили по това. Азъ казвамъ, че тѣхното мнѣние, ако не бѣше ясно отъ самия текстъ, щѣше да бѣде мѣродавно за тълкуването на този законъ. Защото, между другитѣ правила за тълкуване е и това — да се гледа какво е ставало при дебатитѣ въ Народното Сѣбрание, въ случая, когато не противорѣчи на текста или на нѣкои начала на правото, за да не ме намѣри въ противорѣчие г. Ризовъ.

Сега тукъ е въпросътъ просто за тълкуването, за значението на думитѣ „личенъ интересъ“, което е ясно само по себе си. Но още по-нататъкъ ще видите, когато се е

касаалъ въпросътъ, какво трѣбва бѣде гражданското обезщетение, което трѣбва да плати обвиняемиятъ и осѣденъ министъръ, тогава още ще се появи тази истина, че думата „личенъ интересъ“ значи подкупване, значи интересъ на министра, значи вземане по единъ или другъ начинъ пари, за да забогатѣе въ врѣда на Държавата.

Н. Цановъ: Когато единъ министъръ краде отъ казначейството пари!

Д-ръ П. Табурновъ: Никой министъръ не е толкозъ глупавъ да взема готови пари отъ казначейството.

Д. Ризовъ: Ще ги изтегли другъ и послѣ ще си ги раздѣлятъ.

Д-ръ П. Табурновъ: То е извѣстно, че единъ министъръ или другъ чиновникъ не краде отъ касата пари, а чрѣзъ други срѣдства ще дойде до това прѣстѣпление.

Н. Поповъ: Фондовѣтъ какъ сѣ вземали?

Д-ръ П. Табурновъ: Фондовѣтъ не е кражба, и никой не даде Стоилова подъ съдъ за фондовѣтъ, които бѣше взелъ по-рано! (Единъ прѣдставителъ: Защо не го сждихте?)

Когато се касае въпросътъ за възнаграждение или обезщетение: (Чете.)

„**М-ръ Каравеловъ:** Дѣто е казано отъ конституцията, то ще се води съ духа на закона, какво е прѣдателство или измѣна, или каквото и да е; то ще се ръководи съ конституцията.

„**П. Станчовъ:** Въ тѣзи бѣлѣжки е казано, че, освѣнъ като приеме наказание отъ закона, подсѣдимиятъ министъръ, то и трѣбва да възнагради и поврѣдата, причинена на Държавата.“

Сега ще видите какъ е тая поврѣда. (Чете.)

„Азъ не зная, дали има такива министри, които да сѣ въ състояние, като прѣтърпятъ наказание, да платятъ и причинената поврѣда. Азъ мисля, че му стига само наказанието. А ако би била само врѣдата такава, както щѣше да принесе Начовичъ съ 80.000 фр. за Хогде, то това е възможно; но инакъ може да стане да не може той да плати.

„**М-ръ Каравеловъ:** Сѣдната ще му продаде всичко и взима това, което има, а което нѣма, нѣма, и за другото ще каже да се проводи на волята Божия.“

Д. Ризовъ: Така и ние ще направимъ!

Д-ръ П. Табурновъ: Вие не може да кажете, а сѣдѣтъ ще каже!

Д. Цанковъ: На сѣда говорѣте, а не сега!

Д-ръ П. Табурновъ: И въ сѣда ще го кажа! Благодарение, че сѣ били прѣдвидливи хората. (Чете.)

„Но което има, ще му се вземе, защото дѣйствително той може да е спечелилъ много пари“ — Кой? Министърътъ. — (Чете.) „и затова е билъ прѣдаденъ на съдъ и тѣзи пари трѣбва да му се взематъ“, казва Министъръ Каравеловъ.

Значи, паритѣ, които ги е открадналъ, които ги е присвоилъ по единъ или другъ начинъ и които сѣдѣтъ ще му ги вземе. Може ли да става тукъ дума за чуждъ интересъ?

Т. Влайковъ: Тамъ е казано: „Може“.

Д. Ризовъ: Защото той дѣйствително може да е спечелилъ много пари.

Д-ръ П. Табурновъ: Да, въ такъвъ случай ще му продадатъ.

Н. Цановъ: Взематъ му се паритѣ!

М. Златановъ: Може и да не е спечелилъ!

Д-ръ П. Табурновъ: Азъ не мога да разбера, какъ трѣбва да бѣде направенъ този членъ, за да може да разберете това, което азъ казвамъ. (Чете.)

„**М-ръ Славейковъ:** Трѣбви да се опрѣдѣли, защото той може да направи нѣкое прѣдательство, отъ което може да вземе много пари“ . . . (Д. Ризовъ: Пакъ сѣщото!) „и съ които може послѣ прѣтърпѣното наказание най-добрѣ да живѣе. Взимемъ какво сѣ правила, напр., турскитѣ чиновници“ (Н. Цановъ: И едното, и другото!) „въ врѣмето на желѣзницата и въ други случаи. Затова трѣбва да плати пагубата на Държавата и паритѣ трѣбва да имъ се взематъ.“

Какви пари? Овѣзи, които сѣ взели отъ прѣстѣпното дѣяние. (Д. Ризовъ: Паритѣ, съ които сѣ оцетили хазната.) Значи, вие виждате, какво казватъ тия народни прѣдставители или министри, които сѣ гласували този законъ, и азъ не вѣрвахъ, че другъ може на думата „личенъ“ да даде друго значение, освѣнъ г. Малиновъ; той би искалъ да бѣде поставена и думата „материална врѣда“ — не знамъ дали може да става дума за морална врѣда въ този случай — и, второ, думитѣ „свой личенъ интересъ“. Въ такъвъ случай, казва той, вие бихте били прави. Значи, вие тълкувате тая дума така, както я тълкува г. Малиновъ. (Д. Ризовъ: Безспорно!) Народното Събрание не ангажира бѣдѣщия сѣдъ, защото то е обвинителъ, то е даваджия. На неговото мнѣние, което ще се създаде сега отъ васъ или други, които ще говорятъ, тези бѣдѣщи сѣдъ нѣма да обръща никакво внимание. (Н. Цановъ: Ние ще го ангажираме!) Вие сте въ състояние да го направите. Вие сте отивали да ангажирате единъ сѣдия — казахте го овзи день. Отишли сте при единъ сѣдия да го питате: на основание на този докладъ могълъ ли би да осѣди подсѣдимитѣ министри, и той е казалъ, че съ чиста съвѣсть може да направи това нѣщо. (Н. Цановъ: Но не е сѣдия, който ще сѣди министритѣ.) Той може да стане такъвъ. Азъ не Ви мисля толкозъ лошъ, колкото Вие прѣдполагате, че сте.

Прѣдсѣдателътъ: Моля, говорѣте само по прѣдмета, не се отклонявайте!

Д-ръ П. Табурновъ: Той можеше да говори за сѣднитѣ, пъкъ азъ не мога да му отговарямъ. (Гласове: Продължавайте!) Нѣма скоро да свърша! (Д. Ризовъ:

То е хубаво, че бившитѣ министри само единъ чужденецъ ги защитава въ тая Камара. Много ме радва този резултатъ.) Така се е случило. Ще видимъ и тукашнитѣ сѣдии, какъ ще се произнесатъ. (Д. Ризовъ: То е другъ въпросъ, но тукъ само единъ чужденецъ ги защитава.)

Да, защото той може да гледа по-обективно. (Гласове: А а а!) Акцентуирахъ този фактъ съ сѣдията, за да ви докажа доколко е било голѣмо убѣждението на г. Цанова, когато е подписалъ прѣдложението, че той трѣбваше да търси други хора, бѣдѣщи, може би, сѣдии, които ще сѣдятъ това дѣло, за да види, какво е тѣхното мнѣние. Въ всѣки случай, азъ не съмъ питалъ нѣкого, когато прочетохъ тия доклади и прѣдложението; съставилъ съмъ си мнѣние и сега го изказвамъ.

Д. Цанковъ: Азъ питахъ общественото мнѣние, което казваше, че въ Радославово врѣме всѣки викаше: крадѣте да крадемъ, обирайте да обираме, грабѣте да грабимъ! Затуй подписахъ азъ. Разбра ли?

Прѣдсѣдателътъ: Ако искате да говорите, поискайте думата, но не бѣйте прѣсича оратора.

Д. Цанковъ: Какво да правя? Иска да му кажа.

Д. Ризовъ: Чуждо Ви е, затова говорите обективно.

Д-ръ П. Табурновъ: Въ всѣки случай, не съмъ Мита Ризичъ. (Прѣрекание.)

Прѣдсѣдателътъ: Бѣдѣте по-толерантни къмъ единъ ораторъ, който защитава заподозрѣнитѣ бивши министри!

Д-ръ П. Табурновъ: Който изказва мнѣнието си по свой дългъ, ако не по право.

Значи, споредъ моето мнѣние, азъ мисля, че не може да се приеме по никакъвъ начинъ тѣлуването така обширно, каквото се дава на думата „личенъ“ и да се приеме, слѣдователно, че министъръ, който злоупотрѣблява, или, по-добрѣ, който причинява врѣда на Държавата, макаръ не за себе си, макаръ безъ да извлича полза отъ тази щета, макаръ че тая щета не е заради него, че той може да се сѣди, да се осѣжда отъ държавенъ сѣдъ и, слѣдователно, че може да се даде подъ сѣдъ или да се възбуди противъ него прѣслѣждане отъ Народното Събрание. Държавниятъ сѣдъ не е компетентенъ да сѣди такова едно прѣстѣпление. Какво ще бѣде наказанието на това прѣстѣпление, дали е наказуемо или не, и по какъвъ редъ, то е другъ въпросъ; но споредъ този членъ на конституцията, която е свършено различна отъ много други и отъ онай, която Ризовъ посочи — английската, — не може да бѣдатъ прѣдадени подъ сѣдъ, защото тамъ сѣ опрѣдѣлени точно прѣстѣпленията, подсѣдни на държавния сѣдъ и, слѣдователно, сѣдъ, за който може да става дума въ Народното Събрание за възбуждане на прѣслѣждане. Вижда се, че и г. Каравеловъ е ималъ това мнѣние, което сѣ приели и белгийцитѣ, когато сѣ вотирали своята конституция, и тамъ е дошълъ моментъ да се говори за отговорността на министритѣ и сѣ намѣрили за добрѣ, щото да не съставятъ тия граници въ конституцията, а да се създаде отпослѣ единъ особенъ законъ, който да

определи както прѣстъпленията, за които може да се сѣдятъ министритѣ, така и начина, по който може да бѣдатъ осѣдени. Слѣдователно, има конституции, и повече сѣ тия, които оставатъ това неопредѣлено. Въ такива конституции може да се казва това, което се иска отъ г. Цанова, или което се допушта отъ г. Ризова, че Народното Сѣбрание е въ състояние да разбере, дали въ дадения случай едно дѣйствиe е прѣстъпно и наказуемо, съставлява, слѣдователно, нарушение на конституцията и да се осѣди, или пъкъ да се счита за непрѣстъпно или ненаказуемо, и, слѣдователно, да се опрости. Значи, и тамъ има просторъ Народното Сѣбрание да опредѣли едно прѣстъпление или дѣяние, като такова, което трѣбва да се сѣди или не. У насъ не може. Толкова е ясна буквата на конституцията и закона за сѣдене министритѣ, който развива този принципъ и който не е нищо друго, освѣтъ отпечатъкъ на чл. чл. 155 и 156 отъ конституцията, щото, споредъ мене, не може да става дума за наказуемостъ по този родъ дѣяния, които не сѣ прѣдвидени въ 155 чл. отъ конституцията.

Другиятъ въпросъ, който г. Малиновъ и другитѣ възбудиха, вслѣдствие на възражението, което тѣ направиха на г. Тончева, се състоеше въ това: какви трѣбва да бѣдатъ нарушенията на конституцията, за които говори чл. 155 отъ конституцията, защото, ако не сѣ такива, каквито се прѣдвиждатъ въ този членъ, не може да се говори тоже за прѣслѣдуемостъ на бившитѣ министри. Вие всички казвате: „Нарушилъ ли е единъ министъръ, или кое да е служебно лице единъ членъ, едно разпореждане, най-малкото разпореждане на единъ специаленъ законъ, той нарушава и конституцията съ това.“ Това е тезата, върху която се поставяте, защото, ако вие не се поставите на тази почва, тогава не можете да дадете подъ сѣдъ министритѣ нито съвкупно, нито отдѣлно, за нарушение закона за търговетѣ, закона за отчетността по бюджета, закона за полицията, закона за изборитѣ и други нарушения, съ които сѣ прѣпѣлени докладитѣ и вашето прѣдложение. Ако вие не тръгнете отъ тази основа и ако не правите нарушения конституцията съ нарушенията на специалнитѣ закони, вие не можете не само да сѣдите, но не можете и да възбудите прѣслѣждане, защото, дѣто нѣма прѣстъпление отъ този родъ, за който става дума, не може да се поддържа и прѣдложение, което трѣбва сѣщо да се приеме за да стане това възбуждане. Е ли истина, че всѣко нарушение специално на специалнитѣ закони, съставлява ео ipso и нарушение на конституцията, или не? Този въпросъ, ми се струва, у никого не е развитъ, не е обясненъ, а сѣмо е казана една теза, казано е само, но прѣдварително не се обясни съ аргументи нито отъ г. Тончева, нито отъ другитѣ оратори, които се занимаваха съ този въпросъ, който се разглежда сега само мимоходомъ. Г-нъ Ризовъ и г. Малиновъ, ми се струва, сѣ наклонни да мислятъ това, че всѣко нарушение на специалнитѣ закони е нарушение на конституцията. (А. Филиповъ: Кое ги е накарало?) Този аргументъ ги е накаралъ да мислятъ така. Тѣ казватъ: „Ако би било това истина, тогава ще останатъ ненаказани много прѣстъпления на специалнитѣ закони, извършени отъ министритѣ.“ Това е най-силния аргументъ, тоя е единствения мотивъ, който може да се

каже, но който не е рѣшителенъ въ този въпросъ. Ще прибегна най-напрѣдъ къмъ буквата на този чл. 155 отъ конституцията и ще черна най-главното доказателство, че не всѣко нарушение на законитѣ съставлява нарушение на конституцията. Чл. 155 пакъ трѣбва да го прочета, защото прочитането му е важно. (Чете.) „Народното Сѣбрание може да прѣдава министритѣ на сѣдъ за измѣна на Отееството“ — едно прѣстъпление — „или на Княза“ — второ прѣстъпление — „за нарушение на конституцията“ — трето прѣстъпление — „за прѣдателство“ — четвърто прѣстъпление — „или нѣкаква вѣрда, причинена на Княжеството за лична полза.“ Значи, петъ сѣ прѣстъпнитѣ дѣяния, които се прѣдвиждатъ въ този членъ. (А. Филиповъ: Значи, нарушението на законитѣ не е прѣстъпление?) Не е прѣстъпление наказуемо по този членъ. Ние не говоримъ сега за качеството на дѣянията, но говоримъ дали може да се сѣдятъ отъ държавния сѣдъ и въ такава смисълъ да се дадатъ по този редъ. (А. Филиповъ: А какво е нарушението?) Ще Ви кажа. Това ли Ви е любопитството? Лесно ще го удовлетвори.

Ако този, който е писалъ конституцията, мислѣше, както мислите вие, какъ щѣше да се редактира този членъ? Ако той мислѣше, че нарушението на наказателния законъ е и нарушение на конституцията — защото вие знаете твърдѣ добръ, че и прѣдателството, и измѣната и причиняванетоъ вѣрда на Държавата, съ лична или безлична полза, съставляватъ прѣстъпни дѣяния, прѣдвидени въ специалния законъ, който се нарича наказателенъ законъ, — значи, нѣмаше да има нужда да се прибавятъ къмъ фразата, или къмъ понятието „нарушението на конституцията“ и „нарушението на другитѣ закони“, защото нарушението и на този другъ законъ е косвено. Споредъ вашето мнѣние, по ресоусе, нарушение на конституцията. Нѣмаше, прочее, никаква нужда да се прибавя туй, освѣнъ да се кажеше, че за нарушение на конституцията министритѣ се сѣдятъ отъ Сѣбранието. Тогава щѣше да се разбере, че за всѣко нарушение на закона, ergo и на наказателния законъ, обвинениятъ министъръ щѣше да получи наказанието си, защото съ нарушенията на наказателния и други закони върши косвено нарушение на конституцията и нѣмаше нужда да се протака въ изчисление на ненужни и излишни изложения на разни прѣстъпни дѣяния; нѣмаше да се създаде единъ наказателенъ законъ за прѣстъпленията, извършвани отъ министритѣ; нѣмаше нужда даже и да се казва, че за нарушение на конституцията се сѣдятъ министритѣ; стигаше да се каже по-просто още, че за прѣстъпления по службата си министритѣ ще се сѣдятъ въ държавенъ сѣдъ. Защото всѣкому е извѣстенъ чл. 3 на този законъ, който прѣдвижда наказанието и реда какъ се наказватъ министритѣ за обвинение по прѣстъпни дѣяния. Слѣдователно, въ първия отдѣлъ на този законъ щѣше да казва: министритѣ за нарушение служебнитѣ си обязанности се сѣдятъ по този начинъ и се наказватъ така и така. (Д. Цанковъ: Язкъ, че не бѣше тукъ, когато приехме конституцията!) Трѣбваше да ровимъ за да видимъ какво сте мислили вие тогава. Самата буква на тоя членъ показва вашата мисль каква е. Значи, азъ мислитѣ ви изразявамъ чрѣзъ ваши думи; тѣ сѣ писани. (Н. Цановъ: Много е ясно, само вие не искате

да разберете. Учредителът е искал специално наказание да наложи за прѣдателство на министритѣ, друго наказание пъкъ за прѣдателство на обикновенитѣ граждани.) Това е много слабъ мотивъ, г-нѣ Цановъ; даже и г. Малиновъ не си послужи съ него. Той е слабъ аргументъ. Съ другъ аргументъ азъ ще Ви докажа. Значи, прѣди всичко, буквата на този членъ довежда до това заключение, че нарушенията на конституцията, за които се говори, сѫ прѣми нарушения. Тамъ, дѣто конституцията казва: „Министре, трѣбва да правишъ еди-какво!“ и той не го прави, той нарушава конституцията. И дѣто казва: това не трѣбва да правишъ“, и той го прави, пакъ нарушава конституцията. Тия повелителни разпорѣждания на конституцията, щомъ се нарушатъ, тогава нарушителътъ се наказва.

Но най-слабъ аргументъ на вашата теза, г-нѣ Цановъ, е привеждането на чл. 43 отъ конституцията. Туй е най-слабиятъ Ви аргументъ. Глава X, за законитѣ: „Българското Княжество се управлява точно споредъ законитѣ, които се издаватъ и обнародватъ по начина, който е показанъ въ конституцията.“ Какво значи това? Какво визира този членъ? Той визира изпълнението на законитѣ. (М. Стояновъ: Изпълнихте ли законитѣ?) Визира какви трѣбва да бѣдатъ законитѣ. (Ю. Теодоровъ: Какъ трѣбватъ да се управляватъ!) Да, какъ трѣбватъ да се управляватъ; какво трѣбва да е управлението — трѣбва да е съ законитѣ. Тия закони какви трѣбва да бѣдатъ, за да се управлява чрѣзъ тѣхъ? Трѣбватъ да бѣдатъ „обнародвани по начинъ, който е показанъ въ конституцията“. Визира ли се тукъ нѣкакво дѣйствие на министритѣ? Визира ли се отговорностъ на тия сѣщитѣ министри? (Ю. Теодоровъ: Кой управлява?) Да бѣхте посочили онзи членъ отъ конституцията, който казва, каква е длъжността на министритѣ, какво прѣдставляватъ тѣ, че тѣ сѫ изпълнителна властъ въ Държавата, разбиражъ донѣкъдѣ, но цитирате този чл. 43, който само прѣдъ видъ на страха, който можеше да има за неопрѣдѣлеността въ конституцията, че законитѣ... (Н. Цановъ: И чл. 160 отъ конституцията е туренъ относително министритѣ!) „Изпълняването на законитѣ се порѣчва на върховни управителни уредби, които се наричатъ министерства“ — това значи кой е този, който изпълнява законитѣ, но не визира дѣятелността на министритѣ и тѣхната отговорност, за да дойдете да кажете, че чл. 43 трѣбва да се тълкува въ свръзка съ тия членове. Той е най-слабиятъ вашъ аргументъ. (Е. Начевъ: 80 души бѣхте затворени въ Трънъ, когато Иванчовъ се избра и се нариче Полу-бѣзънишки! Туй не е ли нарушение на закона?) Имате право.

Другъ единъ аргументъ, г-да народни прѣдставители, въ връда на това тълкуване, каквото правятъ подписавшитѣ прѣдложения. Вие знаете, че всѣкога въ прѣстѣплението и наказанието трѣбва да има извѣстно съотношение, една пропорция. Едно нарушение на единъ законъ може да се накаже съ едно наказание, друго — съ друго. Колкото повече се нарушава законътъ, колкото повече тази *alarme sociale* е по-голяма, колкото тя повече връда причинява, толкова по-голямо е наказанието. Сега, като тръгнете отъ принципа, че наказанието трѣбва да бѣде съотвѣтствено на прѣстѣплението, какво виждаме

по вашата теория? Ще дойдемъ до абсурдъ. Какво се казва въ този членъ отъ закона за прѣстѣпленията, вършени отъ министритѣ? Казва се тукъ, че нарушението на конституцията се наказва минимумъ съ една година. Вие виждате и въ рѣчта на бившия тогава министъръ, а сега президентъ, г. Каравеловъ, че той е искалъ да се тури по-малко наказание, 6 мѣсеца, но останало една година. Ако приемемъ вашата теория, че каквото да е нарушение на закона е и нарушение на конституцията, какво ще излѣзе? Ще излѣзе, че едно нарушение, което единъ послѣдентъ бирникъ върши и което може да се накаже съ едно дисциплинарно наказание, съ забѣлѣжка, за това сѣщото нарушение министърътъ ще бѣде непрѣмѣнно наказанъ — на какво наказание? — на една година затворъ въ тъмница и лишене вѣчно отъ политически права. Това законъ ли е, това справедливостъ ли е, това тълкувание ли е на закона? (Д. Ризовъ: Не е истина!) Това е тълкувание, което води до абсурдъ. (А. Филиповъ: Нѣма да се обвинятъ въ нарушения, които влекатъ дисциплинарни наказания!) Какъ не, щомъ „нарушилъ закона, значи, нарушилъ конституцията“. Тогава всѣко Народно Събрание може да даде подъ сѣдъ Министра Радевъ затова, защото е назначилъ онзи день единъ прѣдсѣдател, безъ да има нужния цензъ, за такова едно дѣйствие — азъ ще му искамъ извинение, защото не знамъ до колко е право, — или онзи день, напр., г. Каравеловъ уволни Зарзова, безъ да съблюдава закона за чиновницитѣ, защото законътъ за чиновницитѣ казва, че за да се уволни единъ чиновникъ трѣбва да се произнесе една върховна комисия, която само, ако се произнесе, може да се изхвърли чиновникътъ. Но на кого ще мине прѣзъ ума да даде на сѣдъ г. Каравеловъ, че е изхвърлилъ единъ чиновникъ? А вие знаете, че законъ за чиновницитѣ сѣществувалъ, сега той е въ сила, и, слѣдователно, ако не се изпълня и се нарушава, за такова нарушение той или г. Радевъ биха подпаднали подъ отговорностъ и да бѣдатъ осѣдени на една година затворъ. Азъ мога да кажа, че това е абсурдъ. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Зарзовъ е правилъ хамбаритѣ съ вашитѣ приятели.) Той е билъ противъ, въ дѣлото го има. Добрѣ, г-нѣ Каравеловъ, че туряте свръзка между изпѣждането на Зарзовъ и хамбаритѣ. Защото... Но послѣ ще говоря по него, давате ми поводъ какво да говоря. (М. Златановъ: Велика важностъ!)

Значи, и този аргументъ, несъотвѣтствеността, тази диспропорция между наказанието, което е неминуемо за прилагане на единъ министъръ, който е нарушилъ единъ членъ отъ закона, тази голѣмина на наказанието прави невъзможно тълкуванието на закона така, както се прави отъ подписавшитѣ заявления. (Г. Кирковъ: Какъ трѣбва да се тълкува?) Трѣбва да се тълкува така, че нарушенията на конституцията, на онѣзи разпорѣждания, които сѫ повелителни, напр., когато се каже, че не може да се харчи повече отъ 1 милионъ, а харчатъ повече, правятъ нарушение. Азъ искамъ да говоря за тия работи, които трѣбва да елиминиратъ а priori вашето прѣдложение. (Н. Коржановъ: Частъ е 8.)

Прѣдсѣдателътъ: Моля, г-да, частъ е 8. За да може да се продължи засѣданието, трѣбва Събранието да

рѣши съ $\frac{2}{3}$. Турямъ на гласуване прѣдложението, да се продължи тази вечерашното заседание, докогато се свършатъ тия дебати. Моля, които сж за това прѣдложение, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство) Събранието приема. Желаете ли сега да дамъ отидиѣ? (Гласове: Нѣма нужда.)

Д-ръ П. Табурновъ: Имамъ порокъ на сърцето, а ще трѣбва да говоря още 2 часа. Ако обичате, дайте отидиѣ.

Прѣдсѣдателъ: Моля, г-да, г. Табурновъ иска отидиѣ.

Давамъ отидиѣ $\frac{1}{2}$ часъ за вечера.

(Слѣдъ отидиѣ.)

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: (Звъни.) Засѣданието се продължава. Има думата г. Табурновъ за да продължи рѣчта си.

Д-ръ П. Табурновъ: (Отъ трибуната.) Казахъ по-прѣди, г-да народни прѣдставители, нѣкои съображения, които служатъ за доказателство на тази тема, че всѣ какво нарушение на специалнитѣ закони не съставлява нарушение и на конституцията. Ще прибавя още едно съображение. Ако би било истина, че всѣко нарушение на законитѣ би съставлявало нарушение и на конституцията и че би трѣбвало за това всѣки министъръ да бѣде даденъ подъ сѣдъ и осѣденъ, то 90% отъ падналитѣ министерства би трѣбвало непрѣмѣнно бѣдѣщо правителство, което иде на властъ, да прѣдаде на сѣдъ и осѣди, защото въ повечето случаи тѣ сж прѣдизвиквали паданията на министерствата. Има, дѣйствително, причинени падания заради туй, че лошо водятъ политиката, безъ да има прѣстѣпностъ въ това дѣяние, но 90% отъ паданията сж затова, защото или единъ или повече министри ограничаватъ свободата на хората, вършатъ въобще прѣстѣпления. Такива сж повече отъ 90% отъ причинитѣ за падането на едно министерство. А какво виждаме? Колко сж случаетѣ, особено въ послѣднитѣ години, въ които едно министерство, което е дошло на властъ, или едно Събрание, което е наслѣдило друго, е дало подъ сѣдъ прѣдишния кабинетъ? Тѣ сж случаи въ цѣла Европа и на всѣкъдѣ, които могатъ да се броятъ на прѣстѣ. Многото случаи, които се споменаха отъ г. Ризова, сж отъ 1600—1700 г. въ Англия. Въ послѣдно врѣме, отъ 1805 г. насамъ не е имало случай на даване министри подъ сѣдъ. Значи, откато има конституции въ разнитѣ държави, всѣки мѣсецъ или поне всѣка година се е промѣнявало министерство и не се е видѣло даване подъ сѣдъ на прѣдишентъ кабинетъ. Ще рѣче, макаръ беззакония да сж прѣдизвиквали промѣненето на кабинети, не е никога употребено това право за даване подъ сѣдъ министритѣ било защото въ закона не е могло да бѣдатъ свѣдени, или защото парламентитѣ не сж намирали за умѣстно да се възбуди прѣслѣждане и да се дадатъ подъ сѣдъ. Азъ казвамъ на това съображение, като най-слабо отъ опѣзи, които изложихъ, най-слабо, което ме кара да мисля, че не за всички дѣяния, прѣдвидени въ прѣдложението на г. Цанова и другарѣтѣ му, може да става дума за възбуждане на прѣслѣждане,

независимо отъ обстоятелството дали тѣ сж доказани или не, дали има достатъчно основания да се мисли, че единъ бѣдѣщъ сѣдъ или едно бѣдѣще разслѣждане ще може да ги установи. И установени да сж, и доказани да сж, и признати да сж отъ страна на министритѣ, не могатъ да съставятъ прѣдметъ за възбуждане противъ тѣхъ прѣслѣждане, защото не сж изрично прѣдвидени въ чл. 155, защото не съставляватъ прѣмо нарушение на изричнитѣ разпореждания на конституцията.

Бѣше загатналъ по-напрѣдъ единъ отъ г. г. ораторитѣ, че за министритѣ е по-малко наказанието за измѣна напр., отколкото за единъ обикновенъ гражданинъ. Дѣйствително, това изглежда една аномалия: ако единъ обикновенъ гражданинъ измѣни на Княза, било че го убие или направи прѣвратъ въ Държавата, се осѣжда на смъртъ; министритѣ за сѣщото прѣстѣпление се осѣждатъ само до 15 години, максимумъ, тъмниченъ затворъ. Може да си зададе всѣки въпросъ: защо тази разлика, защо единъ простъ гражданинъ, който нѣма тази сила или тази възможностъ да направи измѣна, а само защото се опиталъ да направи, ще бѣде обѣсенъ; а пъкъ единъ министъръ, въ чийто ръцѣ се намиратъ всичкитѣ власти, всичкитѣ органи, ако направи измѣна или се опита да я направи, може да бѣде наказанъ само отъ 5—15 години. Именно, защото неговото качество като министъръ е взето прѣдъ видъ отъ законодателя. Има и други страдания за него — дѣто го бламира Народното Събрание, дѣто се възмущава отъ него общественото мнѣние, невъзможността да бѣде нѣкога министъръ, да се не ползува отъ граждански и политически права, докато е живъ, неговата личностъ, която трѣбва да се различава нѣкакъ си отъ другитѣ за да дойде до такъвъ постъ — всички тѣзи причини сж накарали законодателя да счита, че за него наказанието 15 години е еквивалентно и достига сѣщата цѣль, каквато за другитѣ граждани вѣчнитъ затворъ или смъртъта. Та, още повече това съображение говори въ полза на първата теза, която сега изказахъ, че за нарушения на конституцията, понеже се прѣдвижда една година затворъ, това доказва, че нарушението на най-малкитѣ закони, което за другитѣ граждани е наказуемо само съ една глоба или дисциплинарно наказание, за министра, само защото по първото е билъ наказанъ само съ една година, не може въ едната частъ на този законъ законодателятъ да иска да се накаже по-малко отъ гражданитѣ, а за най-незначителнитѣ прѣстѣпления да иска да се накаже повече. Ето и туй е едно съображение въ полза на мнѣнието, че не всѣко нарушение на специалнитѣ закони съставлява нарушение и на конституцията.

Практическата цѣль отъ това, което изказахъ досега, по отношение приемането на прѣдложението, се състои въ това, че трѣбва да се гледа, въ това отношение, какво може да се елиминира, какво може да се изхвърли а priori така, не смотра на доказателствата или на вашето убѣждение, че министритѣ сж извършили тия прѣстѣпни дѣяния. Какво може да се изхвърли? Тази аслж бѣше цѣльта на въпроса, който бѣхъ повдигналъ онзи день за законността на самото прѣдложение. Дѣйствително, че така на пръвъ погледъ гледано на моето прѣдложение, можеше да се мисли: хубаво, защо се прави това, защо

се възбужда този въпросъ преди даже да се захванатъ дебатитѣ. Сега ще ви докажа какдѣ е била практическата цѣль на моето предложение, и ще видите, че именно сега азъ се ползувамъ отъ него. Ако бѣше предложението направено така, както азъ казахъ, съ изреждането едно по едно на всички прѣстѣпления, вотирането на това предложение щѣше да бѣде много по-лесно. А сега какво трѣбва да стане? Не може да се приеме отъ никого отъ васъ, че това предложение може да се вотира en bloc, че може да се гласува: приемливо ли е или уважаемо ли е предложението и трѣбва ли да се изпрати на комисията или не. Цѣлото предложение не може да се вотира по този начинъ. По-напредъ г. Малиновъ даже ви каза, че, споредъ неговото мнѣние, не би трѣбвало да се дадатъ тримата министри подъ сѣдъ, макаръ че и тримата сж подписали нѣкакви рѣшения на Министерския Свѣтъ за изразходвани и по единия, и по другия докладъ пари, заради туй, защото тази съвкупна отговорностъ на всички министри не мисли, че може да отиде и дотамъ, щого съ турянето на единъ подписъ, безъ да вземе участие министърътъ въ разрѣшението на въпроса, само този подписъ да е достатъченъ за да се прѣдаде подъ сѣдъ. Ето ви изведнажъ едно мнѣние, което не зная дали той ще го формулира, за да се вотира, но въ всѣки случай Прѣсѣдателътъ е взелъ актъ и това предложение прави задължително гласуването да стане за всѣки министъръ отдѣлно и за всѣко прѣстѣпление отдѣлно. Та, ако бѣше се приело моето мнѣние и бѣше се отложило разглеждането на предложението; ако бѣше се дало възможностъ на тия прѣдставители да формулиратъ друго-яче предложението си, да не бързатъ толкови, да не ги мързи да прѣпишатъ въ предложението всички факти и обстоятелства, за които се иска прѣдаването на сѣдъ бившите министри; ако бѣха изложили въ предложението само това, което е въ доклада, съ по-добро опредѣление за всѣки единъ министъръ, всѣко едно прѣстѣпление отдѣлно, тогава щѣше да бѣде много по-лесно и вотирането на това предложение, освѣтъ дѣто щѣше да се изпълни и буквалното разпореждане на конституцията, която изисква да бѣде опредѣлено едно по едно всѣко прѣстѣпление. Защото асж за всѣки единъ министъръ и за всѣко едно негово прѣстѣпление или за всѣко негово дѣяние, което се мисли за прѣстѣпно, можеше да сжществуватъ и отдѣлно предложение. Цѣлостта или съвкупността на всички прѣстѣпления, заради туй, че сж написани на една книга, не трѣбва да е причина за да липсва това особено качество, което всѣки единъ отдѣлно трѣбва да притежава. Значи, споредъ мене, трѣбва да се елиминира това изъ предложението и да се каже, че нѣма поводъ за възбуждане углавно прѣсѣдване за такива нѣща, за които не се прѣдвижда какво наказание се иска.

Ще почна отъ края, защото това, което ми направи сюрпризъ, когато се направи предложението... (Н. Бобековъ: Вие не говорите по прѣдмета!) Именно по прѣдмета говоря. (А. Бозовски: Ние пжкъ мислимъ, че свършихте!) Въ предложението, слѣдъ като се казва това, което не е истина, че се усвояватъ напълно мотивитѣ на доклада, се казва, че министритѣ, които се изчисляватъ въ първата часть на това предложение, трѣбва

да бждатъ дадени подъ сѣдъ, но казва се по-нататкъ: независимо отъ това, тукъ е едно ново предложение, за което никой дума не е казалъ въ Народното Сѣбрание и за които работи никаква комисия не е била натоварена съ задачата да ги изслѣдва прѣдварително... (Е. Начевъ: И законътъ не е прѣдвидѣлъ!) Не е прѣдвидѣлъ, но казвамъ, въ всѣки случай, това е фактъ, че никаква комисия не е била натоварена да направи това и затуй, помъ се прочете предложението, изненадани сж били всички отъ обстоятелството, че Радославовъ се дава подъ сѣдъ за една върволица прѣстѣпления или дѣйствиа, които се считатъ прѣстѣпни и подсѣдни на държавния сѣдъ. Тукъ пжкъ като че ли съставителътъ на тая часть отъ предложението е прѣписалъ изцѣло единъ вѣстникъ, именно Видинския „Народенъ Листъ“. Не можахъ да намеря броя, но зная, че това го четохъ въ този единственъ вѣстникъ, който получавамъ, чета го постоянно и зная — така ми се върти въ ума — мѣста, като че ли буквално сж прѣписани оттамъ тия фрази или цѣли предложения, които съставляватъ часть отъ това предложение. Въ тѣхъ какво се казва? Че се дава подъ сѣдъ затова, защото: (Чете.) „както се вижда отъ долуизложенитѣ факти, е нарушилъ чл. 43 отъ конституцията, защото вѣдомството на Вътрѣшнитѣ Работи въ Княжеството въ негово врѣме е управлявано въпрѣки сжществующитѣ закони — чл. чл. 73 и 75 отъ сжщата конституция, — защото на българскитѣ граждани избиратели сж валагани отъ властѣта наказания (задържане, интенириране, арестуване и пр.), противъ установения отъ закона редъ, и чл. чл. 160 и 161 отъ сжщата конституция, защото Министерътъ на Вътрѣшнитѣ Работи се е явявалъ нарушителъ, вмѣсто изпълнител на законитѣ“ — такава фраза, която въ всѣки случай не може да има мѣсто въ едно предложение отъ таквъ характеръ. Но въ всѣки случай вие виждате, че не се казва, че Министерътъ прѣмо е нарушилъ нѣкои закони, или конституцията, или специалнитѣ закони. Управлявано е било въ негово врѣме неговото вѣдомство и отъ оргнитѣ на неговото вѣдомство, слѣдователно, тѣ сж били прѣстѣпницитѣ, които сж извършили тия дѣяния. И като доказателство на това, което не е опредѣлено какво е и което ще се види по-дожъ, се посочва оставката на бившия Министъръ-Прѣсѣдател Грековъ, който казва, че се оттегля отъ управлението на Държавата, защото посредствомъ Радославова сж били извършени нарушения на законитѣ въ страната или сж били прилагани пристрастно. Значи, доказателството е думата на единъ колега на Министра, дадена или написана въ този моментъ, когато той е излѣзълъ отъ кабинета. Вие знаете до колко тия причини сж били дѣйствителнитѣ причини за оставката на Грековъ и до колко не сж били сжществували други свършено по-важни; защото, ако сж били тия причинитѣ, то тѣ, като сж сжществували по-рано, сестественно, трѣбваше по-рано да причинятъ неговата оставка.

Но интересно е това, което се казва въ предложението, за да се направи Министерътъ Радославовъ виновенъ, затова, за дѣто неговитѣ органи сж извършили едно или друго дѣяние. (Чете.) „Избирателната свобода на българскитѣ граждани е била систематически похищавана и по-

газвана, и че органите на властта, за дѣйствиата на които Министъръ Радославовъ справедливо — добръ че едно нѣщо му намѣрихте справедливо — „пое отговорността въ своята рѣчь по отговоръ на тронното слово, произнесена на 3 ноемврий 1899 г.“ Като усѣща слабостта на мотивите, за да прикачи на Министра отговорността за това, което неговите органи сж извършили, съставителятъ на прѣдложението намира негова отговорността. Защо? Защото той самъ е поелъ — и много справедливо е поелъ. Къдѣ? Кога? Въ Народното Събрание, въ оная рѣчь, която е държалъ. Хубава теория! Ако единъ открадне нѣщо и азъ кажа: азъ поемамъ отговорността на този крадецъ, тогава, естествено е, крадецътъ ще се остави на страна и мене ще ме взематъ и ще ме турятъ въ тюрьмата. Защо? Защото съмъ поелъ отговорността. (Д. Ризовъ: Ама сравнение!) Той е поелъ отговорността. Това е казано или за лукъ — нѣщо, което не мога да допусна въ едно прѣдложение, въ което толкова се скѣпятъ за думите, — или е казано съ нѣкаква цѣль, да се укаже, че е поелъ отговорността и че отговорността на другите е негова отговорност. Значи, въ всѣки случай, това справедливо приемане отговорността върху себе си не е причина за да мислите, че Министърътъ е отговоренъ. Значи, трѣбва да видимъ, дали има и други причини, защото тия, които излагате тукъ, не сж сериозни.

Слѣдъ като се говори за нарушението на чл. 48 отъ избирателния законъ и се изчисляватъ не факти, а съвкупността на тия факти, се казва така: „Разгонването на земеделския конгресъ въ Плевенъ“ — което, види се, тоже е нарушение на нѣкой специаленъ законъ. (Е. Начевъ: Тамъ скарлатина имаше!) Тукъ даже съставителятъ на прѣдложението не благоволилъ да каже какво нарушение е това: дали е нарушение на конституцията или на нѣкой законъ; защото по-прѣди се казва за нарушенията на избирателния законъ, а послѣ иде въпросътъ за разгонването на земеделския конгресъ. (Чете.) „Отъ всички тия работи не е мѣчно да се заключи, че горѣпоменатите насилия сж вдъхновявани отъ едно и сѣщо мѣсто и сж гонили една и сѣща цѣль.“ Значи, отъ това съображение, отъ това обстоятелство, че всички тѣзи прѣстѣпления или дѣяния иматъ единъ общъ видъ, една обща форма, единъ и сѣщъ какавъ, единъ и сѣщъ типъ — отъ това обстоятелство се вѣди заключение, че непрѣмѣнно трѣбва единъ да е вдъхновителятъ на това, защото, ако бѣха различни дѣйствиата, вариирани отъ длъжностните лица, отъ органите на властта, може да се мисли, че по тѣхна собствена инициатива сж направени; но понеже всички сж отъ единъ типъ, значи, трѣбватъ да е единъ, който е направилъ прѣстѣпната дѣятелност, единъ, който е далъ заповѣдите, и, слѣдователно, единъ е, който трѣбва да отговаря. Тази е логиката на съставителя на това прѣдложение, защото иначе нѣмаше да се каже това, което е накрая и което е най-ефектното, съ което се иска да се направятъ отговорни не подчинените лица, органите на властта, а този, който е билъ на чело на това управление. Имаше ли нужда, г-да народни прѣдставители, всѣки единъ окръженъ управителъ, всѣки единъ околийски началникъ, всѣки единъ стражаръ, всѣки единъ кметъ да получи

отъ Радославова заповѣдъ, за да се направятъ, напр., тѣзи насилия при изборите? (Гласове: Имаше.) Имаше ли по-рано нѣкои юрнеци, нѣкои примѣри? Имаше ги и вие знаете откога се е почнало да се говори, че изборите ставатъ по еди-какъвъ си начинъ: изнасилватъ се, интенирвания ставатъ — нѣщо, което не е направилъ пръвъ г. Радославовъ. (Глъчка.) Даже да не ме прѣсичате, азъ ще говоря дълго, а пъкъ, ако продължавате да ме прѣсичате, тогазъ ще говоря още по-дълго.

Е. Начевъ: Прѣди да захване, той каза, че до 12 ч. нѣма да свърши.

Д. Ризовъ: Оставете го да говори.

Д-ръ П. Табурновъ: Значи, нѣмаше нужда да се търси причината въ единството на дѣйствиата на тѣзи органи за виновността на г. Радославова. И по-напрѣдъ сж ставали такива насилия и по-напрѣдъ изборите сж ставали по сѣщия този начинъ; нѣма никаква езрика издирена отъ г. Радославова и нѣма заповѣди или телеграфирания на всички окръжни управители и околийски началници.

И послѣ, г-да народни прѣдставители, азъ мисля, че даже да бѣше дадена нѣкаква заповѣдъ, даже да имаше пошуната нѣкоя дума, нѣщо, което не се твърди тукъ, отъ г. Радославова или отъ г. Министра на Вхтрѣшните Работи на единъ окръженъ управителъ, ако бѣше казано на тоя окръженъ управителъ: гледай да изберешъ правителственъ — за което нѣмаше никаква нужда, защото вие знаете, че окръжниятъ управителъ у насъ мисли, че първата негова задача е да избере правителственъ човѣкъ и, като я изпълни, той мисли, че всичките му други обязанности сж секундни. (А. Ангеловъ: Такива нѣща не иска той!) Но да прѣдложимъ, че даже и това се изисква отъ страна на съставителя на прѣдложението да се припише тая вина на г. Радославова, е ли това прѣстѣпление? Може ли г. Радославовъ да носи такава отговорност, щото да се прѣдаде подъ сѣдъ прѣдъ държавния сѣдъ? Никой не е принуденъ да извърши това, което единъ Министъръ на Вхтрѣшните Работи заповѣдва, защото, ако Министърътъ заповѣда на единъ окръженъ управителъ да направи едно прѣстѣпление и той го направи, не е виновенъ Министърътъ, който му е казалъ, ами този, който го е извършилъ. Не е началникъ съ принудителна сила такава, каквато изисква законътъ, Министърътъ спрѣмо окръжния управителъ, окръжниятъ управителъ спрѣмо начальника и началникътъ спрѣмо стражара, когато му дава една незаконна заповѣдъ; нито управителътъ, нито началникътъ сж принудени да извършатъ това и, слѣдователно, този, който е далъ заповѣдъ, не може да се тегли да отговаря за заповѣдта, защото всѣки е отговоренъ за себе си прѣдъ углавния сѣдъ. Слѣдователно, и да се приеме, че тѣзи заповѣди сж дадени отъ г. Министра Радославовъ — това, което не се осмѣлява да твърди даже съставителятъ на прѣдложението, — пакъ не би било прѣстѣпление.

Но всичко това, което се отдава на г. Радославова въ прѣдложението и което съставлява отдѣлно нѣщо отъ доклада, се състои въ нарушение на специални закони.

Ако тръгнете отъ тази теория, че нарушението на специални закони е нарушение на конституцията, тогава сте прави да възбудите прѣслѣждане. Но азъ по никакъвъ начинъ не мога да вѣрвамъ, че вие сте убѣдени въ тази логика, която се състои въ такова разширяване на чл. 155 отъ конституцията. Споредъ мене, значи, и този пунктъ отъ прѣдложение, относително г. Радославова, трѣбва да се извади изъ прѣдложението, или да се приеме, че нѣма поводъ, или че не се уважава, не се взима въ внимание прѣдложението, колкото се отнася до послѣдната негова частъ.

Има и друго едно съображение, и то доста важно. Когато нѣкои възражаваха на това, че бившите министри сж внесли въ Народното Събрание да се утвърдятъ нѣкои свръхсѣмствни кредити, казаха, че когато Народното Събрание ги приеме безъ никакво възражение, одобри ги, вече не може да стане друго едно Народно Събрание и да даде отпослѣ подъ сѣдъ онѣзи министри, които сж внесли утвърждение на тѣзи свръхсѣмствни кредити, за нарушение на чл. 126 отъ конституцията, който запрѣщава харчене на повече отъ 1.000.000 л. свръхъ бюджета. Значи, одобряно, казватъ тѣ, и съ доста голѣма основателностъ, одобряно отъ Народното Събрание това дѣйствие на министерството или на министра, не може по-послѣ да се сѣди за него; не може друго едно Народно Събрание да възбужда углавно прѣслѣждане и да иска наказание за това. Ако приложимъ тая сжщата теория за случаитѣ, прѣдвидени въ прѣдложението и относящи се до г. Радославова, какво ще излѣзе? Ще излѣзе, че Народното Събрание е одобрило неговитѣ дѣйствия. Всички тия дѣяния, които му се прикачватъ, тѣ сж съставлявали частъ на интерпелациитѣ, които му сж били отправени къмъ него или въ врѣме на разискванията по изборитѣ, или самостоятелно. Народното Събрание, слѣдователно, е било консултирано, дали оноа, което се съдържа въ това прѣдложение, дали онѣзи дѣйствия съставляватъ нарушение на конституцията, едно, и, второ, дали има такива основания да се даде подъ сѣдъ или не. И като би тръгналъ човѣкъ отъ теорията на г. Ризова и отъ онази на г. Цанова, още повече би трѣбвало да дойде до това заключение, защото споредъ тѣхъ — което абсолютно не приемамъ, при изричитѣ прѣдписания на нашитѣ закони — субективното мнѣние на народнитѣ прѣдставители, изразено въ Народното Събрание, е единствено мѣродавно, за да се разбере дали едно дѣйствие е прѣстѣпно или не. Такава една теория азъ просто не мога да я схвана. Да се каже отъ г. Цанова особено, че Народното Събрание е компетентно да нарѣче едно дѣяние на единъ министъръ прѣстѣпление въ едно врѣме, а пъкъ да нарѣче сжщото дѣяние, извършено при сжщитѣ обстоятелства въ друго врѣме отъ другъ министъръ, не прѣстѣпление, това е неприемливо. Въ нашата конституция се указватъ изрично тѣзи случаи, които съставляватъ прѣстѣпления. Вънъ отъ него ние можемъ смѣло да употребимъ формулата *nulla poena sine lege*; значи, не може да сжществува наказание безъ законъ, не можемъ да говоримъ за прѣстѣпление, докато не е прѣдвидено като такова въ самия законъ. Слѣдователно, за такава една теория, която може да бѣде въ Англия, по причина на отсъствието на какъвъ-годѣ членъ въ закона, въ който сж оврѣдѣдени прѣстѣпнитѣ дѣяния, които подлежатъ на

държавния сѣдъ, никаква дума не може да става у насъ. Какво ще кажете за единъ министъръ, кога стане такъвъ? Той каква смѣтка ще си направи? Ако дойде едно Народно Събрание и каже, че този шагъ, който прави, е прѣстѣпление, ще ме осѣди; ако дойде друго Народно Събрание и каже, че това не е прѣстѣпление, нѣма да ме даде подъ сѣдъ. Не знае какво да направи; не знае въ какви граници да развие своята дѣятелностъ. Азъ не зная въ какви граници ще може да се управлява такъвъ министъръ. То е противъ принципа на необратността на закона и противъ самия здравъ разумъ. Това е едно съображение още, което бѣхъ забравилъ по-прѣди да кажа за невъзможността да се приеме тая теория, че само личното мнѣние, обективното мнѣние на народнитѣ прѣдставители, които ще има да сѣдятъ едно дѣло на министритѣ, отъ тѣхното мнѣние ще зависи да се приеме, че то е прѣстѣпно или не. Но казвамъ, че въ обстоятелството, дѣто почти всички тия дѣяния, които се приписватъ на Радославова и сж подобрѣни отъ Народното Събрание, сж приети за непрѣстѣпни или за непрѣслѣдуеми. (Д. Ризовъ: Какъ непрѣстѣпни?) Вие казвате, че Народното Събрание е единственото компетентно мѣсто да ги приеме, да ги прѣцѣпи дали сж прѣстѣпни или не; то ги е прѣцѣпило и ги е намѣрило за непрѣстѣпни. Има, значи, *chose jugée*. Значи, когато се говори за свръхсѣмствнитѣ кредити, така трѣбва да се говори и за тѣхъ, защото логиката е една и сжща, заключението е едно и сжщо, отъ сжщитѣ премиси. Даже и да сж прѣстѣпни и наказуеми, Народното Събрание ги е прѣкратило съ своето одобряние, и не може да се прѣслѣдва Министъръ Радославовъ за послѣдната точка, прѣдвидена въ прѣдложението. И въ тази частъ прави прѣдложение да се не уважава тоза прѣдложение. (Гласове: Писмено трѣбва да го дадете!) Ще го направя и писмено.

Да видимъ сега какви сж съображенията или възраженията, които се направиха отъ страна на разнитѣ оратори противъ обясненията на г. г. министритѣ Тончевъ и Иванчовъ.

Г-нъ Цановъ, който говори непосредствено слѣдъ г. Тончева, го обвини въ изопачаване на фактитѣ, по не указа на никакво изопачаване. Азъ мислѣхъ въ началото, слѣдъ като хвърли такава дума, че ще излѣзе съ редъ опровержения на фактитѣ, прѣдставени отъ г. Тончева и цитирани отъ него, и ще каже, че това, което той каза, е лъжа; ще каже: туй е лъжа, онуй е лъжа и т. н. и че нѣма да остане нито едно обстоятелство, изкривено отъ г. Тончева, да го не поправи. Но какво излѣзе? Когато свърши докрай работата по аферата на вагонитѣ, азъ останахъ изненаданъ, че не чухъ цитиранъ нито единъ фактъ, който да е билъ изкривенъ отъ г. Тончева, съ изключение на оноа, което казахъ по-прѣди за цитирането на чл. 155 отъ конституцията и пледоарияитѣ, които сж станали при приемането на този членъ, което не може да се счита по никакъвъ начинъ изопачаване, и истинността на думитѣ на г. Тончева ги доказахъ съ прочитане съжденията на Народното Събрание, когато се е прижала конституцията и когато се е приемалъ специалниятъ законъ за сѣдене министритѣ.

Друго едно quasi изопачаване се посочва отъ г. Цанова, и то се състоеше въ това, че въ цитирането на единъ пасажъ отъ писмото на Вайсенберга до Министра на Обще-

стенният Сгради, от 4 октомврий 1900 г., което се намира на стр. 244 от дѣлото, Министъръ Тончевъ въ цитирането на това нѣщо цитиралъ само едната частъ на това писмо, а не цитиралъ друга една частъ, която унищожавала силата на пасажъ, който той е челъ. Но г. Цановъ не благоволи да ни чете този пасажъ, и прѣди всичко прѣмълчаването на такъвъ пасажъ не съставлява изопачаване; а дисимулацията не значи изопачаване. Но да видимъ, истина ли е това, може ли да се даде на писмото на Вайсенберга такова значение, каквото му дава той. Трѣбва да прибавя това, че има даже едно прѣмълчаване въ доклада, но не искамъ да го нарека изопачаване. (А. Блажевъ: Кажете го, кажете го!) Въ него се казва, че Правителството могло да вземе само вагонитѣ, приети и пристигнали въ Цариградъ въ добро състояние; че всѣки вагонъ не пристигналъ и разрушенъ остава на негова тежестъ. Върху това заявление г. Тончевъ поставилъ резолюция: „Да се приематъ вагонитѣ, отговарящи на офертата.“ И инженеръ Минифовъ сѣщо слага резолюция, че „Вагонитѣ не могатъ се употребява за желѣзница; указанитѣ недостатѣци не сѣ прѣувеличени.“ Хубаво, азъ никѣдъ не виждамъ казано това, което е писано въ Вайсенберговото писмо, на стр. 4 на края, че Министерството ще има да заплати само приетитѣ вагони и пристигнали въ Цариградъ въ здраво състояние. Това е по-силно отъ онова, което е изложено въ този докладъ. Какво е туй писмо, какво се измѣнява контрактътъ между Държавата и Вайсенберга съ това писмо? Въ това писмо се казва, че мѣстото за приемането или моментътъ, въ който ще се счита, че сѣ приети вагонитѣ, е Цариградъ. Не е вече германскиятъ градъ, въ който трѣбваше да се приематъ споредъ контракта. Значи, станало е едно измѣнение на задълженията и правата на двата контрагенти относително мѣстото, дѣто ще трѣбва да се счита юридическото приемане, отъ което пататъкъ остави отговорно Правителството. Туй е измѣнението. Но казва се, че тукъ отъ буквата на това писмо не се вижда, че това измѣнение е съществено, защото се отнася само до здравината, до нѣкаква си здравина на вагонитѣ, когато пристигнатъ до Цариградъ, и се мисли, и се твърди, че тази здравина не е опасна, за която се говори въ поемнитѣ условия и офертата, а се отнася до здравина само такава, щото да могатъ да пристигнатъ до Цариградъ, при всичко че подиръ 20 минути може да се разрушатъ, да се счупятъ. Такова значение се дава на това писмо, защото, ако дѣйствително трѣбва да се разбере писмото по начинъ, както го тълкувамъ азъ и г. Тончевъ, не допускате ли, че двама можемъ да тълкуваме еднакво? Защо ви очудва това, за да ме апострофирате? (А. Филиповъ: И Тончевъ го тълкуваше така! — Гласове: Не смущавайте оратора!) Значи, трѣбва да видимъ отъ това писмо, може ли да се извлѣче, че е ставало измѣнение на мѣстото за приемането на вагонитѣ. Азъ вѣрвамъ, г-дѣ народни прѣдставители, че резолюцията, която е поставена въ сѣщия день, когато е дадено това писмо, доказва, именно, това, че измѣнение е станало и че онѣзи задължения, онѣзи права, които сѣ съществували по-прѣди, сѣ останали сѣщитѣ съ изключение на мѣстото за прѣдаването на вагонитѣ, защото резолюцията, която се казва и въ самото прѣдложение и въ самия

докладъ, гласи: „Да се приематъ вагони, отговарящи на офертата.“ Какъвъ трѣбва да е билъ вагонътъ, за да отговори на офертата? Такава ли здравина трѣбва да е ималъ, щото да дойде до Цариградъ и да се разруши, или такава здравина да има, щото още 4 години да може да се служи съ него, за да се експлоатира?

Нищо въ прѣдложението или въ заявлението на Вайсенберга не се говори въ смисълъ, че се унищожаватъ и другитѣ условия, че се измѣнятъ тѣ, че здравината на вагонитѣ трѣбва да бѣде такава, каквато е прѣдвидена въ офертата и въ другитѣ условия на контракта. Така че, чрезъ това заявление приемането на вагонитѣ трѣбвало да се счита, че става въ Цариградъ, или — това, което е сѣ сѣщото — въ София и че при прѣглеждането имъ въ София, ако не отговарятъ на условията на офертата, има право Министерътъ или Правителството да не ги приема.

Но има и друго едно съображение, което доказва правилността на такова тълкувание, ако въобще има нужда да се тълкува това, което е ясно. Въ края на своя докладъ комисията казва, че г. Паприковъ билъ въ състояние въ него моментъ, когато той е поелъ Министерството, да се възползува отъ прѣдписанието на чл. 275 отъ закона за задълженията и договоритѣ и на чл. 43 отъ закона за търговетѣ и да унищожи контракта; защото той можеше да унищожи контракта вслѣдствие на откритието на тѣзи недостатѣци, защото за такива недостатѣци говори чл. 275 отъ закона за задълженията и договоритѣ и чл. 349 отъ търговския законъ. Менѣ ми се струва, че въ случая трѣбва да се приспособи търговскиятъ законъ, защото стоката е търговска и защото Вайсенбергъ е търговецъ и Държавата и тя може да бѣде търговецъ, както е въ дадения случай при такива операции. (А. Филиповъ: Вайсенбергъ търговецъ ли е?) Комисонеръ щомъ е. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Кѣдѣ е регистрирана фирмата му?) Това не е толкова важно. (А. Филиповъ: Познавашъ ли го?) Не съмъ го и видѣлъ. Значи, мнѣнието на комисията означава, че и тя сама е дала такова значение на писмото, че приемането можеше да стане и трѣбваше да се счита за станало въ Цариградъ и понеже въ такова състояние не сѣ били приети вагонитѣ въ Цариградъ или София, ималъ е право г. Министъръ Паприковъ да се откаже отъ приемането на вагонитѣ и трѣбваше да се подчини на онѣзи протоколи, които сѣ съставени за бракуване на сѣщитѣ вагони. Това мнѣние доказва тълкуванието, което сѣ дали на писмото на Вайсенберга. (К. Петковъ: Има писмо отъ Вайсенберга слѣдъ тази резолюция, че тѣзи вагони да се приематъ въ Брауншвайгъ.) Това не е казано тукъ. Прѣди всичко, ако и Вайсенбергъ е казалъ това нѣщо, то не е мѣрдавно, защото туй, което каже едната страна и е въ противорѣчие на това, което е писалъ, нѣма значение. Азъ ви увѣрявамъ, че, ако г. Паприковъ не бѣше платилъ и 5 ст. на Вайсенберга, нѣмаше да се изгуби процесътъ въ сѣда, а щѣше съ това негово доброволно измѣнение условията на контракта да се обори въ сѣда въ случай, че бѣше прѣдявилъ искъ противъ Държавата. (А. Филиповъ: Ами приказътъ, съ който се назначаватъ Боботановъ и Поповъ?) Той самъ е измѣнилъ контракта, слѣдъ като сѣ отишли тамъ... (А. Фи-

липовъ: Не, не, за приказа.) Ще дойда и на този въпрос. Азъ съмъ още тамъ: да докля до колко е правъ г. Цановъ да изобличава г. Тончева въ изпачаване на фактитъ. (Д. Цанковъ: И азъ съмъ съгласенъ съ тебе.) Но нѣкои възразяватъ: „Министъръ Тончевъ имаше ли право да прави измѣнение въ контрактъ?“ Нали контрактътъ е билъ сключенъ вслѣдствие на едно постановление... (Д. Ризовъ: Оферта, а не контрактъ.) А а а! Оферта не значи контрактъ?! Оферта, която се приема, става контрактъ. Вие не обичате юриститъ, а пъкъ не зплетете тѣзи работи. Министерскиятъ Съвѣтъ е това учреждение, което е приело офертата, съ което трѣбва да се счита, че е направило вече контрактъ. Имаше ли право Министерътъ на Обществениятъ Сгради г. Тончевъ да измѣни контрактъ? И такова възражение на Вайсенберга въ единъ евентуаленъ процесъ можеше ли да направи, щото това измѣнение да се счита за не станало, недѣйствително; защото, между другитъ възражения, чухъ и това. Казватъ: Министеръ Тончевъ не е ималъ право да прави това измѣнение, а трѣбваше да го направи Министерскиятъ Съвѣтъ, че Вайсенбергъ можеше да каже: ти не си билъ опълномощенъ да направишъ това измѣнение, а Министерскиятъ Съвѣтъ. Такова възражение не можеше да го уважи никой съдъ, защото въ негова връда е направено това измѣнение и той не можеше да се оплаче отъ това, което самъ е искалъ. Слѣдователно, онова заявление или онова измѣнение на заявлението, изложено въ това писмо, е въ негова връда, и Държавата щѣше да се възползува, ако отидѣше работата въ съдилището. Но да прѣдположимъ за минута, че г. Тончевъ не бѣше сключилъ съ него едно такова измѣнение или не бѣше прѣдизвикалъ отъ него това измѣнение, че то даже не съществувахе. (А. Филиповъ: Странски въ качеството на какъвъ е ходилъ въ Германия?) Не знамъ. (А. Филиповъ: Въ доклада на комисията ще видишъ. Или не си прочелъ доклада?) Може.

Ако да не съществувахе, казвамъ, това заявление, имаше ли право Държавата да унищожи контрактъ отъ факта, че дохождатъ тукъ вагони, които не струватъ? Азъ не чухъ отъ никого отъ васъ да признае, че самото обстоятелство, че сж приети вагонитъ въ странство отъ г. Боботанова, е било достатъчно, за да унищожи всѣкакво възражение на Правителството за негодността на тия вагони. Ако г. Боботановъ бѣше дѣйствувалъ въ странство като прѣдставител на Държавата и ако той е прѣнебрѣгналъ интереситъ на Държавата, ако мандатътъ, който му е даденъ, е билъ прѣнебрѣгнатъ отъ него, или е извършилъ повече отъ онова, което му е казано и за което знае Вайсенбергъ, то такова негово дѣйствие нѣмаше да бѣде легално и Държавата можеше да се отгърве съ доказване, че той е прѣвишилъ мандата си. (А. Филиповъ: Защо сж го пратили въ Германия, когато условieto е било въ Царибродъ да стане приемането?) Защото това е станало отпослѣ.

Голѣма била вината на Тончева, дѣто изпратилъ три или четири комисии. Въ това го обвиняватъ или вадятъ заключение отъ това, дѣто е изпратилъ нѣколко комисии, за да докажатъ, че той е ималъ за цѣлъ да помогне на своитъ другари или на себе си. Ами че азъ зная въ Бургазъ единъ споръ между Държавата и строителя на

порта, за разрѣшението на който споръ сж дошли десетъ комисии отъ София въ Бургазъ, за да опрѣдѣлятъ спора, който се състоялъ въ това, че не било опрѣдѣлено въ контрактъ, каква цѣна трѣбва да се плати за изравнението дъното на морето. Почвата се е намѣрила не такава, каквато е била прѣдвидена въ контрактъ. Десетъ пѣти се е прѣглеждало, слѣдователно, не е чудно министърътъ, за да разрѣши единъ споръ между единъ контрагентъ и Държавата, да праща десетъ комисии. (Н. Козаревъ: Не сж десетъ, а три комисии.) Когато могатъ 10, могатъ и три — това не е запрѣтено. Даже въ правилника е казано, че могатъ да се изпращатъ комисии, и не може това да съставлява доказателство за виновността на Тончева, защото той е ималъ постоянни оплаквания отъ прѣдприемача, че чиновницитъ на Правителството не искали да признаятъ вагонитъ, които отговарятъ на офертата. Слѣдователно, искането на Министра, да си обясни чрезъ повече чиновници дали е права едната или другата страна, защото знанието претенциитъ на едната или другата страна има своитъ послѣдствия, влѣче по себе си задължения. Ми се струва, че това е похвално за единъ министъръ, отколкото да бѣде укорително, или доказвающе нѣкакви задни цѣли отъ страна на министра. (Н. Козаревъ: Жално е, че въ Бургазъ въ морето не можемъ да влѣземъ да видимъ скалитъ, а тукъ вагонитъ ги виждаме!)

Слѣдъ като обвинявате г. Тончева въ антидатиране на резолюцията отъ 18-й... (К. Петковъ: Той признава.) Той признава, че е на 18-й, и ви се доказва така нагледно, щото вие дезертирахте отъ тази почва. Вие казвате, че не е писана на 18-й, въ деня, въ който фигурира да сж написани другитъ части. И това е направилъ г. Тончевъ кога? Когато дѣлото отишло въ дома на Тончева. Тия думи сж турнати въ устата на неговия главенъ секретаръ. Той не ги е казалъ, а и не можеше да ги каже, защото се доказва противното отъ дѣйствието на чиновницитъ, което послѣдвало слѣдъ тази резолюция, когато се пише и въ доклада, че слѣдъ 18-й, вслѣдствие резолюцията на Министра, сж пратени еди-какви писма, еди-какви телеграми. Може ли да се казва за антидатиране на това писмо? Прави ли послѣдвалитъ дѣйствия *date certaine* онази дата? Азъ не мога да разбера това и чувамъ само отъ васъ това, че на 18-й не сж турени резолюциитъ. Отъ доклада и отъ това, което се говорѣше и пишеше, както и отъ думитъ, които сж турени въ устата на г. Вълчева — и който не ги е далъ такива — това ще се докаже въ комисията, — излизаше, че това е станало много по-късно, не когато е пратена самата бумага въ кѣщата на г. Тончева, а когато е пратено дѣлото запито — така е изложено въ доклада, така хората ще мислятъ. (А. Филиповъ: Невѣрно прѣдали думитъ на Вълчева ли?) Естествено. Пращането дѣлото въ дома на г. Тончева е било вече тогава, когато е била свършена тази история, когато е било прииито дѣлото; иначе, на 18-й не можеше да бѣде прииита тази бумага. Такова е обяснението, което давате, или по погрѣшка може да се извлѣче отъ прочитането на самия докладъ. Ако веднага подиръ 18-й се е телеграфирало, на основание резолюцията на Министра, и ако въ тази телеграма се казва за послѣдствията, то и дума не може да става за антидати-

рапе на нѣкаква резолюция. Нѣмаше пужда съставителътъ на доклада да се мъчи да доказва, че оная послѣдна частъ на резолюцията е била прибавка, да се правятъ всевъзможни загадочни умозаклучения, когато самъ Тончевъ каза, че е истина. На всѣки случай, на г. Тончева не може да се не признае, че е умнѣ човѣкъ. Ако мислѣше той, че ще дойде единъ день този позоръ, да бѣде сжденъ, и ако искаше да антидатира една резолюция, той нѣмаше да постѣпи така. Той е писалъ 18-й затова, защото дѣйствително на 18-й я писалъ. Той разясни какъ е станала работата. Това е било въ схботата — календарѣтъ е въ рѣцѣтъ ви, ще видите, че това е вѣрно. (Г. Кировъ: Не е прѣдполагалъ, че ще го сждятъ, затова е направилъ туй.) Допущате ли това? Че ако му е минавало прѣзъ ума идеята, че ще се търси това единъ день — макаръ че не му е минало прѣзъ ума, че ще трѣбва да се защищава въ Събранието — просто отъ това съзнание, че прави нѣщо лошо, че може да се иска смѣтка отъ него не за друго, а само за да не му се хвърли пияно на челото, сжтате ли, че той по този начинъ щѣше да постѣпи? Той не е глупавъ човѣкъ и можеше да го не направи... (А. Филиповъ: Много се е пазилъ отъ лекета. — Д. Ризовъ: Оня, който съзнава че прави лошо, не го прави.) Такъвъ човѣкъ трѣбва да се извини, който върши лошо, безъ да знае, че е лошо, или ще е лудъ и се праща въ лудницата и не трѣбва да се сжди въ държавния сждъ. (А. Филиповъ: Ако излѣзе така да се защищава, нѣма какво да го сждимъ.)

Азъ отговарямъ на теорията на г. Ризова.

Значи, той ви обясни защо е прибавилъ думитѣ „нито ступени, нито гнили вагони могатъ да се приематъ“. Затова, че е отишълъ самъ на мѣстото и констатиралъ, че е истина онова, което е писано въ изложението на чиновницѣтъ, и допълнилъ оная резолюция въ такава смисълъ — направилъ е онова, което всѣки отъ насъ щѣше да направи. Но казвате, че той е направилъ това само тогава, когато почнало да се вдига гюрултия, когато въ „Новъ Вѣкъ“ имало изложение за този скандалъ, тогава, когато били изпращани парчета отъ гнилитѣ вагони на всѣкъ, па и нему. (Д. Ризовъ: Отъ Княза!) Виждате, че и Князѣтъ се заинтересовалъ. Не е такъвъ, какъвто го казвате Вие. (Д. Ризовъ: Затуй си го обичаме!) Я го обичате, я не.

Значи, казвате, той го направилъ, но се пишманилъ, разкажалъ се отъ това, което е направилъ, и затова на 18-й дава такава резолюция, дава такава заповѣдъ и прави такова разпореждане. (А. Филиповъ: Кога е възникнала идеята у Тончева да се приематъ вагонитѣ въ Цариградъ?) Не зная. (А. Филиповъ: Защо сега го защищавате?) Говоря на основание на фактитѣ, които има въ дѣлото. Вие обвинявате, слѣдователно, можете да мислите така, както е писано въ прѣдложението — азъ не съмъ противъ. Но мисля, че имамъ право и азъ да изкажа мнѣнието си.

Прѣдсѣдателствуещъ А. Краевъ: Моля ви, оставѣте свободенъ оратора да се изкаже.

А. Филиповъ: Джумбушлия е много.

Д-ръ П. Табурновъ: Г-нъ Филиповъ, не продължавайте. Азъ ще упражня други мѣрки, отколкото тия, които взема г. прѣдсѣдателствуещиятъ.

А. Филиповъ: Заповѣдайте!

Прѣдсѣдателствуещъ А. Краевъ: Моля Ви, г-нъ Филиповъ. Г-нъ Табурновъ, не дѣйте се тревожи, защото ще поврѣдите на ефекта на рѣчта си.

Д-ръ П. Табурновъ: Вие можете да не иронизирате, г-нъ Краевъ.

Прѣдсѣдателствуещъ А. Краевъ: Азъ не Ви иронизирамъ.

Д-ръ П. Табурновъ: Вие знаете какъвъ ефектъ прави рѣчта ми и казвате, че ще се намали ефектътъ ѝ. Нѣма нужда да иронизирате.

Прѣдсѣдателствуещъ А. Краевъ: Не иронизирамъ, г-нъ Табурновъ. Продължавайте, моля Ви се.

Д-ръ П. Табурновъ: Ние бѣхме дошли до мотивѣ, по които той измѣнилъ своето поведение — той се прислушвалъ въ всѣки случай въ общественото мнѣние. Той не е, значи, отъ ония министри, които, макаръ че се пише противъ тѣхъ и се оказва на злоупотрѣбленията, да си продължава работата. Той е поне отъ тѣзи, които измѣняватъ своето поведение, когато видятъ, че правятъ лошо, когато видятъ, че дѣйствително това, което сж извършили, е докарало дотамъ, щото да дойдатъ гнили вагони. Вина ли е това? Ако не бѣше така, какво щѣхте да кажете? (Д. Ризовъ: Когато рускиятъ солдатинъ го уловятъ въ кражба...) „Ако твое, бери братъ!“ (Смѣхъ.)

Причинява ли врѣда това? Ако бѣха оставили Вайсенберга да сжди Държавата и ако бѣше осждилъ Държавата, едвамъ тогава можехте това да казвате, но когато вслѣдствие неговото разпореждане е станало прѣглаждане на вагонитѣ, когато сж съставили два протокола, въ които се казва, че вслѣдствие на тази резолюция, която казвате, че е антидатирана, сж бракувани вагонитѣ, слѣдъ това да казвате, че той е виновенъ въ присмането и е причинилъ врѣда на Държавата, нѣмате право. Бихте имали право, ако докажете, че е истина това, което казвате — ако той се е опиталъ да причини врѣда на Държавата.

Но, г-да прѣдставители, не стига да се каже, че е причинена врѣда. Ние не знаемъ каква е тя. Вие сами не ни казвате, че тия вагони не служатъ абсолютно за нищо, никой не се е произнесълъ за това. (А. Филиповъ: Струватъ на кантаръ!) И на кантаръ да струватъ, сѣ струватъ нѣщо. Не се е опрѣдѣлило възможно ли е съ малки поправки да отговарятъ на цѣльта. (Д-ръ К. Милановъ: Съ единъ кремъкъ, като се цѣкне, ще се запалятъ всичкитѣ! — Д. Ризовъ: Държавниятъ сждъ ще опрѣдѣли това, г-нъ Табурновъ!) Министъръ Паприковъ да не бѣше ги платилъ, тогава щѣше да бѣде осждена Държавата и щѣше да стане врѣда, а само за станали врѣди на Държавата и то за лична полза на Министра се дава подъ сждъ. Вие не можете да кажете положително, че Държавата се е ощетила, и отъ кого? Ощетила се е отъ този, който не е изпълнилъ договора.

Сега другъ е въпросътъ, съ който не може да се занимава съдътъ: дали гражданскиятъ процесъ, евентуално възбуденъ отъ Вайсенберга — ако имаше куража да го възбуди, — щеше да бжде загубенъ отъ Държавата. Буквата на конституцията е за връди причинени, значи, fait accompli трѣбва да е направенъ отъ самия Министръ. Но ако нѣма такава щета, нѣма да бжде съденъ и осъденъ отъ държавния съдъ. Личната облага на г. Тончева въ какво се е състояла, не ни доказвате съ нищо. Кой твърди, че въ неговия джобъ сж влѣзли 5 пари отъ това прѣдприятие? Не смѣе никой да каже, защото всѣки е убѣденъ, че това не е станало. А че трѣбва присѣтствието на лична полза да е придружена съ връда на Държавата, то е очевидно отъ буквата на закона и съображенията, които казахъ по-напрѣдъ.

За туй, което казахъ относително г. Радославова, че трѣбва да се извършли изъ прѣдложениято, трѣбва да се извършли или да се счита като неуважително прѣдложениято за него и по отношение на всички нарушения на специалнитѣ закони, които не сж едновременно и нарушения на конституцията, и то относително нарушението на закона за търговетѣ, на закона за отчетността по бюджета и пр.

Да минемъ сега къмъ хамбаритѣ. Не мога да се съглася, г-да народни прѣдставители, съ мнѣнието на г. Малинова, който каза, че не трѣбва да се гледатъ частитѣ, а да се гледа ансамбълътъ на всички тѣзи дѣйствия, които сж извършени по изпълнението на закона за десетѣка отъ страна на министритѣ. И като се съгласи съ това, не имало разпийаване на държавна пара, той самъ не е дотамъ да приеме, че това разпийаване на пари е направено за личната полза на министритѣ, но трѣбва да приемемъ, че въ съвкупността на тѣзи дѣйствия, съ разпийаването на тѣзи държавни пари, тѣ сж нарушили конституцията. Защо и какъвъ членъ отъ конституцията сж нарушили, не каза. Ще слѣдвамъ неговата рѣчь по отношение на хамбаритѣ.

Начинътъ, по който се е разрѣшилъ въпросътъ за строенето на хамбаритѣ. Азъ твърдя най-категорически, че не е истина, че комисията е била на мнѣние да се не строятъ хамбари. Г-нъ Зарзовъ е билъ запитанъ отъ г. Влайкова по телефона и е билъ помоленъ да напише своитѣ показания относително постройката на хамбаритѣ и другитѣ работи, които се отнасятъ до изпълнение на закона за десетѣка, и той е далъ такива писмени показания. (Т. Влайковъ: Късно ги даде!) Не можемъ да ги видимъ. (Т. Влайковъ: Даде ги, слѣдъ като написахме доклада!) Длъжностъ бѣше поне на тѣзи, които сж писали прѣдложениято, щото тѣзи обяснения, които сж дошли отъ послѣ, да се споменатъ баремъ въ прѣдложениято, ако не сж били прѣдвидени въ доклада, защото тѣзи писмени обяснения говорятъ тъкмо противното на това, което се твърди въ доклада. Вие се поставяте на тази почва, че комисията е дала мнѣние, че нѣма нужда да се направятъ хамбари, а пъкъ той въ тѣзи писмени обяснения твърди противното: че всички членове на комисията сж били на мнѣние да се построятъ хамбаритѣ, съ изключение на него. Истина ли е това, г-нъ Влайковъ, защото г. Зарзовъ мене най-категорично заяви... (А. Филиповъ: Слѣдъ уволнението си!) Питамъ г. Влайкова да

ми каже. (А. Филиповъ: Кога ти е казалъ това? Слѣдъ уволнението си ли?) Това нѣма значение, защото той е сжщо честенъ човѣкъ. Това за другитѣ хора може да има значение, да казватъ едно, когато сж на служба, или когато има единъ министръ днесъ да казватъ едно, а утрѣ друго, и да пишатъ резолюции, които не сж съществували напрѣдъ. Питамъ: защото въ всѣки случай не съмъ могълъ да видя това заявление, въ което е изложено противното отъ онова, което се казва. Добросъвестността на прѣдложителитѣ на прѣдложениято изискваше да споменатъ нѣщо за него. (Т. Влайковъ: Ние се основахме на устнитѣ показания. Послѣ изискахме писмени обяснения. Тѣ стоятъ на разположението Ви, зѣ да ги изучите!) Тѣзи, които сж написали прѣдложениято, имали ли сж възможностъ да видятъ тѣзи писмени показания? (Т. Влайковъ: Ние казваме, че нѣма никакъвъ протоколъ за това нѣщо. — А. Филиповъ: Написахте ли му жалбата за уволнението!) Какво? Жалба за уволнение ли? Прѣди 4—5 дена го срѣцнахъ случайно на улицата и го попитахъ. Той каза, че далъ писмени обяснения. „Г-нъ Влайковъ ми ги поиска по телефона и азъ ги дадохъ.“ (Ц. Таслаковъ: Не се занимавайте съ тѣзи работи, а говорѣте по прѣдмета!) Това е най-важното, това е, което е изопачено въ вашия докладъ, защото казвате, че идеята за хамбаритѣ била възникнала у министритѣ, че всичкиятъ свѣтъ е билъ противъ строенето на хамбаритѣ, а министритѣ искали сами да се направятъ, ерго, направили сж ги за гешефтъ. Това е базата, на която се поставяте. А пъкъ азъ казвамъ, че въ тѣзи обяснения, които този чиновникъ е далъ и ги е далъ, когато е билъ вашъ чиновникъ и когато имаше защо да казва въ връда на бившитѣ министри, въ тѣзи свои обяснения твърди противното на това, което се казва въ доклада, а именно туй, че отъ петима или ретирма, които сж били въ комисията, питани отъ Министерския Съвѣтъ, дали има нужда да се строятъ хамбаритѣ, той, единствениятъ, е билъ противъ това.

А. Филиповъ: Той е билъ за порѣчката отъ Кушева!

Д-ръ П. Табурновъ: Сега говоримъ за хамбаритѣ. И неговото мнѣние е било да не се строятъ, а мнѣнието на Момчилова е било противоположно на неговото и съгласно съ онова, което министритѣ извършили и на основание на което сж го извършили.

Д. Ризовъ: Тѣй е и въ доклада!

Д-ръ П. Табурновъ: Цѣлиятъ свѣтъ говори, че е министерска тази идея.

Д. Ризовъ: Това не е истина! Вие съчинявате! Четѣте доклада!

Д-ръ П. Табурновъ: Значи, какво казвате вие? Защо сж направени хамбаритѣ?

Ц. Таслаковъ: Отговорѣте Вие на този въпросъ! Защо питате; защо сте дошли на трибуната?

Д-ръ П. Табурновъ: За да отговорите.

Ц. Таслаковъ: Нѣмаме нужда да отговаряме!

Т. Влайковъ: Азъ ще обясня, ако искате. Архитектитѣ сж били питани: трѣбватъ ли хамбари или не трѣбватъ, и този, който знае тѣзи работи, който знае да ли трѣбватъ или не трѣбватъ, казалъ, че не трѣбватъ. Това твърдѣние, мисля, че за министритѣ е най-мѣродавно, като мнѣние на чиновникъ отъ Министерството на Финанситѣ.

Д-ръ П. Табурновъ: Значи, само него трѣбвало да го слушатъ. Мнѣнието на другитѣ членове отъ комисията е било това. Единъ може да не бѣде началникъ на отдѣление и пакъ да разбере това, което единъ чиновникъ или кой да е другъ обикновенъ здравомислящъ човѣкъ може да знае. Защото едновременно е трѣбвало и знанието, какъ трѣбва да станатъ хамбаритѣ, и това е единъ факторъ за опредѣление на тѣхната нужда, защото може постройката на самия хамбаръ да има значение и за първия въпросъ, за нуждата отъ хамбари, и за другитѣ въпроси.

Д. Ризовъ: Това е казано въ доклада!

Д-ръ П. Табурновъ: Азъ твърдя, че не е казано и искамъ да се разпитатъ чиновникитѣ, за да се види, дали всички чиновници сж били противъ постройката на хамбари или само г. Зарзовъ.

Н. Цановъ: Оставете го да говори. Не виждате ли, че той иска да се разговаря съ васъ!

Д-ръ П. Табурновъ: Азъ ли искамъ това!

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Моля ви, г-да, имайте търпѣние и изслушайте мнѣнието на противната страна.

Д-ръ П. Табурновъ: Ето какво е казано въ доклада: (Чете.) „Чиновникитѣ отъ Обществениятъ Сгради справедливо заявили, че не е тѣхна работа да се произнасятъ, нужно ли е да се строятъ хамбари: тѣ могатъ да се произнесатъ само какви да бждатъ хамбаритѣ. Но — заповѣдано имъ е било — трѣбало да се изкажатъ. Най-компетентниятъ по въпроса, началникътъ отъ Финансовото Министерство, изказалъ мнѣние, че нѣма нужда отъ никакви хамбари, както не е имало такава нужда и въ периода отъ 1888—1892 г.“ Азъ казвамъ, че въ неговото заявление, въ неговитѣ показания е казано противното, азъ не говоря друго. Дойдѣте тукъ и ми кажѣте, че лъжа, ако не е тъй. Азъ казвамъ, че, докато се държи въ тайна това заявление, докато не е показано на прѣдложителитѣ, докато не сж знаели, че има такива показания, тѣ надали ще дадатъ подъ сждъ министритѣ. Като е дума за строение на хамбари безъ нужда, тѣзи лица, които имаха на рѣка тѣзи заявления, трѣбваше да ги прѣдставятъ и тогава можеше да се говори. (Шумъ.)

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Г-да, оставете го — той търси прѣдлогъ, за да бави Събранието цѣла нощъ!

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Моля, г-да прѣдставители! Слушайте и не прѣсичайте оратора!

Х. Филиповъ: Оставете оратора да говори или ще си отидемъ.

Д-ръ П. Табурновъ: Значи, не е истина, че комисията е била на мнѣние, да се не правятъ хамбари, да се не строятъ тѣ; не е истина, че министритѣ нарочно още отначалото, когато сж помислили и сж взели мѣрки за построяване на хамбаритѣ, сж мислили да направятъ това въ своя полза, или че не сж били убѣдени, че е належаща нуждата отъ тѣхъ. Съображенията за да направятъ това сж били тѣзи, които комисията е дала. Всичкиятъ свѣтъ по-рано се е оплаквалъ, когато се е събирало даждието десетъкъ, че хранитѣ не могли на врѣме да се събиратъ, че трѣбвало да се чака за тѣхното прѣвозване прѣзъ зимнитѣ мѣсеци и друго, че ставали злоупотрѣбления при прѣдаване на хранитѣ на търговеца, който ги е купувалъ. Съ строенето на хамбаритѣ, споредъ мнѣнието на комисията, адоптирано отъ Министерството, се е противостояло на тия двѣ оплаквания, удовлетворявало се е желанието на населението въ тия двѣ отношения. Т. е. съ постройката на хамбаритѣ щѣха да се прибератъ по-рано, нѣмаше да се изложи на трудъ добитѣкътъ, който се много мѣчи въ есеннитѣ и зимни мѣсеци по лошитѣ пѣтища, и нѣмаше да става онова злоупотрѣбление на хранитѣ при прѣдаването имъ, каквото ставаше по-рано, защото тукъ непосредствено щѣха да се получатъ хранитѣ на земледѣлцитѣ отъ Държавата, а не отъ търговеца. Слѣдователно, тия злоупотрѣбления не сж могли да ставатъ. Тия сж главнитѣ съображения, които тогава сж породили мисълта за постройката на хамбаритѣ. Азъ не мога да допусна, г-да народни прѣдставители, че вие ще приемете, че тѣ, още съ създаването на закона за десетъка, за да крадатъ въобще, сж си турили на умъ да строятъ хамбари за събирането на хранитѣ. Трѣбва да знаете, че вие, когато бѣхте въ опозиция, между другитѣ ви съображения противъ десетъка, бѣше и това съображение, че ставали много разноси и че ще трѣбва да се направятъ хамбари. Ако вие сте ги подстѣпили за да дойдатъ и усвоятъ вашата идея, това не значи, че тѣ сж я усвоили за да крадатъ. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Въ Далматинския парламентъ така говорятъ?) До прѣди 15 години. . . (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Защо дезертирахте?) Далмация не даваше войска, когато азъ излѣзохъ оттамъ, г-нъ Каравеловъ! Вие трѣбва да знаете това, ако знаете историята на славянството! (Н. Цановъ: Да, вѣрно е, г-нъ Каравеловъ, че тамъ не е дезертиралъ, но тукъ е дезертиралъ!) Азъ не съмъ дезертиралъ! Недѣйте прикачва на хората Вашитѣ качества! Азъ ви донесохъ тукъ свидѣтелство отъ капитанъ Златарски. Вие това хубаво го знаете, но само така искате да говорите. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Азъ нищо не зная. Зная само, че вие винаги сте били такъвъ.) Вие сами сте ме хвалили. Отъ кога се измѣнихъ? Оттогава ли, откогато не влѣзохъ въ вашата партия? (Гласове: О о о! — Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Не Ви ща.) Ще Ви прочета в. „Знаме“. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Вие искате нарочно да Ви дразнятъ.) Какво дразнене? Азъ не съмъ се обръщалъ къмъ Васъ. Вие отъ прѣвъ нѣтъ, когато дойдохъ въ Събранието, почнахте да

ме докачат и да изказват обиди, че съм бил ортакъ въ гората. Но когато виждамъ, че Вие ме докачат, и азъ ще държа това поведение, което и Вие държите. Какво е това нѣщо дезертьоръ! Вие можете това да го кажете на единъ Теодоровъ, но на мене не може да го кажете, като не ми знаете историята до деветнадесетгодишната ми възраст! Далмация до 1882 г. не даваше войска, докато азъ бѣхъ тамъ. Когато стана второто въстание въ Кривошия, тогава наложиха да отива, и оттамъ войска, и то резервна само. Дезертьоръ! Я гледайте ги я? (Глъчка.)

Значи, идеята за хамбаритѣ и тѣхната постройка не е усвоена по съображения, за да ставатъ кражби отъ страна на министритѣ, а заради това, защото тѣ сж били убѣдени въ тѣхната нужда. Не е станало нужда отъ тѣхъ. Направили сж една грѣшка, както въ направянето на хамбаритѣ, така сжщо и въ наемването на шлеповетѣ и купуването на чергитѣ. Тѣ сж фатални грѣшки, станали отъ недоразумѣние, отъ незнание, отъ бързина, отъ положението, въ което се е намирала страната тогава, отъ съпротивлението, което се правѣше отъ страна на населението за изпълнение на закона за десетъка, отъ мѣрките, които трѣбваше да се взематъ отъ Правителството, за да се противопоставятъ срѣщу това съпротивление на населението, отъ нуждата да се изпълни законътъ и отъ нуждата да се прибере храната по-рано за да не може да се злоупотрѣби, да се изѣде или да се продаде отъ населението. Ето защо е трѣбвало едни мѣрки такива, каквито сж коштували много и каквито не сж вземани въ други врѣмена, когато тия обстоятелства не сж съществували. Ето причинитѣ, по които постройката на хамбаритѣ се е считала за нужна, а така сжщо и наемването на шлепове. Но между грѣшка, грѣшка непрѣдвидена, и прѣстѣпление, наказуемо съ такова наказание, има много голѣма разлика. И купуването или постройката на паралелната линия бѣше една грѣшка, за която хвърлиха 11.000.000 л. въ морето. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Защо не ги сждихте?) Но това не значи, че тия министри, които сж вотирали или сж направили да се вотира постройката на тази линия, сж извършили прѣстѣпление. Разпилѣли сж, хвърлили сж въ морето 12 или 11 милиона лева, но не може да каже никой, че сж извършили прѣстѣпление и че сж направили това съ намѣрение да правятъ гешефтъ.

Д-ръ К. Милановъ: Може да направи човѣкъ една грѣшка, но не унищено.

Д-ръ П. Табурновъ: Да.

Д-ръ К. Милановъ: А пъкъ ние въ случая прѣдполагаме, че има зла умисль.

Д. Ризовъ: Народното Събрание е рѣшило да се построи!

Д-ръ П. Табурновъ: Хубаво, нека е по искането на Народното Събрание.

Х. Конкилевъ: Нали знаете какво сж разрѣшавали тогавъ?

Д-ръ П. Табурновъ: Азъ не съмъ билъ тогава. Значи, за грѣшки такива, каквито сж могли да направятъ бившитѣ министри... (С. Арсениевъ възразява.) Това е ново нѣщо, за което не се говори и въ прѣдложението даже.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Това може да не е прѣстѣпление за него, г-нъ Арсениевъ!

Продължавайте, г-нъ Табурновъ, не обръщайте внимание на прѣкъсванията.

Д-ръ П. Табурновъ: Мене ме обвинявате, че обръщамъ внимание, но не обвинявате тѣзи, които се обръщатъ къмъ мене. Азъ не разбирамъ такава една справедливостъ.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Азъ желая ако е възможно, да не обръщате внимание.

Д-ръ П. Табурновъ: Това не ги възпира да ме прѣкъсватъ, и Вие сте били въ такова положение, въ каквото съмъ сега и азъ, и знаете що значи това.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Знамъ.

Д-ръ П. Табурновъ: Да правите прѣдъ хората...

Х. Конкилевъ: Трѣбва да те е срамъ отъ това, което говоришъ!

Д-ръ П. Табурновъ: Не говоря нѣщо срамно и нѣмате право да наричате срамно изказването на моето мнѣние! Хайде де! Такива не бѣхте едно врѣме! Трѣбваше да дойдете на властъ, за да бждете такива нетолерантни.

Д. Ризовъ: Три часа говоришъ, а пъкъ казвашъ, че сме били нетолерантни.

Д-ръ П. Табурновъ: Три часа много ли сж за да отговоря на толкова много оратори прѣди мене? (Глъчка.)

Но лична облага се съглежда още и въ въпроса за настилката на хамбаритѣ. Тамъ е най-голѣмото прѣстѣпление или най-голѣмото доказателство за съществуването на такава облага. Настилката е била дадена на Георгова и най-възмутителното е, което се съглежда въ тая работа съ Георгова, за което се казва, но не се доказва, не се посочва на никакви доказателства, за че той е билъ ортакъ съ зетя на Тончева, Захарий Митовъ. Личната облага се състои въ това, че сж били дадени 12 дена — не говоря за другитѣ работи, защото ще ме обвините пакъ, че протакамъ работата, — че му сж дадени 12 дена срокъ, за да изпълни задълженията си, и че въ продължение на тия 12 дена е била спрѣна работата. Защото, ако на 20-то число, когато е изтичалъ срокътъ на неговия контрактъ, Правителството не би му дало продължение на този срокъ, то нѣмаше да има тая врѣда, каквато се страхува, че ще има сега. И тукъ нѣмаме никаква врѣда, защото онзи материалъ, който той е билъ приготвилъ въ това врѣме, когато Правителството му е било писало, че се спира работата, тѣзи материали ги е взело Правителството съ цѣни, които иматъ въ дѣйствителностъ,

и тия материали ги е било употребило Правителството. Значи, съ вземането на материалитѣ не е причинена никаква щета на хазната. Каква е другата щета? За-стинкитѣ, за които говориха нѣкои, не заслужва да се обръща и внимание. Но тѣ съглеждатъ фаворизация на Георгова въ продължението на неговия срокъ съ 12 дена и въ факта, че въ тия 12 дена се спира постройката. Каква е врѣдата, която има право да търси Георговъ зарадъ туй, защото е спрѣна работата, слѣдъ като му е билъ продълженъ срокътъ? Азъ мисля, г-да народни прѣдставители, че не трѣбва човѣкъ да бѣде юристъ, а стига да знае съдържанието на закона за търговетѣ, за да разбере, че когато Държавата по единъ или другъ начинъ види, че постройката е ненужна, че работата е врѣдителна или че не трѣбва да се продължава, има право да унищожи по силата на самия законъ контракта, и въ такъвъ случай прѣдприемачътъ не може да търси никакво обезщетение, нѣма право да иска кярове, които щѣлъ да получи, ако би могълъ да изпълни контракта докрай, а има право да иска паритѣ за доставенитѣ стоки или за направената работа. Толкозъ е това истина, че и миналото Народно Сѣбрание, което толкова укорявате въ незаконностъ или въ съглашаване съ Министерството, това Народно Сѣбрание е издало двѣ рѣшения по отношение на недовършенитѣ работи по линията Сарамбейска и по Кюстендилската, за която се поставя като принципъ, рѣшающъ въпроса, чл. 59 отъ закона за търговетѣ, който казва това: (Чете.) „Министърътъ може да обяви търга за унищоженъ и безъ да е кривъ прѣдприемачътъ, ако изпълнението на търга е пагуба за Държавата, или ако нѣкое непрѣдвидено обстоятелство е направило доставката безполезна, или ако доставката надминава нуждата, за която е назначена. Министърътъ рѣшава въ истото врѣме, щото, ако е умѣстно, да се даде на доставчика едно извѣстно обезщетение, или, ако не е умѣстно, да не му се даде.“ Вие виждате, че законътъ остава на Министра да признае, че трѣбва да се даде на доставчика обезщетение или да не му се даде, който не е изпълнилъ контракта затова, защото Правителството е спрѣло прѣдприятието. Даже може да бѣде обезщетението само за загубитѣ, които му се причиняватъ отъ непримането на доставката, а не и за печалбитѣ, които е щѣлъ да придобие отъ това. Значи, той има право да изиска врѣдитѣ *damnum capians*, а не за *lucrum cesens*. Какво е направилъ г. Министъръ Тончевъ въ тѣзи 12 дена, съ които е продължилъ срока? Спрѣлъ е доставката, спрѣлъ е работата. Въ какво положение се намираше по-добъръ г. Георговъ на осмия день слѣдъ продължаването на срока, въ деня, когато Държавата е казала: нѣма да строиш по-нататъкъ? Какво по-добро е било неговото положение тогава, отколкото на 20-й, когато е изтичалъ срокътъ на този контрактъ? (Н. Козаревъ: Аванса е спечелилъ!) Въ тия 8 дена авансътъ не е даденъ. (Н. Козаревъ: Това е спечелилъ, казвамъ.) Слѣдъ 8 дена можеше ли той да се яви прѣдъ сѣда — азъ не знаа дали има вече заведена прѣписка или не, но въ всѣки случай, — можеше ли той да отиде и да каже: вие ми дадохте срокъ 12 дена; ако не бѣхте спрѣли, азъ щѣхъ да извърша всичката работа; спрѣхте работата, лишихте ме отъ такива печалби, сега дайте ми обезщетение? Може ли да заведе такъвъ

искъ или, ако заведе, нѣма ли да изгуби още и сѣдебнитѣ разноски? Този членъ отъ закона за търговетѣ, който ви приведохъ, е достатъченъ за да ви убѣди въ това, че не може да изиска никакво възнаграждение. Да кажемъ, че не съществува този членъ и тогава не може да му възрази Министърътъ: „азъ искахъ да направя така и ти прѣдварително си се съгласилъ съ менѣ, и никакви претенции не можешъ да възбуждашъ.“ Нѣма този членъ, нѣма този законъ. Георговъ ще иде въ сѣдъ и ще иска отъ Държавата обезщетение. Ще каже това, което казахъ по-напрѣдъ, че „азъ можехъ да извърша цѣлата доставка въ тѣзи дни“. Въ какво казва докладътъ, че се състои лоша вината на тази здѣлка? Въ туй, че той има право на тѣзи рекламации, защото това сѣ врѣди, които сѣ причинени отъ Държавата, че Държавата взима материалитѣ, които бж били приготвени дотогава, защото материалътъ има интериорна, вътрѣшна стойностъ. Значи, имало врѣда. Може ли той да се защити по такъвъ начинъ въ сѣдилището? Не. Защото или е истина това, което вие казвате въ доклада, че никаква възможностъ не е ималъ да извърши работата въ 4 мѣсеца, а камо ли въ 12 дена, или не е истина? Ако е истина, тая истина е основана на мнѣнието на хора, които сѣ били компетентни да признаватъ. Ако е вѣрно това днеска, можете да го докажете и утрѣ. Държавата ще каже на Георгова въ сѣдилището: азъ ще ти докажа, че не е истина, че ти си могълъ да извършишъ работата въ 15 дена съ същото доказателство, съ което вие искате да ни убѣдите въ вашия докладъ, че врѣдата е причинена или че е причиняема. И тогава, ако ние имаме тѣзи доказателства въ сѣда, ако ги има въ дѣйствителностъ, нѣма да има мѣсто искането на г. Георгова и ще се отхвърли. Дѣ е тогава врѣдата, която не е достатъчно да се казва, че може да се причини? Както и да бѣде, но тукъ трѣбва ефектъ и тази е причината да се каже, че това е направено за лична облага на Министра, за да се накаже. (Д-ръ К. Милаповъ: Самъ г. Тончевъ призна, че хамбаритѣ не могатъ да служатъ за нищо. — А. Малиновъ: Бетонитѣ и хамбаритѣ какво ще ги правимъ?) То е другъ въпросъ. (А. Малиновъ: За врѣдата?) Хамбаритѣ и, слѣдователно, съставляющитѣ тѣхна частъ постилки, тѣ сѣ другъ въпросъ, за който азъ говорихъ и който не може да се смѣсва тукъ. Недѣйте смѣсва тия нѣща. (Д-ръ К. Милаповъ запитва нѣщо.) Нѣма по-лошъ отъ този, който не иска да разбере. (А. Малиновъ: Благодаримъ за това!) Вие питате, какво ще правимъ съ постилката? Това, което е направено съ хамбаритѣ. Или постилка има и тя е увеличавана на хамбаритѣ. . . . (А. Малиновъ: Напълно съмъ убѣденъ, г-нѣ Табуриновъ! — Н. Кормановъ: Той се убѣди вече!) Той нѣма нужда отъ такива адвокати като Васъ, г-нѣ Кормановъ. — Или пъкъ тази постилка не съществува и за нея не е платено нищо. Ако Държавата е платила нѣщо, то тя е платила, както се вижда отъ самия докладъ, варѣта, която има стойностъ на пиацата и която, вѣроятно, е купена съ тази стойностъ. Азъ не знаа, но менѣ ми се струва, че варѣта е само, която е платена вслѣдствие спирането на работата. (Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Вие вѣрвате ли, че циментътъ може да се вади като е туренъ?) Отговорихъ

на г. Малинова, виждамъ, че има нужда и на Васъ да отговори. Ако тази постилка е направена, значи, хамбаритъ струватъ повече. Тръбвало е да се направи такава работа; естествено е, че такава една работа тръбвало е да бъде възложена, и възложена е на него. Той не можеше да я направи въ 12 дена. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Нищо не е направено! — Т. Влайковъ възражава нѣщо.) Това не важи за разрѣшението на въпроса, че срокътъ е увеличенъ и даденъ съ цѣль, да се фаворизира прѣдприемачътъ. Азъ мисля, че доказалъ съ очевидностъ, че това продължаване на срока, за което се говори толкова, отъ което се възмущаватъ всички оратори и на основание на което кизватъ, че е очевидна цѣльта на г. Министра Тончевъ, мисля, казвамъ, доказалъ, че това продължение на срока не може да бъде причината. И ако работата отиде въ сѣдилище, вие ще видите, че така ще се свърши, че г. Георговъ ще изгуби процеса и възъ основание на доказателствата, които ще прѣдстави Държавата прѣдъ сѣда, и възъ основание на чл. 59 отъ закона за търговетѣ. И двѣтѣ тѣзи положения сж спасителни за Държавата и нѣма никаква врѣда. Сега като знаемъ, че г. Тончевъ никаква врѣда не е причинилъ на Държавата, азъ мисля, че и дума не може да става за нѣкакво прѣдстъпление, извършено отъ него, дума не може да става и за сѣдене. (Х. Конкилевъ: Право ли го мислите?) Да, азъ съмъ напълно убѣденъ и, ако Държавата има нужда, когато ще стане този процесъ, азъ ще се присѣдиня къмъ нейнитѣ адвокати. (Д-ръ К. Милановъ: За това ли говорите? Съ единъ куршумъ два зыка!) Не съмъ казалъ за Васъ нищо. Не ми туряйте въ устата думи, които не съмъ казалъ. (Х. Филиповъ: Г-да! Той е казалъ, че до утрѣ ще говори — А. Малиновъ: Азъ чухъ отъ Васъ, че два часа ще говорите!) И вие сте говорили два часа, макаръ че и другитѣ сж говорили въ сжщия смисълъ! Азъ пъкъ съмъ единствениятъ, който говоря слѣдъ 12 души. А вие знаете какво значи 12 души и, слѣдователно, какво могатъ да значатъ два часа. (Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Моля, г-да прѣдставители, недѣйте прѣсича г. оратора.)

Но лична полза за кого? За зетя на г. Тончева; не е на г. Министра Тончевъ. Ами кой ви казва, че г. Митовъ билъ ортакъ на г. Георгова? Кой ви казва това. (Х. Конкилевъ: Вие ще потвърдите това!) Ние знаемъ това, че ортакъ му е билъ г. Василиевъ, мой личенъ приятелъ, добъръ човѣкъ, хвалиха го и въ „Прѣпорецъ“ и съ пълно право. Той му е билъ ортакъ. Едно врѣме, прѣзъ есенъта ми се струва, писано било въ единъ вѣстникъ за това ортачество. Тогава г. Митовъ искалъ да даде подъ сѣдъ сжщия вѣстникъ за това ортачество и г. Георговъ му далъ едно писмо, копирано въ неговата копирна книга. Мѣстото въ копирната книга доказва автентичността на датата, когато е декларираше, че той не му е ортакъ, за да може да се сѣди. (Д-ръ К. Милановъ: Една книга, отъ която се откъсва единъ листъ, е достатъчно доказателство, че е крадецъ!) Тукъ е обратното. Въ копирната книга отъ нея дата се намира писмото, което му е дадено тогава. Тогава не можеше да мисли нито г. Георговъ, нито г. Митовъ, че ще дойде день, когато ще се сѣди министъръ за това, че е фаворизиралъ зетя си. Слѣдователно, ако приемете,

че е истина това, което ми е казано и което е твърдѣ вѣроятно — защото е имало писано въ единъ вѣстникъ, че искалъ да го даде подъ сѣдъ, — ако е истина, че това писмо е дадено и съ date certaine и че не можеше да имъ минава прѣзъ умъ това положение, което сега намираме, вѣрвамъ, че доказателството на туй, че той не е неговъ ортакъ, и фактътъ, че има другъ ортакъ, говорятъ въ полза на това прѣдположение. Фактътъ, че има другъ ортакъ, говори за утвърждаването на този прѣдположение, а пъкъ не е Министъръ Тончевъ, който трѣбва да докаже, че Митовъ не е ортакъ. Даваджиятъ трѣбва да докажатъ това, а пъкъ тѣ не сж се трудили да посочатъ ни едно доказателство. (Д. Ризовъ: Написали сж!) Ако може само съ казване да се обвини единъ човѣкъ, да се каже, че той е ортакъ — не зная. Говорило се отъ чиновницѣтъ на Министерството. Какво говорятъ? Отъ какви дѣйствиия на Георгова сж узнали, че и Митовъ е ортакъ и като такъвъ е ходатайствалъ прѣдъ Министра? На даже да е станало такова нѣщо. Какво отъ това? Значи, най-главнитѣ доказателства, които се изчерпватъ изъ работитѣ или изъ сѣлките, направени съ Георгова, говорятъ въ противоположностъ на мнѣнието на комисията или на докладчика, което е възприето отъ комисията.

Сжщата тая неразбория, която е станала за построяката на хамбаритѣ, сжщата е станала и за шлепетѣ, сжщото е и за чергитѣ, защото възможността да се свърши една работа е прѣдизвикала друга и т. н. Всичкитѣ иматъ единъ източникъ, който е очевиденъ, и нѣма нужда да търсимъ такъвъ, какъвто вие го прѣдставяте. Само едно посочване, само едно казване, че не може да се заключи друго, освѣнъ вашето заключение, което сте дали, не е достатъчно. Въ никакъвъ случай не ме убѣждавате съ такова умозаключение безъ никакви доказателства.

Г-да народни прѣдставители! Азъ съмъ слушалъ много отъ васъ, и вънъ, и тукъ, да казватъ по този начинъ относително този въпросъ: „Знаемъ, че сѣдѣтъ нѣма да ги осѣди, убѣдени сме въ това, но трѣбви да ги дадемъ подъ сѣдъ.“ (Д. Ризовъ: Кажете кой го е казалъ!) Азъ го чухъ! (Д. Ризовъ: Не казвайте истината. Никой не Ви е казалъ!) Вие може да говорите за себе си, че не сте ми казвали, но не може да ме упрекавате въ лъжа. Вие не можете да говорите за други. (Д. Ризовъ: Кажете кой ви го е казалъ!) Не щѣ! Даже и тогава, когато не споменувамъ имена, нѣмате право да ме упрекавате въ лъжа! (Д. Ризовъ: Отнася се за всички ни!) Азъ казахъ: нѣкой отъ васъ и вънъ, отъ улицата. (Д. Ризовъ: Друго е отъ улицата!) И вѣрвамъ, че е истина, защото не допускамъ, г-да прѣдставители, че, който борави съ сѣдилища, ще може за минута да приеме, че единъ сѣдъ, съставенъ отъ касационни сѣдии и отъ апелативни сѣдии, ще осѣди единъ даже отъ тѣзи министри затова, че е причинилъ щета на Държавата за свой личенъ интересъ, че ще намѣри доказателства за този личенъ интересъ и ще го осѣди. (Н. Кормановъ: Толкозъ по-добъръ за вашата партия.) Азъ казвамъ, че не трѣбви да навличаме на главата си такъвъ резилникъ. Министритѣ може да желаятъ, може да ви молятъ да се дадатъ подъ сѣдъ, и всѣки на тѣхно

мѣсто би направилъ това. Азъ искрено бихъ желалъ да се очистятъ прѣдъ сѣдилището, да не бѣдатъ подъ тежестта на тия клевети, които тукъ и вънъ отъ Народното Събрание се сипатъ на тѣхнитѣ глави, но въпросътъ е: дали ние трѣбва да изпълнимъ тѣхното желание, дали сме ние, които трѣбва да ги дадемъ подъ сѣдъ, или не? Азъ казвамъ, че не трѣбва ние да ги изложимъ на поругание. Защото, ако днесъ това прѣдложение е плодъ на 40 души, отъ които нѣкои сами сж проверили, а други сж чули отъ проверителитѣ, че е истина това, което се приписва на бившитѣ министри; ако това прѣдложение е тѣхенъ плодъ и сега падне, нѣма да се рѣче, че Народното Събрание е дало подъ сѣдъ министритѣ и послѣдствително на такова едно дѣйствие нѣма да се влѣчатъ нито отъ Народното Събрание, нито отъ Правителството. Но прѣдставѣте си за минута това, което всички знаемъ прѣдварително, че ще се рѣши да се възбуди едно прѣслѣждане; ако знаемъ, че никакъвъ сѣдъ нѣма да ги осѣди по така формулираното обвинение, че не съставлява прѣстѣпление, което да се рѣши отъ единъ държавенъ сѣдъ, и, ако тия хора се оправдаятъ прѣдъ сѣда, тогава вие сте едни обвинители, за които хората могатъ да кажатъ много. (Д. Ризовъ: Нека казватъ! — Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Нека тѣ ни дадатъ подъ сѣдъ!) Нѣма да ви дадатъ подъ сѣдъ. Единственитѣ, които не може да се дадатъ подъ сѣдъ за набѣдяване, сж народнитѣ прѣдставители. Но, че бѣдѣщитѣ оправдани министри нѣма да ви даватъ подъ сѣдъ, съ това нѣма да се утѣшите. Вашитѣ дѣйствия сега ще се кажатъ пристрастни, както може да се каже още сега, когато за сжщата работа изключавате даванетоъ подъ сѣдъ на другъ единъ министъръ само заради това, защото е въ кабинета на тѣзи, къмъ които вие принадлежите. И това, което сега е само подозрѣние въ пристрастие, тогава ще бѣде фактъ положителенъ и тогава общественото мнѣние ще бѣде въ тѣхна полза и въ ваша вѣрба. (Д. Ризовъ: Толкозъ по-добрѣ!) За да се избѣгне такава една отговорност прѣдъ общественото мнѣние, вие трѣбва сега да не слушате министритѣ, които ви казватъ: дайте ги подъ сѣдъ; да не слушате и тия, които сж подписали прѣдложението.

Х. Конкилевъ: Протестирамъ! Не сме такива депутати като васъ и като вашитѣ министри! Никой не ни е казвалъ това!

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Азъ никогѣ не съмъ каралъ да прави такова прѣдложение! Ще имамъ честта да Ви отговоря.

Д-ръ П. Табурновъ: Кой Ви казва, че сте казвали?

Министъръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Вие, ей сега, казахте!

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Имайте прѣдъ видъ, г-нъ Табурновъ, че Вие казахте, какво министритѣ карали народнитѣ прѣдставители да направятъ това прѣдложение, и то било направено на туй основание, че министритѣ рѣшили.

Д-ръ П. Табурновъ: Чакайте да се обяснимъ! Азъ не съмъ така казалъ! Не вземайте думата изведнажъ. Азъ не се отричамъ отъ думитѣ, които съмъ казалъ. Може да не сте разбрали или да не искате да разберете и да не прѣструвате. Азъ казахъ, че това прѣдложение е подписано отъ 30—40 души, отъ които едни знаятъ съдържанието, а други има, които знаятъ това, което имъ е прѣдадено. (Глъчка. — Нѣкои отъ прѣдставителитѣ: Неждѣй се пишмани!) Не се пишмания азъ като васъ, че сте ми приели избора. Сега, значи не е плодъ на Народното Събрание това прѣдложение. Не може да се обвини никой въ това Народно Събрание, че е извършилъ едно дѣйствие, отъ което послѣ се отказва, а ще се обвиняватъ, ако има мѣсто. Азъ не казахъ, че сж виновни тия, които сж подписали прѣдложението, защото твърдѣ е вѣроятно, че сж убѣдени, че онова, което се пише въ прѣдложението е вѣрно, и че има основание за възбуждане прѣслѣждане, но послѣ, казвамъ, слѣдъ този актъ, който ще стане сега, слѣдъ възбуждането на прѣслѣждането, тогава ще бѣде плодъ на Правителството и Народното Събрание; тѣ дѣйствуватъ тукъ едновременно, и ще се каже, че Събранието, когато сега ще прѣдаде на сѣдъ тия министри и отпослѣ ще се оправдаятъ, е дѣйствувало пристрастно. Защото не ще може да има единъ бѣдѣщъ сѣдъ за клевета. Ако е било едно частно лице, което е набѣдило друго, и другото частно лице се оправдае, то оправданото по сѣдъ лице ще има право да тегли на сѣдъ набѣдителя. Отъ такъвъ единъ процесъ между набѣдителя и набѣдения ще се види дѣйствувалъ ли е добросъвестно този, който е призначилъ другиму извѣстно дѣяние, и сждимъ ли е, и, слѣдователно, подлежи ли на наказание; ще се види отъ присѣдата, че лицето е добросъвестно дѣйствувало, когато е казало на другото, че е извършило извѣстно дѣяние. Но тукъ, слѣдъ оправданието на министритѣ, не е възможно да се тегли Народното Събрание или частъ отъ него, но ще се правятъ възможни прѣдположения у хората, че при дѣйствието, което сега ще вършите, се дѣйствувало пристрастно. Пристрастно, казвамъ, защото, между другото, такова подозрѣние още сега има основание да се породи у хората. Това подозрѣние се причинява отъ обстоятелството, че Министъръ Паприковъ, който е подписалъ двѣтъ постановления на Министерския Сѣвътъ, за подписването на които постановления сж дадени подъ сѣдъ Пешевъ и Начовичъ: за купуване на желѣзнитѣ хамбари и за друга една доставка, за изпълнение закона за десетъка — не помня кой. Значи, и двѣтъ тѣзи постановления сж подписани отъ Министра Паприковъ. За сжщитѣ тѣзи постановления се даватъ подъ сѣдъ и се намира основание да се сждятъ Пешевъ и Начовичъ, а той не. Естествено е, ще стане въпросъ: защо става това? Заради туй, защото има шашка? Не. Това не е, въ всѣки случай, отъ характеръ да ви отклони да вършите това, което мислите, че е справедливо, и което вършите за другитѣ. Значи, има друга нѣкоя причина и хората иматъ право да се съмнѣватъ. Другата причина е, че той е министъръ. Тя е естествена, тази, която по естеството на работата дохожда на ума на всѣкого. Друго, вие сами казвате въ своя докладъ, че той е причината, дѣто се е оцетила Държавата, защото е ималъ пълно основание да унищожи

договора съ Вайсенберга и не е го унищожилъ. Веднажъ не направилъ това, той е станалъ причина да се платятъ 165.000 л. Ако е истина, че личната облага не се гледа дали е на министра, а на когото и да е, той е причинилъ лична облага на Вайсенберга, а по същата причина, споредъ вашата логика, трѣбваше и Министъръ Напριοковъ за причинена щета на Държавата, — защото е станалъ причина да се изгубятъ 165.000 л. — да се даде подъ съдъ. Какво заключение може да се извлѣче отъ този фактъ? Нали туй, че има тукъ пристрастие, нали, че той е изваденъ отъ послѣдствията, които ще се прикачватъ на другитѣ министри, защото и сега е министъръ? Азъ мисля, че и най-простиятъ човѣкъ може да дойде до това заключение. Ето защо азъ казвамъ, че, ако се спре работата въ този моментъ, никакво обвинение не може да става. Ще рѣче, че тѣзи хора, които сж подписали, сж мислили онова, което другитѣ не сж мислили. Но послѣдствията сж други. Миналата година въ Народното Събрание — то не е тайна — се готвѣше запитване за разни работи въ Банката. Истина или не, но нѣкои прѣдставители имаха основание да се опитатъ да внесатъ такова прѣдложение. Всички депутати възстанаха — размислили сж върху това, че може да има нѣкои грѣшници. Но това зло, което ще произлѣзе отъ ненаказването на нѣкои отъ тѣзи грѣшници, е ли такова зло, което да се равнява съ онова зло, което ще послѣдва, ако и външниятъ свѣтъ знае, че въ нашата Банка се краде? По-малко е това зло отъ другото, затова се е прѣмълчало и не се е дало ходъ на никакво прѣдложение, и много умно, споредъ мене, сж постѣпили тия, които сж направили да се прѣмълчатъ тѣзи работи. Сега, има и друга по-голяма злина: по-малката се прѣдпочита прѣдъ по-голямата. Не сме ангели да вървимъ изключително по правилата на законитѣ: намиратъ се прѣчки, които трѣбва да се прѣскачатъ. Така е свѣтътъ, такъвъ е животътъ и такъвъ ще бѣде всѣкога. Значи, сега тукъ ако кажемъ се взима това съображение, което сме взели ние, тогава ще ви дадемъ да разберете, че мнѣнието, което азъ казвамъ сега, е най-доброто, защото, като знаете — и азъ трѣгвамъ отъ началото, че сте убѣдени, че нѣма да ги осждатъ, — че никакъвъ съдъ, който ще се учреди, нѣма да ги осжди... (Д. Ризовъ: Не е истина!) Азъ съмъ убѣденъ, (Д. Ризовъ: Туй кажете!) азъ намирамъ, че единъ бѣдѣщъ съдъ на основание на тия данни, които има сега, не може да ги осжди. (Д. Ризовъ: Ако бѣде съставенъ отъ хора като Васъ, да!) Какво право имате да казвате така? (Д. Ризовъ: Съ правото както Вие имате право да говорите!) Вие недѣлите ми отъаря устата, защото ако ги отворя, не ще да Ви похваля. (Д. Ризовъ: И да я отворите, отъ вашата уста никой не се бои!) Азъ и по-напрѣдъ казахъ, че не говоря на Васъ.

Прѣдсѣдателствуващъ А. Краевъ: Споредъ правилника запрѣтени сж прѣкъсванията на ораторитѣ. (Д. Ризовъ: Той твърди, че противъ убѣждението си сме подписали прѣдложениято!) Имате право да протестирате противъ такива фрази.

Г-нъ Табурновъ, отъ нежелание да Ви прѣсичамъ, когато говорите, азъ прѣтърпѣхъ три пѣти да Ви не забѣлжа, че употрѣбавате оскърбителни изражения на

цѣлото Народно Събрание. Вие казахте, че има мнозина измежду подписавшитѣ и други, които ще приематъ прѣдложениято, убѣдени, че нѣма да се намѣри държавенъ съдъ да осжди министритѣ, но само за джанабетлъкъ се давали подъ съдъ. (Д-ръ П. Табурновъ: Не за джанабетлъкъ.) Съгласете се, че такива изражения не сж съгласни съ правилника, и азъ Ви моля да се изразявате въ една по-парламентарна форма.

Д-ръ П. Табурновъ: Азъ не знамъ да избирамъ думитѣ. Азъ казахъ, че тѣзи, които сж подписали, може да бѣдатъ убѣдени, че има основание да се възбуди прѣслѣждане — възможно е, — но казвамъ, че заедно съ това тѣ сж убѣдени въ туй, че единъ бѣдѣщъ съдъ нѣма да ги осжди. . . (Д-ръ К. Милановъ: То е твоето убѣждение!) Азъ много пѣти съмъ ималъ случай да чуя отъ единъ прокуроръ, който, като обвинява нѣкого и като иска да се отгърве отъ фиаското, което ще прѣтърпи въ съда, казва: азъ знаяхъ, че ще се оправдае, но доходъ го подъ съдъ да не е моя отговорността. (Д-ръ К. Милановъ: Много право Вие се прави забѣлжка, че обиждате Народното Събрание!) Азъ съмъ слушалъ тия работи, и Вие, като сте боравили въ сѣдилицата, трѣбва да сте ги чули. При отсъствие на доказителства, само защото е имало сѣнка отъ нѣкои улики, прокуроритѣ внасятъ обвинителни актове въ съда, и отъ 100 десетъ се осждатъ, а 90 се оправдаватъ. Има едно циркулярно прѣдписание отъ министра на юстицията въ Русия до прокуроритѣ, въ което той казва: „азъ ще бѣда много по-доволенъ отъ вашата дѣятелностъ, ако внасятъ намѣсто 50 обвинителни актове само 5, но отъ тѣзи 5 всички да се осждатъ“. Значи, по-добъръ е да се осждатъ всички 5, отколкото да се дадатъ 50 души подъ съдъ и отъ тѣхъ да се осждатъ само 5 или 6. Та, понеже това става много пѣти, че единъ прокуроръ, или както вие, които сте обвинителъ, недѣйте се докато, даже ако се обвинявате въ гледане работата малко по-другояче — вие тукъ сте обвинителна страна, а, слѣдователно, безпристрастие у обвинителя не се прѣдполага. Може ли единъ защитникъ или противникъ обвиняемъ по едно дѣло, може ли да се каже, че е безпристрастенъ? Не, презумцията е, че е пристрастенъ. За единъ обвинителъ, макаръ дѣ се нарича Народно Събрание, макаръ да се нарича Ризовъ. . . (Д. Ризовъ: Не подозирайте искренностита на убѣждението ми!) Най-послѣ, азъ говоря за едно бѣдѣще дѣйствиe, за убѣждението, че единъ бѣдѣщъ съдъ ще ги осжди. Та, казвамъ, ако така мислите, или ако се съмнѣвате въ това, ако допущате, че единъ бѣдѣщъ съдъ ще ги оправдае, недѣйте туря въ движение цѣлата тая процедура, която е срамъ не само за министритѣ, но изобщо, каквито резултати и да даде, ще бѣде срамъ за цѣлия народъ. Защо да се казва вънъ, че въ България има български министри, които крадатъ — отъ сумата 200, взематъ 100 за себе си, или 50, или 5, както казаха нѣкои прѣдставители. Защо да се казва това, когато ако умре това прѣдложение, ако остане безъ послѣдствие, ще се запущатъ устата на всички, и тогава не ще може да има лоши послѣдствия, особено въ тия врѣмена, които прѣживяваме. Това ще увеличи ли кредитъ на България, ще станемъ ли по-достойни дѣ имаме

прѣдъ външния свѣтъ кредитъ? (С. Арсениевъ: Ще увеличимъ кредита!) Много се лъжете. Когато ще се оправдаятъ тия министри, нѣма да се казва, че тѣ сж виновни, но сждилищата сж пристрастни. Не мога азъ да се съглася съ мнѣнието на г. Ризова, което се състои въ това: „какъвто да бѣде резултатътъ на това дѣло, какъвто да бѣде рѣшението на тия 30 висши магистрати у насъ, азъ ще си остана при убѣждението, и общественото мнѣние ще остане при своето, че тия хора сж виновни“. Това не може да се каже въ тоя моментъ, когато възбуждате прѣслѣдването; защото всѣки отъ васъ поне трѣбва да има вѣра въ това сждилище, което за пръвъ пѣтъ ще се учреди въ България. Трѣбва да имаме вѣра, защото това сждилище ще се състави отъ виднитѣ сждии въ България — отъ сждиитѣ на Касаціята и Апелацията. Слѣдователно, още отсега да кажемъ, че не се подчиняваме на това рѣшение въ бѣдѣще, това какво значи? Не значи ли, че отиваме до пристрастие. Да кажемъ сега, че прѣдъ твърдото рѣшение на висшия сждъ стои моята воля, азъ искамъ да мисля така, моята воля е по-висша отъ този сждъ, това не може да се каже още отъ самото възбуждане или искане да се възбуди прѣслѣждане противъ лицата, които ще се сждятъ отъ единъ опрѣдѣленъ сждъ, който много малко държави го иматъ и въ безпристрастието на който нѣма защо да се съмнѣваме. Зашо ги даваме на сждъ, ако общественото мнѣние ще ги осжди. Ако цѣлото обществено мнѣние прѣдставлява г. Ризовъ и ако, какъвто и да бѣде рѣшението на този сждъ, пакъ ще нарѣчемъ тия хора крадци, тогава защо отиваме да ги прѣдаваме на този сждъ? Тогава да ги сждимъ самички, да намѣримъ срѣдство да ги осждимъ, когато сме убѣдени въ виновността имъ — ние можемъ да опрѣдѣлимъ единъ сждъ и да изпълнимъ присждата въ самото Събрание. Това убѣждение като е въ васъ, употребѣте тия мѣрки. И вие имате тая сила, направѣте го. Но отсега още да се съмнѣвате въ сждилището и да почитате рѣшението му, ако е само такова, какъвто ние мислимъ, че трѣбва да бѣде, то е много. (Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Това бѣше субективно мнѣние на г. Ризова, а не на Народното Събрание.) Когато има субективно мнѣние, което се изказва тукъ на трибуната, то значи, че си е намѣрило аденти, които мислятъ като него. (Д. Ризовъ: Азъ не съмъ казалъ така.) Защо да ми правите бѣлѣжка за такова мнѣние? Когато се изказва една мисль на трибуната, освѣнъ въ извънредни случаи, може всѣки да мисли така, че се говори, за да се убѣдятъ хората въ това, което се говори. Азъ чухъ въ буфета и отъ единъ земледѣлецъ: „какъвто да рѣши сждътъ, тѣ сж крадци“. Това не доказва едно хладнокрѣвно разсѣждение върху важността на акта, който прѣдстои сега да упражнимъ.

Азъ ви моля, г-да прѣдставители, слѣдователно, да се вотира прѣдложението не така en bloc. (Гласове: Направѣте го писмено.) Мога и писмено да го направя, само ще ме озадачите. Разбирамъ защо. (Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Нѣма нужда да го формирате писмено.) Азъ ще направя прѣдложение въ смисль такава, за всѣки единъ министъръ отдѣлно, за всѣко едно прѣстѣпление отдѣлно да бѣде обвинението. Азъ права прѣдложение въ такава смисль, щото да се отхвърля

цѣлото това прѣдложение. Но ако не стане това и понеже не е изчерпателно другото, то да се вотира по всѣка точка отдѣлно. Поне сега е мотентътъ, подписавшитѣ това прѣдложение трѣбва да формиратъ обвинението. Така щото, ще се уважи прѣдложението относително Министра Радославовъ затовъ, че е извършилъ покъзанитѣ въ еди-коя точка на прѣдложението прѣстѣпни дѣяния за нарушение закона за търговетѣ въ причинение вѣда на Държавата за своя лична облага . . . Забравихъ да кажа и това — личната облага на г. Радославова въ що се състои? (М. Златановъ: Захвапахте да се подигравате съ Събранието!) Защо? Казахъ ли дума за лична облага на г. Радославова? (Д. Цанковъ: За Радославова, виждѣ, лични облаги нѣма.) Има го въ послѣдната точка на доклада и прѣдложението заради туй, че единъ машинистъ, който служилъ въ клубъ на Либералната партия, и билъ едновременно и надзирателъ нѣколко мѣсеца. Туй му е личната облага на г. Радославова. Казвамъ, че туй нѣщо е толкова несериозно, щото не може да се поддържа затова още, защото не се казва, че Либералниятъ клубъ и печатницата на Либералния клубъ е притежание на г. Радославова и че този човѣкъ не е получавалъ заплатата друга, освѣнъ оная, която е получавалъ като надзирателъ по десетъкъ. Слѣдователно, за него да се не уважи, нито прѣстѣпленията, изложени въ самото прѣдложение, нито ония, изложени въ доклада. А така сжщо за Министра Пешевъ, сжщо и за Министра Вичовъ отдѣлно да се вотира за причинение вѣда на Държавата. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: А за Начовича?) И за г. Начовича. Тия нарушения, които сж за специалния законъ. Въ заключение, ще моля да се вотира по тоя начинъ.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Думата има г. Х. Филиповъ (Гласове: Нѣма го.) Г-нъ Златановъ. (М. Златановъ: Отказвамъ се.) Г-нъ Венедиктъ Поповъ. (В. Поповъ: Отказвамъ се.) Слѣдъ тѣхъ нѣма други записани да говорятъ. (Д. Цанковъ: Искамъ гласоподаването да стане поименно.) Има такова прѣдложение направено вече.

Съгласно чл. 55 отъ правилника за вътрѣшния редъ на Събранието, прѣдлага се, щото прѣдложението, за даване подъ сждъ бившитѣ министри, да се вотира съ поименно гласоподаване. Които приематъ това прѣдложение, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Г-да народни прѣдставители, прѣди да пристѣпимъ къмъ поименно гласоподаване, моля, да се разрѣши въпросътъ изцѣло ли трѣбви да гласуваме това прѣдложение, или по отдѣлно за всѣкиго. (Гласове: Изцѣло.) Г-нъ Табурновъ прѣдлага да се гласува по отдѣлно. Които приематъ това негово прѣдложение, да си вдигнатъ рѣката. (Двама-трима вдигатъ.) Събранието не приема. Значи, изцѣло ще се гласува.

Е. Начевъ: Въ прѣдложението да се прибавятъ и тия думи, освѣнъ тия нарушения, които сж поименуваши въ прѣдложението; да се каже: „и за други, които ще се откриятъ“.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Това може да прѣдложите послѣ. Пристѣпимъ къмъ гласуването.

Секретарь М. Златановъ: (Прочита списъка и г. г. прѣдставителитѣ гласуватъ.)

С. Арсениевъ — за, А. Ангеловъ — за, Д. Аргириадисъ — (отсѣтствува), Д. Аичевъ — (отсѣтствува), И. Арнаудовъ — (отсѣтствува), М. Абджиевъ — (отсѣтствува), Н. Антикаровъ — за, И. Бѣлиновъ — въздържа се, А. Бояджийски — (отсѣтствува), А. Блажевъ — за, А. Бозовски — (отсѣтствува), Г. Булевъ — за, И. Бобековъ — за, М. Балабановъ — (отсѣтствува), М. Божковъ — (отсѣтствува), П. Баевъ — за, С. Бойковъ — за, Ц. Вакаловъ — за, Я. Бръшляновъ — за, С. Бабджановъ — за, К. Величковъ — (отсѣтствува), А. Виячевъ — за, И. Влчковъ — (отсѣтствува), И. Веселиновъ — за, Д-ръ Х. Владигеровъ — противъ, Т. Влайковъ — за, Ц. Вучковъ — за, И. Гешовъ — въздържа се, В. Гьокъ — за, И. Георгиевъ — за, К. Гърковъ — (отсѣтствува), Н. Гимиджийски — за, Д-ръ П. Гудевъ — (отсѣтствува), Д-ръ С. Даневъ — (отсѣтствува), В. Димчевъ — за, Д. Десевъ — (отсѣтствува), С. Димитровъ — за, Ж. Желѣзовъ — (отсѣтствува), Я. Забуновъ — (отсѣтствува), М. Златановъ — за, А. Ибишевъ — (отсѣтствува), Д-ръ К. Икономовъ — за, съ изключение Пешевъ и Начовичъ, Ст. Ивановъ — (отсѣтствува), Сп. Ивановъ — (отсѣтствува), П. Ивиновъ — за, П. Каравеловъ — въздържа се, А. Краевъ — въздържа се, В. Кънчовъ — (отсѣтствува), А. Крушковъ — за, съ изключение Пешевъ и Начовичъ, Г. Кирковъ — за, М. Калевъ — противъ, Н. Козаревъ — за, Н. Кормановъ — за, П. Калинковъ — (отсѣтствува), Х. Конкилевъ — за, А. Картовъ — (отсѣтствува), А. Людскановъ — (отсѣтствува), Л. Лазаровъ — за, А. Малиновъ — за, съ изключенията, които и правихъ отъ трибуната, А. Маринкехайовъ — (отсѣтствува), Г. Маджаровъ — за, Д. Мирковъ — (отсѣтствува), Ц. Мечкаровъ — (отсѣтствува), И. Московъ — (отсѣтствува), Д-ръ К. Милановъ — за, Ц. Мисловъ — за, Т. Михайловъ — за, Я. Маткиевъ — (отсѣтствува), С. Мазакъ — (отсѣтствува), В. Николчовъ — за, Г. Недѣлковъ — за, Е. Начевъ — за, съ изключение на Пешевъ и Начовича, Р. Николовъ — за, Т. Николовъ — (отсѣтствува), Т. Орловъ — за, Р. Петровъ — (отсѣтствува), Х. Петруновъ — за, безъ никакво изключение, Д. Петковъ — (отсѣтствува), В. Поповъ — за, Д. Пчелински — (отсѣтствува), Д. Пишмановъ — за, Д. Папазовъ — (отсѣтствува), П. Крестевъ — за, съ изключение Пешевъ и Начовичъ, Ю. Теодоровъ — за, съ изключение Пешевъ, Влчовъ и Начовичъ, Ж. Петковъ — (отсѣтствува), И. Петровъ — за, К. Петковъ — за, но и Паприкова да имъ бѣдѣщата комисија прѣдъ видъ, Н. Петровъ — за, Н. Поповъ — (отсѣтствува), Т. Петковъ — (отсѣтствува), П. Пешевъ — въздържа се, С. Поповъ — (отсѣтствува), Т. Петровъ — (отсѣтствува), Д-ръ А. Петровъ — за, Д-ръ А. Радевъ — (отсѣтствува), Д. Ризовъ — за, Н. Русевъ — за, М. Сарфовъ — (отсѣтствува), Д-ръ К. Сеярафимовъ — (отсѣтствува), И. Салабаневъ — (отсѣтствува), А. Ставчевъ — за, Г. Стойновъ — за, И. Стояновъ — (отсѣтствува), И. Соколовъ — за, съ изключение на Начовича и Пешева, И. Сунгуларски — за, съ изключение на Пешева, И. Спасовъ — за, М. Стояновъ — (отсѣтствува), П. Станчевъ — за, съ изключение на Пешевъ, С. Савовъ — (отсѣтствува), С. Стойновъ — за, С. Стояновъ — (отсѣтствува), С. Соколовъ — (отсѣтствува), О. Сюлеймановъ

(отсѣтствува), Д-ръ П. Табурновъ — противъ, Х. Топузановъ — за, съ изключение Пешевъ, Начовичъ и Вачовъ, Ц. Таслаковъ — за, съ изключение на Пешева, Начовича и Вачова, които за нарушение конституцията, А. Урумовъ — (отсѣтствува), А. Филиповъ — за, А. Франга — (отсѣтствува), Х. Филиповъ — (отсѣтствува), Т. Ферадовъ — (отсѣтствува), Д. Христовъ — за, съ изключение на Пешевъ, Н. Христовъ — (отсѣтствува), Д. Ваневъ — (отсѣтствува), Х. Неджибъ Бей — (отсѣтствува), Х. Бей Мустафа Бейовъ — (отсѣтствува), К. Яневъ — (отсѣтствува), Д-ръ А. Ходжевъ — за, съ изключение на Пешевъ, Е. Хасановъ — (отсѣтствува), Д. Цанковъ — за, Н. Цановъ — за, С. Цоцумински — за, Г. Цонковъ — за, Х. Чакмаковъ — (отсѣтствува), Г. Шиваровъ — за, Г. Шойлевъ — (отсѣтствува), Ю. Юмеровъ — (отсѣтствува), Я. Юмеровъ — (отсѣтствува) и К. Ячевъ — (отсѣтствува).

66 души гласуватъ изобщо „за“. Въ това число влизатъ и 10 души, които гласуватъ „за“ съ изключение, повече за г. Пешева. Трима гласуватъ „противъ“.

Прѣдсѣдателотвующъ А. Краевъ: Четирма се въздержатъ.

Д. Ризовъ: Петима: г. г. Гешовъ, Пешовъ, Бѣлиновъ, Каравеловъ и Вие.

Секретарь М. Златановъ: 66 души отговарятъ „за“. Въ това число 10 души отговарятъ „за, съ изключение на Пешева“, плюсъ трима, които гласуватъ изцѣло противъ прѣдложението.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: 14 души изключаватъ г. Пешева, отъ които около 12 изключаватъ и останалитѣ; трима сж „противъ“, четирима се въздержатъ, 66 приематъ прѣдложението и отсѣтствуватъ 66 споредъ моята сметка.

Както и да е, Събранието приема съ болшинство въ уважение прѣдложението. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Колко сж прѣдставителитѣ?) 74 души присѣтствуватъ.

Прѣдстои, г-да, да се избере една комисија ad hoc, която да разсѣдва фактитѣ и обстоятелствата, изложени въ прѣдложението за възбуждане углавно прѣслѣждане противъ бившитѣ министри: г. г. Иванчовъ, Тончевъ, Теневъ, Радославовъ, Пешевъ, Вачовъ и Начовичъ. Съгласно правилника, прѣдсѣдателството на Народното Събрание има честь да прѣдложи слѣдующитѣ лица. Ако позволявате, г-да, да ви прочета имената имъ изцѣло.

Д-ръ П. Табурновъ: За това, какъ да стане избирането, искамъ думата.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Споредъ правилника, разрѣшава прѣдсѣдателството.

Д-ръ П. Табурновъ: Азъ само двѣ думи искамъ да кажа.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Азъ ще прочета лицата, и слѣдъ това ще Ви дамъ думата.

Бюрото, г-да, сѣта да прѣдложи слѣдующитѣ лица: Д-ръ П. Гудевъ, М. Златановъ, А. Малиновъ, Д-ръ К. Ми-

лановъ, Д-ръ А. Петровъ, В. Поповъ, П. Станчевъ, И. Соколовъ, Д-ръ П. Табурновъ, Х. Филиповъ, А. Франга и Д-ръ А. Ходжевъ.

Г-нъ Табурновъ, желаете ли да говорите?

Д-ръ П. Табурновъ: Азъ искахъ да кажа да се съблюдава правилника по отношение назначаването на тази комисия, като отъ всѣка група има по единъ. И, друго, мислѣхъ да не е повлияло това, че нѣкои сж говорили противъ прѣдложението, и да не се мисли, че това е ангажментъ да не могатъ да бѣдатъ въ комисията. Единствената презумция, която законътъ прави, е, че тѣзи, които сж подписали това прѣдложение, не могатъ да взематъ участие въ комисията. Трѣбва да се приеме, че това лице, което влиза въ комисията, каквото и да е неговото мнѣние, самото достойнство, което получава чрезъ влизането си въ комисията, ще го направи да сѣди обективно, да търси доказателствата „за“ и „противъ“ и обстоятелствата въ вѣрда или въ полза на обвиняемитѣ безъ никаква разлика. Заради туй, като чухъ имената, нѣма нужда какво да прѣдлагамъ.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Удобривате ли листата?

Д-ръ П. Табурновъ: Да.

В. Поповъ: Прѣди да се вотира, искамъ да кажа двѣ думи. Азъ не мога да фигурирамъ като членъ на тази 12-члена комисия на туй основание, защото съмъ подписалъ единъ отъ докладитѣ, а именно доклада за вагонитѣ, и съ своя подписъ съмъ изказалъ мнѣние заедно съ другаритѣ си, че има основание да се възбуди углавно прѣсѣдване срѣщу означенитѣ въ този докладъ бивши министри, и, ако и да не съмъ подписалъ прѣдложението за даването подъ сѣдъ министритѣ, обаче, вече съмъ изказалъ мнѣние, а пъкъ законътъ за сѣдене на министритѣ прѣдписва, щото въ 12-членната комисия да не участвуватъ такива лица, които да сж изказали мнѣние по въпроса. Ето защо ще моля почитаемото прѣдсѣдателство, а заедно съ това и г. г. прѣдставителитѣ да ме изключатъ отъ този списъкъ.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Моля, г-да! Да се разрѣши по-напрѣдъ този въпросъ, повдигнатъ отъ г. Венедикта Поповъ. (Д. Ризовъ: Умѣстно е!) Моля, г-да! Прѣдсѣдателството, като взе прѣдъ видъ, че въ самия законъ за сѣдене министритѣ, именно чл. 5, се изключаватъ само ония, които сж подписали прѣдложението, тогазъ, когато г. Венедиктъ Поповъ е подписалъ само доклада, но не и прѣдложението, не счете за умѣстно изключването му. Обаче, ако почитаемото Народно Сѣбрание уважи съображенията, изложени отъ г. Попова, азъ ще го залича отъ кандидатната листа. (Ю. Теодоровъ: Уважаваме ги!) Моля Сѣбранието да се произнесе. Моля ония, които уважаватъ мотивитѣ на г. Венедикта Поповъ, за да не фигурира въ числото на дванадесетитѣ души, да си вдигнатъ рѣката. (Болшинство.) Сѣбранието приема. (М. Златановъ: Нѣма защо да се гласува, защото той не е приетъ още!) Значи, Сѣбранието приема да се изключи отъ листата г. Венедиктъ Поповъ. (Нѣкой отъ

прѣдставителитѣ: Да се замѣсти съ г. Димчева!) Г-нъ Димчевъ е подписалъ прѣдложението. (Е. Начевъ: Не го е подписалъ!)

Д-ръ П. Табурновъ: Ако може да се откажа отъ тази длѣжностъ, азъ тоже се отказвамъ. Благодаря на бюрото, че е имало довѣрие въ мене, но азъ се отказвамъ и моля Сѣбранието да приеме моето отказване.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Вашето отказване не е така мотивирано, кѣто онова на г. Попова, и не мога да го туря на вотиране.

Ето, г-да, въ прѣдпослѣдния редъ на подписитѣ, и подписа на г. Димчева.

В. Димчевъ: Азъ не съмъ подписалъ това прѣдложение и заявявамъ, че ако има мой подписъ, той трѣбва да е фалшифициранъ; но повече вѣрвамъ, че е грѣшка.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Тѣй ли? Какъ е възможно? Скоро оригиналтѣ да се донесе на това прѣдложение! Азъ ще искамъ да констатирамъ séance tenante самоличността на подписа. Нека да ми се донесе оригиналтѣ.

Е. Начевъ: Хайде да отложимъ избирането на комисията за вторникъ!

В. Димчевъ: Г-нъ Краевъ! Моля Ви се, какъ съмъ подписанъ тамъ — само Димчевъ ли? Собственото ми име какъ е записано?

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: В. Димчевъ. Нѣма другъ Димчевъ въ Камарата.

В. Димчевъ: Азъ не ща да се избирамъ. Може да се тури друго лице — защо да се спира за мене работата?

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Не се спира работата само за Васъ, а да се констатиратъ подписитѣ дали сж автентични. Азъ ще прочета оригиналнитѣ подписи: (Чете имената на оригиналното прѣдложение, а секретарьтъ г. Козаревъ гледа печатаното прѣдложение.) „Н. Цановъ, Т. Влайковъ, Н. Кормановъ, Н. Козаревъ, М. Божковъ, Ц. Таслаковъ, С. Вайковъ, А. Бояджийски, Ц. Вучковъ, Х. Топузановъ, Н. Петковъ, Г. Недѣлковъ, Г. Шиваровъ, А. Блажевъ, Г. Кирковъ, Д. Ризовъ, Н. Поповъ, Т. Михайловъ, Х. Койкилевъ, Д. Цанковъ, С. Арсениевъ, Ц. Бакаловъ, В. Николовъ, Г. Булевъ, А. Ангеловъ, Л. Лазаровъ, М. Стояновъ, А. Станчевъ, И. Георгиевъ, Я. Забуновъ, И. Бобековъ, А. Бозовски, Р. Николовъ, П. Калинковъ, С. Стойновъ, Д. Христовъ, И. Московъ, Д. Пчелински, И. Спасовъ, В. Димчевъ.“

Елате, моля, да си видите подписа.

(В. Димчевъ отива при прѣдсѣдателствующия.)

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Г-да! Констатирамъ единъ подписъ, който има изгледъ, че е В. Димчевъ, но не е той. Азъ познавамъ собственорѣчния подписъ на г. Димчева и констатирамъ, че не е неговъ. Може да е на другъ. Слѣдватъ: „С. Цоцумански, Ю. Теодоровъ, Т. Орловъ и А. Филиповъ.“

Кой не си е чул името? (Д-ръ К. Милановъ: П. Ивановъ не си е чул името.) Елате тукъ, г-нъ Ивановъ. (П. Ивановъ отива при прѣдсѣдателствующия.)

Само този подписъ остава споренъ, а останалитѣ подписи сѣк автентични.

В. Димчевъ: Едно нѣщо ще трѣбва да кажа тукъ, за да се забѣлжи въ протоколитѣ, че по-напрѣдъ, когато Вие ми казахте, г-нъ прѣдсѣдателю, че моя подписъ фигурира въ това прѣдложение, азъ мислѣхъ, че Вие, както заявихте, познавате подписа ми, и мислѣхъ, че държките оригиналното прѣдложение; затуй си позволихъ думата, която казахъ. Но отъ всичко се вижда, че тукъ има една печатна погрѣшка, като подписа на друго лице се прочелъ и напечаталъ на моето име.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Съгласни ли сте, г-да прѣдставители, да се замѣни г. Венедиктъ Поповъ съ г. Димчева? (Гласове: Съгласни!)

Поставямъ, прочее, на гласуване. Тия, които сѣк въ листата, приготвена отъ Прѣдсѣдателството... (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Единъ по единъ да се гласуватъ!)

Прѣдсѣдателството прѣдлага г. Д-ръ П. Гудевъ. Моля ония, които го приематъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Прѣдсѣдателството прѣдлага г. М. Златановъ. (Приема се.)

Прѣдсѣдателството прѣдлага г. А. Малиновъ. (Приема се.)

Прѣдсѣдателството прѣдлага г. Д-ръ А. Милановъ. (Приема се.)

Прѣдсѣдателството прѣдлага г. Д-ръ А. Петровъ. (Приема се.)

Прѣдсѣдателството прѣдлага г. В. Димчевъ. (Приема се.)

Прѣдсѣдателството прѣдлага г. П. Станчевъ. (Приема се.)

Прѣдсѣдателството прѣдлага г. И. Соколовъ. (Приема се.)

Прѣдсѣдателството прѣдлага г. Д-ръ П. Табуриновъ. (Гласове: Меншество! — Други: Болшинство! — Д-ръ П. Табуриновъ: Азъ се отказвамъ! — Гласове: Събранието не приема!) Понеже има оспорване, моля ония, които приематъ г. Д-ръ Табуринова, да станатъ прави. (Меншество. — Д-ръ П. Табуриновъ: Азъ се отказвамъ!) Сега констатирамъ, че Събранието не приема.

Д-ръ К. Милановъ: Азъ прѣдлагамъ на мѣстото му г. Д-ръ Ходжева.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Той влиза въ числото. Азъ, като членъ на прѣдсѣдателството, ще си позволя да прѣдложа г. Т. Николова. Които сѣк съгласни за приемането на г. Николова, да си вдигнатъ рѣката. (Болшинство.) Събранието приема.

Прѣдсѣдателството прѣдлага г. Х. Филиповъ. (Приема се.)

Прѣдсѣдателството прѣдлага г. А. Франга. (Приема се.)

Прѣдсѣдателството прѣдлага г. Д-ръ Ходжевъ. (Приема се.)

И тъй, избрани сѣк: г. г. Д-ръ П. Гудевъ, М. Златановъ, А. Малиновъ, Д-ръ К. Милановъ, Д-ръ А. Петровъ, В. Димчевъ, П. Станчевъ, И. Соколовъ, Т. Николовъ, Х. Филиповъ, А. Франга и Д-ръ А. Ходжевъ. (Д. Цанковъ: Ами държавниятъ обвинител?) Държавниятъ адвокатъ се избира послѣ.

Часътъ е близо 12, г-да; има още 12 минути. (Г. Кирковъ: Искамъ думата!) Имате думата.

Г. Кирковъ: Искамъ да сезирамъ почитаемото Народно Събрание, слѣдъ избирането на тая 12-членна комисиия, която има да издири работата, съ слѣдующето, именно, че, по моето мнѣние, тя не трѣбва да се ограничава само съ туй, което изрично е турено въ нашето прѣдложение, а мисля, че трѣбва да ѝ се даде единъ мандатъ много по-широкъ, че тя има право и въобще пълна свобода на дѣйствие, като анкета, да установи всичко; значи, да отива тамъ, дѣто ние не сме могли да отидемъ, да бѣдатъ питани личности тамъ, дѣто не сме могли да отидемъ, съ една рѣчь да има пълна свобода на дѣйствие. Права такова прѣдложение и моля прѣдсѣдателството да се разширятъ тия точки, за да може да се проучи работата по-хубаво и да се получи нѣщо повече

В. Поповъ: Азъ ще кажа по поводъ на прѣдложението на г. Киркова, че докато нѣма прѣдложение положително, по силата на закона за сѣдене на министритѣ, този мандатъ не може да се даде на тази 12-членна комисиия. 12-членната комисиия, по силата на закона за сѣдене на министритѣ, ще се ограничи изключително въ излѣждането на тия работи, по които е дебатирано въ Събранието по поводъ прѣдложението. Нѣщо повече. Ако е имало въ ума на нѣкои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители да се даде такава широка мисия на 12-членната комисиия, не оставаше нищо друго, освѣнъ, като се съобразятъ съ закона, да направятъ въ срока надлежното прѣдложение. Понеже нѣма такова прѣдложение, мнѣнието ми е, че такъвъ мандатъ не можемъ да дадемъ на тая комисиия.

Но азъ искамъ да повдигна другъ единъ въпросъ въ свѣръзка съ току-що взетото рѣшение отъ страна на Народното Събрание. Законътъ за сѣдене на министритѣ казва, че 12-членната комисиия трѣбва да свѣрши своята мисия въ тази сѣщата сесия, когато става и рѣшението за възбуждане прѣслѣждане на министритѣ. (Г. Кирковъ: Нѣма защо да се прѣдлага!) Моля Ви се! Азъ прѣдполагамъ, че Народното Събрание, или тая извънредна сесия въ скоро врѣме ще се закрие и, отъ друга страна, като членъ отъ една комисиия, която изслѣдва аферата по вагонитѣ, зная, че за да може да свѣрши добросъвѣстно тая комисиия своята работа и за да може да се добие до материалната истина, която ще трѣбва да изслѣдва тая комисиия, туй врѣме, въ което ще трае тая извънредна сесия, не ще да бѣде достатъчно да се разкриятъ напълно всички ония обстоятелства и факти, които сѣк необходими, за да се вземе окончателно едно рѣшение за прѣдаването, или не на сѣдъ бившитѣ министри. Защото азъ, напр., като членъ отъ комисиията по вагонитѣ, мисля, че трѣбва да бѣдатъ изпитани не само лицата по тази картичка, за която ставаше дума въ вчерашнитѣ и днешнитѣ рѣшния, но че ще трѣбва да бѣдатъ изпитани и лица, ако щете, живущи не само въ прѣдѣлитѣ на Княжеството, а и задъ граница. Тогавъ ще стане нужда отъ делегация, а всичко това, за да се изпълне, ще трѣбва много повече врѣме отъ туй, съ което ние ще разполагаме тукъ, како извънредна сесия, докато бѣде закрыта. Ето защо азъ моля, просто повдигамъ въпросъ прѣдъ г. г. народнитѣ прѣдставители и моля да

се разрѣши, дали въ тази сесия трѣбва да свърши мисията си тази комисия, или пъкъ, понеже законътъ изрично прѣдписва това, да стане едно законодателно прѣдложение въ смисълъ да се даде врѣме и възможностъ и да се продължи мисията на комисията за въ идущата редовна сесия — октомврийската.

В. Димчевъ: Искамъ думата!

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Г-нъ Димчевъ! Искате думата за ново прѣдложение ли?

В. Димчевъ: За това прѣдложение.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: По направеното прѣдложение, позволѣте ми да не допусна разисквания, защото часътъ е 12 и трѣбва веднага да вдигна засѣданieto.

Г-да народни прѣдставители! Прѣдложението на г. Киркова има двѣ части: едната частъ на неговото прѣдложение е, щото на тази 12-членна комисия *ad hoc* да се дадатъ широки слѣдствени права; втората частъ на прѣдложението му е, щото тази комисия да направи провѣрка на факти и обстоятелства, относящи се до прѣстъпленieto... (Г. Кирковъ: До обвинението!) до обвиненията, които не влизатъ въ прѣдложението. Втората частъ на Вашето прѣдложение, г-нъ Кирковъ, азъ считамъ, че излиза вънъ отъ прѣдложението. (Г. Кирковъ: Тѣй!) Щомъ е така, азъ считамъ, че не може да се поставя даже на гласуване, защото слѣдствената комисия, споредъ закона, има да приведе въ извѣстностъ, да систематизира обстоятелствата и фактитѣ, изложени въ прѣдложението. (Г. Кирковъ: На обвинението. Обвиняватъ се въ нарушение на конституцията, слѣдователно, слѣдствената комисия може да намѣри още много нѣщо върху туй.) Само въ кръга на прѣдложението може.

Моля тия, които приематъ прѣдложението на г. Киркова, въ смисълъ, щото надлежната комисия, която токущо избрахме, да има широки слѣдствени права, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Слѣдва прѣдложението на г. В. Поповъ.

Министъръ И. Вѣлиновъ: Г-да народни прѣдставители! По прѣдложението, което направи г. Венедиктъ Поповъ, Правителството вече е обмислявало, и не толкова за да се даде възможностъ на комисията да изслѣдва фактитѣ на обвинението, както казва законътъ, колкото да се даде възможностъ на обвиненитѣ да подготвятъ срдства за защита, защото, ако си припомнявате, завчера г. Гончевъ отъ трибуната се позова и на една изненада съ прѣдложението за сжденето му; та, казвамъ, Правителството мисли върху тоя въпросъ и прѣдполага прѣзъ идущата недѣля, когато ще минатъ разискванията по бюджета, да внесе едно прѣдложение, измѣняюще закона за сждене на министритѣ въ този смисълъ, че комисията може да доложи своя докладъ по произведеното слѣдствие и въ слѣдующата сесия. (Ц. Таслаковъ: Саде това не може да стане! — Глъчка. — Д. Ризовъ: Значи, специаленъ законъ да правимъ!) Отъ това прѣдложение Правителството кабинетенъ въпросъ нѣма да прави, но ще го прѣдложи на вашитѣ разисквания.

(Д. Ризовъ: Нѣма нужда да го внася!) за да можете да се увѣрите още веднажъ, че желанието въ дадения случай е да се хвърли възможно повече свѣтлина върху обвинението и да се даде възможностъ на обвиненитѣ министри да си подготвятъ срдства за защита. (Д. Ризовъ: Ще иматъ врѣме!) Моля, не ме прѣкъсвайте; азъ не прѣкъсвамъ никого. — На Народното Събрание ще остане да рѣши, дали това прѣдложение да се приеме или да се не приеме. Г-нъ Ризовъ може да бжде на едно мнѣние, а другитѣ г. г. народни прѣдставители на друго мнѣние. Азъ считамъ за нужно тукъ да направя тази уговорка, че законътъ нѣма характеръ на *ad hoc* прѣдложение, ами ще улеснимъ задачата и на слѣдствената комисия и на обвиненитѣ министри. Никой отъ това да не се стѣснява; всѣки юристъ може да ви каже, че процесуалнитѣ закони може да се измѣняватъ и днесъ, и утрѣ, и всѣки день. Туй не е материаленъ законъ, (Нѣкой прѣдставителъ: Това е вѣрно!) по който наказания да се налагатъ за несществующи прѣстъпления. Туй е единъ процесуаленъ законъ, едно процесуално правило, което днесъ се измѣнява, други день се допълнява и пр. Повтарямъ, обаче, че отъ това нѣщо ние кабинетенъ въпросъ нѣма да правимъ и ще го поставимъ на обсъждането на Народното Събрание; защото права е мисълта на г. Попова, че сесията може да се закрие скоро и комисията може да бжде принудена да прибърза съ своята работа и хемъ да я обърка, хемъ да се не даде възможностъ на министритѣ да се оправдаятъ. (Д. Ризовъ: Ще се защитятъ!)

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: По прѣдложението на г. Попова имамъ да заявя, че то, като противорѣчи на чл. 6 отъ закона за сжденето на министри, който не може да се измѣнява, освѣнъ чрѣзъ законъ, съгласно постановлението на чл. 44 отъ конституцията, не мога да го туримъ на гласуване.

Министъръ И. Вѣлиновъ: Нѣма нужда!

М. Златановъ: Искамъ думата!

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Ново ли прѣдложение ще правите?

М. Златановъ: Не.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Ето и г. Поповъ иска думата. Никому нѣма да дамъ думата, г-да! Часътъ е 12.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Азъ пъкъ ще прѣдложа друго нѣщо: да отхвърлимъ съ ²/₃ тоя правилникъ съ тия дивотии, които въведохте.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Какво да направя? Въ никой случай, казва правилникътъ.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Азъ просто съжалявамъ за това, което сте направили.

М. Златановъ: Досега щѣхъ да си кажа мнѣнието. Комисията ще си почне отъ утрѣ работата; врѣме има.

Ако дойде такава предложение отъ Правителството, ще го обсъдимъ. Ние ще работимъ, нѣма да спираме; ако има прѣпятствия, ще видимъ какво ще правимъ. (Ц. Таслаковъ: Азъ не зная какви прѣпятствия може да се срѣщатъ вече!) Сега нѣма какво да разискваме.

В. Поповъ: Азъ искахъ да забѣлѣжа, че предложение не права и не съмъ правилъ.

Прѣдсѣдателствующъ А. Краевъ: Г-да! Ще наредимъ дневния редъ за идущето засѣдание:

- I) Продължение общитѣ дебати по бюджета;
- II) Второ четене на законопроекта за инспекцията, упражнявана отъ Министерството на Финансите;
- III) Отговори на запитвания отъ надлежнитѣ министри, срокътъ на които е настѣпилъ, и

IV) Първо четене на послѣднѣтъ внесенитѣ законопроекти отъ Правителството (Н. Цановъ: Както и предложение за изменение на чл. 163 отъ санитарния законъ.) и всички законопроекти, внесени по парламентарна инициатива. (В. Поповъ: И Поповскиятъ изборъ.)

Утре имаме празникъ, както и въ понедѣльникъ. Кога да имаме засѣдание? (Нѣкои отъ прѣдставителитѣ: Въ вторникъ!)

Прави се предложение да имаме засѣдание въ вторникъ. Моля тия, които приематъ да имаме засѣдание въ вторникъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Събранието приема.

Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 12 ч., полунощъ.)

Прѣдсѣдатель: **И. Гешовъ.**

Подпрѣдсѣдатели: { **В. Кжнчовъ.**
А. Краевъ.

Секретаръ: **Н. Козаревъ.**

Началникъ на Сте­но­гра­фиче­ското бюро: **Т. Гълъбовъ.**